

მიგრაცია
MIGRATION

10

თბილისი 2021 TBILISI

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

მიგრაციის კვლევის ცენტრი

IVANE JAVAKHISHVILI
TBILISI STATE UNIVERSITY
MIGRATIONS RESEARCH CENTER

მიგრაცია MIGRATION

10

თბილისი 2021 Tbilisi

სამეცნიერო ჟურნალს „მიგრაცია“ გამოსცემს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიგრაციის კვლევის ცენტრი. მორიგ, მე-10 ნომერში თავმოყრილ სტატიებში განხილულია საქართველოსა და სხვა ქვეყნებში მიმდინარე მიგრაციული პროცესების კანონზომიერებანი და თავისებურებანი.

სარედაქციო კოლეგია:

რედაქტორები:

პროფესორი **მირიან ტუხაშვილი** (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)
პროფესორი **ირინა მოლოდიკოვა** (ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტი)

რედაქციის წევრები:

პროფესორები: **მარი ფრაისი** (აშშ)
ლეო ვან ვისენი (ნიდერლანდები)
სადაიოსი ოოცუ (იაპონია)
ნათია კვიციანი (მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია)
ვარლამ ჭკუასელი (დამოუკიდებელი ექსპერტი)

ასოცირებული პროფესორები:

თამაზ ზუბიაშვილი (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)
მურმან ცარციძე (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)
ნათია ჭელიძე (პასუხისმგებელი მდივანი)

The scientific journal "Migration" is published by Migration Research Center, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. The articles in the issue of the journal №10 discuss the regularities and peculiarities of migration processes taking place in Georgia and other countries

Editor-in-chief: Professor **Mirian Tukhashvili** (TSU)
Professor **Irina Molodikova** (CEU, Hungary)

Members of the editorial board:

Professors: **Marie Price** (USA)
Leo Van Visen (Netherlands)
Sadaiosi Ootsu (Japan)
Natia Kvitsiani (IOM)
Varlam Chkuaseli (Independent expert)

Associate Professors: **Tamaz Zubiashvili** (TSU)
Murman Tsartsidze (TSU)
Natia Chelidze (TSU, Executive secretary)

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2021
© Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 2021

ISSN 2449-2523

Irina Molodikova

*Professor of the Central European University
Budapest-Vienna*

Migration Processes in the Post-Soviet Space: from Dissolution to the COVID-19

Introduction

Collapse of the socialist system was one of the key events of the XX century for Central and Eastern Europe. It was accompanied by the enthusiasm and high aspirations of unity after the fall of the iron curtain for the people across Europe. The expectations and hopes of a bright future mitigated the shock that occurred from economic transition and massive waves of displaced people. The inclusion of the new independent states into the global and regional migration processes makes them a source and recipient of different groups of migrants (labor, education, asylum and so on). New 27 independent states and at least 5 unrecognized countries that emerged after the collapse of the socialist system have begun construction of indigenous models of the nation-state. They have specific relationships, both among themselves and with the other countries.

Many former Soviet republics turned in the direction of the European values. Others, torn by domestic turmoil and economic hardships have tried to capitalize their location «in between» EU and Russia. Third group of countries, having their own resources tried to build new unions as Eurasian Union. That is why the migration processes in every country have been peculiar and sensitive to both Russian and the EU migration policies. Nevertheless, they revealed a great constancy of the main migration flows, directed from fSU states towards Russia as the former metropolis for the repatriation and labor migration reasons, to Kazakhstan as regional hub of Central Asian republics. Former Soviet Union countries of “in between” group have been characterized by the massive migration flows towards both directions (EU and Russia). All of them suffer from irregular character of labour migration. In addition to migration problems the transformation of identity became even more painful than the economic transition.

The division of some fSU countries towards a European-style democracy, put a cleavage between them and countries led by Russia. This decision was reflected in economic, political and migration regulations. It provoked conflicts in Georgia, Moldova and Ukraine and resulted in the new flows of refugees, IDP and labor migrants in different directions.

The COVID19 pandemic put additional pressure on fragile economic for the majority of fSU countries. The frozen population movement and border control led to the return migration processes from the host sending countries and put both side into the difficult situation. If the host countries suffer from lack of labour migrants, the sending countries experience the deterioration of economic situation, rise of unemployment and political instability. The article gives the short overview of thirty years migration processes on the post -Soviet space, including the situation with COVID19 in the fUSSR countries. To investigate the situation of migrants in the CIS, the timeline of border closures and openings was studied for each country. Since the actual situation differed from official declarations, empirical materials were collected from the media; employees of the CIS countries' embassies and consulates in the Russian Federation were interviewed.

Main Results of Population Dynamics in fSU Countries after the Dissolution

The USSR was the most ethnically diverse country in the world. Every tenth citizen of the fSU used to live in republic other than he/she was born to time of the dissolution of the USSR, according to the population census 1989. That is why majority of these people try to return to their motherland republic after the collapse of the USSR or to use the window of opportunity to go to the most developed countries as USA, UK, Germany after the iron curtain was demolished.

In 1985-1990, last five years before the dissolution, all republics of the USSR were characterized by natural growth, but its intensity was different (from 2 % in Ukraine to 32 % in Tajikistan).

Over the past 30 years, the population has increased in 6 former Soviet republics, and in 9 it has decreased. The greatest growth almost 1.8 times was observed in Tajikistan. The population of Uzbekistan and Turkmenistan increased 1.7 times, the population of Kyrgyzstan 1.5 times, and the population of Azerbaijan 1.4 times. The population of

Kazakhstan has increased by only 12%. The most significant losses were recorded in Latvia and Lithuania, where the population declined by about 25% compared to the 1989 census data. The population of Georgia, Moldova and Ukraine has also significantly decreased, partly because of the territories out of the control of these countries' government, the population of which is not reported to the national statistical services. Losses of the population of Russia are small, taking into consideration the Crimea inclusion. According to the 1989 census, the population of the USSR was 285.7 million. According to estimates at the beginning of 2019, 297.8 million people live in the post-Soviet space, or 12 million people (4.2%) more than in 1989 (Scherbakova, 2019) (see table 1).

Table 1. Population of countries - former union republics of the USSR (1989-2019)

	Population, thousands		Changes 1989-2019	
	on 12.01.1989	on 01.01.2019	Thousand people	% to 1989
Russia	147022	146781	-241	100
Ukraine	51452	42153	-9299	82
Uzbekistan	19810	33256	13445	168
Kazakhstan	16465	18396	1931	112
Belarus	10152	9475	-677	93
Azerbaijan	7021	9982	2960	142
Georgia	5401	3723	-1677	69
Tajikistan	5093	9127	4034	179
Moldova	4335	3543	-793	82
Kyrgyzstan	4258	6390	2132	150
Lithuania	3675	2794	-881	76
Turkmenistan	3523	5942	2419	169
Armenia	3305	2965	-340	90
Latvia	2667	1920	-747	72
Estonia	1566	1325	-241	85

Source: Scherbakova E. (2019) *Россия и ее ближайшие соседи: 30 лет спустя после Всесоюзной переписи населения 1989 года. Demoscope, №833-834, 4-17 ноября, 2019* <http://www.demoscope.ru/weekly/2019/0833/barom02.php>

The process of urbanization in fSU republics after the dissolution was frozen and even turned into the deurbanization. It was related to the mass migration of Russian speaking population that mainly used to live in the cities from one side and higher population birth rate in rural areas of Muslim republics. The increase of urban population was observed only in Belarus and Uzbekistan. The shrinking of rural population in Belarus was related to the internal migration to cities and ageing of rural population and situation that Russian speaking population did not migrate from Belarus. In Uzbekistan, the “propiska” system existed till the death of president Karimov in Tashkent. The rural population increase in all Central Asian republics and Azerbaijan because of high birth rate. The propiska system was abolished in other countries of fUSSR than in Uzbekistan that led to the rise of population in the other capitals (table 2).

Table 2. Some characteristics of the fUSSR population (beginning of 2020)

	Natural changes 2020%%	Urban population %		Country Capital	% of capital from the total population of country	
		1990	2019		1989	1919
Azerbaijan	5,1	54	53	Baku	16	23
Armenia	0,4	69	64	Erevan	36	36
Belarus	-3,5(2019)	66	78	Minsk	16	21
Kazakhstan	13,8	57	58	Nur-Sultan	1,7	5,9
Kyrgyzstan	17,9	38	34	Bishkek	15	16
Moldova	-3,8	47	43	Chisinau	15	20
Russia	-4,8	74	75	Moscow	6	9
Tajikistan	21,8 (2019)	32	26	Dushanbe	12	9
Turkmenistan		45	Ashkhabad
Uzbekistan	19,5	41	50	Tashkent	10	7,5
Ukraine	-8,1	67	69	Kiev	5	7
CIS	0,8					
EU-27	-2,5					

Source: Stat Committee SNG: <http://www.cisstat.com>.

UN (2019). UN (2019), Department of Economic and Social Affairs, Population dynamics <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>

The trends in the migration of the population of the former Soviet republics of the USSR were also different. The most intensive migration mobility of the population was observed after the collapse of the USSR in 1990-1995. The intensity of the migration loss of population reached

almost 30‰ per year in Armenia and Georgia in 1990-1995; 12-18‰ per year in Kazakhstan in 1990-2000; in Estonia and Kyrgyzstan in 1990-1995. But in the 21st century, migration population growth was observed in some years in Ukraine and Belarus (2005-2020), Estonia (2015-2020), Azerbaijan (2000-2020), Kazakhstan (2010-2015). Russia continued to increase its population due to migration growth, but its intensity decreased moderately. The most intense migration loss of population is typical for Lithuania (9-12 ‰ per year in 2005-2020) and Latvia (about 8 ‰ in the same years) (Scherbakova 2019). The COVID19 also strongly affected migration processes in all fSU countries. WE will discuss it in one of the parataphs.

The socio-economic and demographic disparities among the CIS countries have stimulated population movements within the Commonwealth (Zainchkovskaya, 2013). As the CIS frontrunners in terms of economic development and living standard, Russia and Kazakhstan represent the main destinations for migration within the region after dissolution. They are experiencing severe labour shortages owing to their aging populations. The European Union (EU) is another important destination region, with the respective migration flows - including irregular ones - continuously growing. The nationals of the CIS countries are actively seeking opportunities to travel outside the CIS.

Since 2010, migration to the West, and in particular, to the EU, has been growing, albeit to a much lesser degree from the Central Asian countries. Due to the existing visa-free regime among the CIS countries, as well as Ukraine and Georgia (with some exceptions), most regional migrants enter the CIS territories legally mainly for the employment purposes but often overstay. Almost 80% of all migrants entering Russia and Kazakhstan come for employment purposes. Once in the country, many of them breach the law by working in the informal economy. In spite of the national regulations developed in order to counter irregular migration, the irregular employment of labour migrants remains a common feature across the CIS. That is why since their independence, the CIS countries have built a system of collective responsibility in the fight against this phenomenon, but a large number of labour migrants remains outside the legal field (Molodikova 2020:5).

Meanwhile, the main source countries of migration struggle with considerable unemployment (see table 3). In 2019 Russia's Ministry of Labour issued 1.5 million vacancies. In time of COVID 2020 the wait-

ing list for the workers reached 2 million vacancies (Ryazantsev et al 2020).

Difference in demographic development and socio-economic situation creates the complementary labour market model between Russia and Kazakhstan from one side and other CIS countries from the other side. It induced the labour migration toward these two particular countries, and reduce population pressure on labour market of other countries. Nevertheless, the population of sending countries try to diversify the geography of the migration flows into the different directions (Molodikova 2020).

Table 3. Main characteristics of migration situation in the former Soviet Union countries

Country	2021 Resident pop. (beg.y)	International migration mid 2020 (thous)	Stok % to the total population	Emigration mid 2020 (thous)	Remittance % of GDP	Unemployment %
Armenia	10,1	190,3	6,4	958	10,8	18,3
Azerbaijan	3,0	252,2	2,5	1200	3,3	...
Belorus	9,3	1100	11,3	1500	1,7	0,5
Estonia	1,6	199,3	15	206,6	1,6	5,6
Georgia	3,7	79,4	2	861	13,4	11,6
Kazakhstan	18,9	3700	19,9	4,2	0,2	5,1
Kyrgyzstan	6,6	199	3,1	774	29,4	7,4
Latvia	2,7	239,4	12,7	380	3,3	8,6
Lithuania	2794	145	5,3	658	1,4	13,3
Moldova	2,6	104,4	2,6	1200	16,3	4,4
Russia	146,2	11600	8	10800	0,7	5,1
Tajikistan	9,5	276	2,9	587	27,3	...
Turkmenistan	4,8 (2020)	194,9	3,2	243	...	3,3
Uzbekistan	34,6	5000	11,4	6100	9,9	9
Ukraine	41,4	1200	3,5	2000	12,1	...

Source: Migration Data Portal: <https://www.migrationdataportal.org/>

The number of international migrants is calculated according to the place of birth for residents and migrants (for example, all non-ethnics in Estonia, Lithuania and Latvia, that were born out of these countries were considered as foreigners and international migrants). As we can see (table 3), the countries where the Russian minority traditionally live have high percent of foreign population according to the calculation of UN methodology, even if these people are the country citizens, or they were born in this country but have the residence permit (as in Estonia) or a “passport of foreigner” (as in Latvia). These countries are characterized also by high outmigration (emi-

gration) because unfavorable economic situation. Seven countries have up to 10% of their GDP through remittance. For example, Kyrgyzstan and Tajikistan GDP depends on this remittance and the highest in the world.

The geography of the CIS stimulates the population migration - located between developing, overpopulated Asian countries and developed European countries – turns it into a **natural transit corridor for migrants**. Here, the main entrance gate is the eastern regions of Russia, the Chinese borders of Kazakhstan, and the Caucasus countries, while the exit gate includes Belarus, Ukraine, Moldova, and northwest Russia (Ivakhnyuk, 2014). In 2018, over 155 million Russian and foreign nationals were admitted through the Russian state border, of whom over 65.000 had invalid documents (Inbusinesskz, 2019). In the same year, the Kazakh border guards admitted over 48 million people and over 6 million vehicles (Rossiiskaya Gazeta 2019). As a legacy of the USSR's breakup, the ongoing ethnic and territorial conflicts account for complex relations, territorial claims and the emergence of separatist enclaves within the region (Derkach 2018)¹.

The absence of diplomatic relations between Georgia and Russia, Armenia and Azerbaijan, as well as between the self-proclaimed states and their 'parent' states also give rise to irregular transit migration. The conflict in Ukraine and the resulting closure of more than half of its checkpoints with Russia, as well as of rail and air traffic through the world's second largest migration corridor, led to an increase in irregular border crossings in both directions. This also turned Belarus into a more prominent transit corridor. Georgian labour migrants before the Association agreement came into force, for instance, travel through Belarus to Russia, crossing the border irregularly, including on forged Abkhaz passports (Molodikova 2020).

The visa-free regime and the overly **bureaucratic and expensive labour mobility system** across the CIS region hinder the efficient regularisation of labour migrants in Russia and Kazakhstan. Without any alternative high-income and visa-free destinations, labour migrants cut their costs on work permits, medical insurance and registration, and ultimately enter the shadow economy.

The corruption in the competent migration agencies reinforces the criminal networks in their illegal actions against migrants. In Russia,

¹ Transnistria, Nagornyi Karabakh, South Ossetia, Abkhazia, Donetsk and Luhansk republics

only 14.3% of migrants did not pay to intermediaries¹. In Kazakhstan, the employees of the Almaty Center for Migration Services supported a criminal group, which organised an irregular migration channel from Central Asia (Eurasia Daily 2019).

The influence of Islamic fundamentalism **and terrorism** facilitates the recruitment of the vast CIS Muslim ummah² to ISIS. These fighters then often cross the CIS borders illegally going to the Middle East and back (Sputnik Tajikistan, 2019; Eurasia Daily 2017, 2017a), mainly from the North Caucasus republics, Central Asia countries and Pankisty valley of Georgia (IOM 2016).

It is also worth mentioning the **important role of the diaspora within the transnational criminal networks** in the countries of Central and Eastern Europe. In the 1990s, the visa-free travel to Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia and the Baltic States gave rise to a significant transnational diaspora from the CIS and the former socialist countries (Molodikova 2018).

Afghanistan situation nowadays creates new realities to increase the border control between CIS countries to prevent migration of Taliban fighters into the territory of CIS region.

Irregular migration and human trafficking from the CIS, Ukraine and Georgia to the EU

The total number of unauthorized migrants in the EU, whose population is double of the CIS, ranged from 3.9 to 4.8 million (Pure Research Center 2019). The share of CIS nationals (including Ukrainians and Georgians) increased from 8.5% in 2009 to 12.3% in 2017-2018 (or from 48.600 to 76.200 persons per year, respectively). Germany, Poland, Sweden and Lithuania (less often Austria, the UK and Hungary)

¹ The data comes from the research project: “Transit Migration, Transit Regions and Migration Policy of Russia: Security and Eurasian Integration” (2017–2019)” implemented as part of the Presidential Grant “Social Risks and Security during Transformation of Migration Processes in the Russian Outskirts” (2018–2019). (Altai State University, 2019), Poletaev (2019).

² Umma (Arabic **أُمَّة** - community, nation), in Islam - a religious community. In Russia, Islam is one of the official religions. The main indigenous people of the North Caucasus, the Volga Tatars and Bashkirs, as well as the population of the Central Asian countries profess mainly Islam.

were their main countries of destination (Eurostat 2009-2018 [migr. eipre]).

Over 70% of all unauthorized migrants from the post-Soviet area are from Ukraine, Russia and Georgia, followed by Moldova. Whereas the number of Russian irregular migrants in the EU remains stable over the years, the number of unauthorized nationals of Moldova, Ukraine and Georgia has increased after the introduction of the visa-free regime with the EU (Eurostat 2009-2018 [migr.eipre]). Meanwhile, the number of Central Asian irregular migrants is marginal and does not exceed 1.000 persons per year.

It is important to note that while irregular migrants from Moldova or Belarus are primarily coming for employment purposes, the Central Asian nationals often end up with an irregular status after a failed asylum claim. The CA countries do not feature on the EU MS lists of 'safe countries of origin', nor have they ratified readmission agreements with the EU. Following the rejection of their asylum application in one EU MS, many Central Asian nationals tend to re-apply for asylum in another country or remain irregular until their deportation. In recent years, however, the EU has also been recording more labour migrants from Central Asia. Without any state support in terms of a targeted recruitment of labour force, they frequently end up as irregular labour migrants in Norway, Poland or Finland (Molodikova 2020).

Poland is the main country of entry and the leader in entry refusals for irregular migrants from the CIS. From 2009 to 2017 it refused entry of over 3 million CIS nationals, including Ukrainians and Georgians. Hungary and Lithuania account for ten times less with some 30.000 entry refusals over this period. Romania, which borders Moldova, issued 22.000 refusals, while Finland, Estonia and Latvia, which border Russia, issued 10.000 each (Frontex 2018).

The border of Belarus along several EU MS remains the most challenging entry point. The situation with Middle East asylum seekers in 2021 created the refugee crisis in Lithuania, when more than 1000 people from Iraq, Syria and other countries passed Lithuania border and asked for the refuge. It happened after the introduction of sanctions against Belarus air company Belavia by the EU countries. This state company opened the new flight route from the Iraq to Belarus. The opportunity to pass the border of the EU attracted many smugglers and irregular migrants (BBC 2021).

Entering the global labour market in the 1990s, many CIS criminal networks of human traffickers has expanded also. The rapid development of the Internet in the region moved trafficking to the online space, accelerating its dynamics and increasing traffickers' anonymity. Since 2000, the CIS countries have signed and ratified the Convention Against Organized Crime (2000). All of them introduced articles criminalizing forced labour and prostitution (with some alternations) into the Criminal Codes. Most CIS countries established interdepartmental commissions for combating Trafficking in Human Beings (THB) and developed national action plans against it.

Nevertheless, the UNODC 2014-20 data (UNODC 2018, 2021:18) shows that in most CIS countries women are more likely to become victims of THB with sexual exploitation. The exceptions in these regards are Uzbekistan, Kazakhstan and Armenia, where men are more likely to be subjected to labour exploitation. Only Armenia and Kyrgyzstan provide statistics on other forms of trafficking (e.g., children and organ trafficking).

The largest number of THB victims in the CIS originate from Uzbekistan (3.632), with their majority being men. Moldova comes second with 955 victims. Belarus holds the third place with 477 victims, of whom 331 are women subjected to sexual exploitation (MIA Republic of Belarus 2019). In Russia, 224 men, women and children became THB victims, although some sources estimate larger numbers of 0.6 to 1.5 million (TIP 2019). In 2018, a survey showed that 7% of migrants in Russia faced some form of exploitation that fell within the Criminal Code's definition of a THB victim. In 2014, this figure reached 15% among migrants working in private households in Moscow. In the remaining CIS countries, the number of identified THB victims did not exceed 200 in four years (Zaionchkovskaya 2013: 49). The COVID19 situation deteriorated the situation of many victims as UNIDOC report investigated (UNIDOC 2021).

Overall, Belarus showed a downward trend in 1999-2020, after reaching a peak in 2005. Since 2011, more victims have been exploited inside the country rather than abroad. A similar trend is observed in the Central Asian countries, Azerbaijan and Armenia. According to experts, the internal urban migration of poorly educated youth from rural areas represents an important source for the internal THB market in the CIS. With few opportunities on the local labour market, young people become an easy catch for traffickers (Eastern Partnership, 2017; Choban-

yan, 2019). According to various sources, the entry bans for migrants in Russia have increased the number of actual and potential THB victims in the Central Asian countries (Molodikova 2020).

Eastern Europe and Central Asia is primarily a subregion of origin for victims trafficked within their national borders (domestic trafficking) and within the subregion. Victims from Eastern Europe are also detected in countries of Western, Central and South-Eastern Europe, such as Germany, Czechia, Poland and Slovenia, for instance, while victims from Central Asia have been detected in Turkey. Shares of trafficking victims detected in Eastern Europe and Central Asia, based on information on the citizenship of 456 detected victims in 11 countries, were domestic victims (97%), (UNIDOC 2018, 2021; Moldobaev 2017).

COVID19 and restrictions on mobility in the countries of fSU

The post-Soviet region has enjoyed a visa-free regime for many years. Migrants move almost freely between the CIS countries, Ukraine, and Georgia. Most labour migrants come to another CIS country to take advantage of simplified employment opportunities. Beyond the region, most migrants seek employment in the EU. Therefore, restrictions imposed by one country affect migration from or through other CIS countries. Former Soviet republics trod on the path of restrictions as early as February 2020 (Georgia was the first). In late March, borders between all CIS countries, except for Belarus, were closed for both entry and exit and a state of emergency was declared in many of them (Ryzantsev et al 2020).

Kazakhstan declared a national state of emergency and imposed a curfew (Zakon 2020). Ukraine also declared a state of emergency, for one month at first and extended it later (DW 2020). Moldova imposed quarantine restrictions for 60 days (UNN 2020). Kyrgyzstan and Georgia declared a state of emergency in some regions and cities (Kavkazsky uzel,2020). Armenia and Azerbaijan introduced special quarantine restrictions (Izvestia,2020). In Uzbekistan, quarantine restrictions varied in severity from region to region. In Russia, a hybrid regime was in effect, which would change its name over the two months. The first week of restrictions was called ‘non-working week; the second period, ‘self-isolation’ and ‘regional high alert state’ (the decision to declare it was made by regional authorities); at the beginning of May, the name changed to ‘restrictions regime’. Yet the measures taken in Moscow and St Petersburg, which seriously limited the basic freedoms of citizens

(the stay home order, the national and international travel ban) were de facto a state of emergency. The government of Tajikistan closed the borders but denied that there were any coronavirus cases in the country; no measures were taken until 30 April (Lenta 2020). Turkmenistan closed its border while denying the epidemic. The country was even going to hold a football championship. The actual state of affairs in the country is unknown. Belarus did not impose any restrictions, nor were there any entry/exit or international travel limitations. Passengers travelled in, though, and from the country in the pre-pandemic regime. Belarus became the main transit corridor to the EU for people from neighbouring CIS countries (Russia and Ukraine) (Lenta 2020a).

Across the post-Soviet space, with the exception of Belarus, migration between (and sometimes within) countries was frozen. The government urged people to literally stay home and to observe social distancing. Society was plunged into isolation. Only after 11 May 2020, countries of the post-Soviet region started to ease domestic quarantine restrictions; border opening was discussed as well. On 16 March 2020, the European Commission also advised third-country nationals to refrain for 30 days from non-essential travel to the EU. Member states followed this recommendation. But the new control was introduced when the second wave of epidemy came in autumn 2020 (Ryzantsev et al 2020).

Uncoordinated border closure and suspension of international passenger travel, especially that between the EU and countries that have a visa-free regime with the union (Ukraine, Moldova, Georgia) and between Russia, Kazakhstan, the countries of the Eurasian Union, and Central Asia, created a situation when hundreds of migrants heading home were stranded at airports and borders of host countries. Border checkpoints could not handle the large influx of people. Ukraine closed half checkpoints on its border with the EU. Tajikistan, Uzbekistan, and Turkmenistan simply closed the borders. The governments of all the countries tried to charter flights but could not cope with the huge number of those willing to return home (Ryzantsev et al 2020a).

The official declaration of border closures often had little to do with the actual situation at checkpoints. This led to unrest at the borders of some CIS states. Many citizens and migrants had no access to verified information on how to cross the border because, officially, it remained closed. To investigate the situation of migrants in the CIS, the timeline of border closures and openings was studied for each country.

For half the states, the official data matched the actual situation. Seven countries out of 12 placed a total ban on transboundary travel. Many migrants did not have an opportunity to either leave the host country or return home because air and railway connections had been suspended. The only country to leave its borders open was Belarus. The migrants in CIS countries were faced with a choice between staying in a foreign country and waiting for the restrictions to be lifted or trying to return home, often via third countries, without a chance of coming back until the pandemic is over.

The only available mode of international travel (if border crossing was allowed) was land transport. Citizens of some states were allowed to leave the country in case of emergency – to visit the funeral of a close relative or to receive urgent medical care abroad. In some cases, to enter a western country, visitors in transit through Belarus had to have a Fit-to-Fly certificate.

As reported by the Institute for Demographic Research of the Russian Academy of Science according to the survey, about 32% of migrant respondents tried to return home but could not. Not everyone was able to cross the border by car, bus, or a chartered flight (Ryzantsev et al 2020b).

Most Central Asian migrants stayed in host countries: 170,000 labour migrants remained in Kazakhstan. Only 73,000 migrants out of more than 1mln. working in Russia returned to Uzbekistan. Out of 600,000 Moldovan labour migrants in the EU and Russia, over 300,000 returned home (DW 2020). Ukraine welcomed back 650,000 out of its 4-5mln. citizens working abroad. Therefore, most migrants either could not return home or decided to wait out the pandemic in the host country (BBC 2020).

The lockdown: the transformation of the CIS economies and labour markets

The Covid-19 pandemic caused a dramatic transformation in the labour market of the CIS countries. All the states had to impose transport and travel restrictions. They also shut down businesses in catering, services, construction, and commerce, i.e. the industries that traditionally employ labour migrants. The restrictions had a severe effect on the financial situation of those numerous migrants who had worked unofficially and could not expect redundancy pay. Most migrants lost their

jobs without notice; some of them were denied their due wages. Early in July 2020, the situation in CIS labour markets was grim.

In *Russia*, about 54% of working migrants have lost their jobs. Once made redundant, even those who had an official job can no longer pay for accommodation, extend their patents and other documents, or send remittances back home. Overall, 32% of migrant have lost their sources of income (Ryzantsev et al 2020b).

A survey conducted by the Levada Centre in April 2020 shown that almost a third of Russian citizens from families with at least one employee was affected by pay cuts (33%), a fourth encountered salary delays (25%), and a fifth, lay-offs (26%). According to the survey, as early as August 2019, 64% of respondents (all of them Russian citizens), agreed that ‘my relatives and acquaintances are ready to take jobs that are now done by migrants’ (Levada Centre 2020).

In *Kazakhstan*, after a state of emergency had been declared, about 2mln. people lost their jobs. Over 12,000 entrepreneurs applied for government support, 80% of the representatives of small and medium businesses, services, and commerce. These two groups account for approximately half the country’s working population. The government of *Tajikistan* closed the country’s borders preventing hundreds of thousands of Tajik migrants from coming to Russia for seasonal work. The state was left without foreign currency since labour migration provides 80% of foreign currency inflow (Central Asian Bureau for Analytical Reporting 2020).

In *Uzbekistan*, the spread of the Covid-19 virus has paralysed almost all industries of the economy. A survey conducted by the country’s Central Bank says that 56% of respondents experienced a decline in household incomes, whereas 15% were left without any income whatsoever (Sputnik Uzbekistan 2020).

Kyrgyzstan’s economy fell sharply. The closure of the border stopped the flow of customers from Kazakhstan who account for a substantial proportion of sales in the country. Most of the country’s population, 250,000 people, work for small and medium businesses. Kyrgyzstan had to appeal to international donors. The IMF has already pledged USD 120.9mln. to support the state (UNDP COVID-19,2020).

In *Ukraine*, the closure of borders has frozen traditional short-term circular migration to the EU and Russia. Ukrainians constitute a significant part of Poland’s agricultural workforces (in 2018, 99% of all seasonal work permits were issued to Ukrainian nationals). About 12% of

Ukrainian labour migrants whose permissions to take a job in Poland were expiring and who did not have a job at the time left the country before 1 April 2020 because of Covid-19 restrictions. Ukrainians residing in the Czech Republic and Italy, countries that do not share a common border with Ukraine, had serious difficulty in returning home. They had to cross many countries that had closed their border to foreign visitors. Ukrainian migrants are using transit corridors running through Belarus, Austria, Hungary, and Romania. Besides, they currently do not have a chance of coming back (UNN 2020, BBC 2020).

The lockdown created high shortage of agricultural workers in the western countries. The attempts of Germany, Austria, the UK, and Finland to bring in seasonal workers aboard chartered flights operated by a private Estonian airline succeeded only once. On 23 April 2020, the MAU airline made a flight carrying 200 Ukrainians to Finnish farms, although Finland was ready to welcome 14,000 Ukrainians for seasonal works. The government of Ukraine suspended those flights, as stated by the Estonian ambassador to Ukraine, Kaimo Kuuusk (News-Front INFO, 2020). Labour migrants became a matter for negotiation between the Ukrainian and EU authorities.

Passenger traffic has substantially decreased since the outbreak of Covid-19, compared to previous years. On average the industry has fallen by 45-55% (Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Ukraine), which is a critical level. As to capital investment, no CIS country has reached the 2019 figures. This means that the restrictions have taken their toll on almost all industries that are connected, directly or indirectly to migrant labour (UNN, 2020).

The number of remittances that migrants send back to families has decreased as a result. During peak restrictions, the number of remittances from Russia declined by over 50%. Migrants themselves were badly in need of money and could not count on wages (Sputnik Uzbekistan 2020). A downward income trend has emerged in both source and host countries.

A sharp decrease in remittances will pose an enormous challenge to source countries, such as Tajikistan, Uzbekistan, and Kyrgyzstan, whose citizens are employed primarily in Russia and Kazakhstan. The economies of Tajikistan and Kyrgyzstan were bear the brunt: since 2010, remittances have steadily been over 25% of the countries' GDP, constituting a substantial component of their economies (WB 2020).

The negative economic background may contribute to greater social tensions and political instability in Tajikistan, Uzbekistan, and Kyrgyz-

stan. In Kyrgyzstan, this process started after the parliamentary election. Protesters stormed the building of the parliament, mass rallies followed, and a curfew was imposed on 12 October 2020 because of the unstable situation, threats to the lives, health, and security of citizens, and the need to restore public order (Borisenko, 2020). A similar picture of political instability is observed in Belarus where protests have continued since the August presidential election. The economic crisis has contributed to the political crisis in Azerbaijan and Armenia where battles over the disputed Nagorno-Karabakh region resumed resulting in heavy casualties on both sides. If these conflicts continue, Russia may become the destination for a large number of refugees. Belorussia experienced disorder after the election in 2020.

The World Bank (2020) expected remittances to post-Soviet republics to fall by 28% amid the pandemic due to the economic crisis and isolation. This deprive many vulnerable households of financial support. In 2019, about 76% of migrants registered in Russia for the first time came from Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Ukraine. The total amount of remittances sent from Russia to CIS countries reached USD 12.9bn. (Levada 2020a). Dependence on remittances is very heavy at a regional and local level. In the Kyrgyz city of Osh, over 30% of households live on remittances (Ergeshbaev, 2020). In February-April 2020, this proportion decreased by 20-30%. Moldova, Georgia, Armenia, and Ukraine are also running the risk of losing the substantial source of income that remittances are (they account for over 10% of the GDPs of these states). On top of that, residents of source countries are not welcome to returned migrants – there are fears that they will carry disease and cause stiffer competition for jobs (Emerging Europe 2020).

Conclusion

About thirty years passed from the dissolution of the USSR, but the new independent states are in the process of building their own political, economic, and ethnic pass in the global world. That is why majority of these countries are characterised by territorial instability and out migration of their population. The forced migration was the characteristics of the first decade after dissolution, but for the last years it has returned again and again in different regions of the former Soviet republics because of the ethnic conflicts. None of these conflicts have no final solu-

tion yet. The population try to find more prosperous and sustainable regions for life and work abroad.

Many of labour migrants faced to the situation of illegality and even human trafficking in spite the fact that all these countries signed numerous conventions on protection of migrants' rights, their dignity and opportunities for free movement, and other freedoms. The new Eurasian union of former Soviet republics have not well developed yet, and the Association Agreement of Georgia, Moldova and Ukraine with the EU has not brought expected positive changes into the people life. The COVID19 pandemic also manifested many difficulties migrants and population faces in host and receiving countries. That is why the close cooperation between former Soviet countries can be more fruitful and should be strengthen in the name of the interests and prosperity of their population.

References:

1. BBC (2020) Ukraine closes its border to foreign visitors from 17.03.2020, BBC, available at: <https://www.bbc.com/russian/news-51876682> Access date 19.07.2020
2. BBC (2021) Lithuania says Belarus officers illegally pushed migrants over border <https://www.bbc.com/news/world-europe-58255448>
3. Central Asian Bureau for Analytical Reporting (2020) The coronacrisis in Central Asia: the economic consequences of the pandemic in Central Asia, 2020, Central Asian Bureau for Analytical Reporting, available at: <https://cabar.asia/ru/koronakrizis-v-tsentralnoj-azii-ekonomicheskie-posledstviya-pandemii/> Access date 28.08.2020
4. Chobanyan A. (2019). Assessing Armenia's Migration Strategy for 2017-2021. Migration Observatory: Collected Publications 2018-2019. Prague Process, p.8-22. Access: <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/document?id=190> Access date 11.06.2020
5. Decree "On the State Migration Policy Concept of the Russian Federation for 2019-2025", 31.10.2018. Access: <http://kremlin.ru/events/president/news/58986> Access date 11.06.2020
6. Decree "On Approval of the Migration Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021". Oct., 2016.
7. Derkach O. (2018). Illegal Migration in Eastern Europe and Ukraine. Border security report, p. 16. Access: http://eapmigrationpanel.org/sites/default/files/border_security_report.pdf Access date 04.06.2019
8. Deutsch Welle (DW) (2020) Coronavirus: Ukraine declared state of emergency for 30 day from 28 March to 24 April, 2020, DW, available at:

- <https://www.dw.com/ru/в-украине-из-за-коронавируса-введен-режим-чрезвычайного-положения/a-52914514> Access date 19.07.2020
9. DW (2020a) Coronavirus delivers blow to Moldova's economy, 2020, Deutsche Welle, available at: <https://www.dw.com/ru/коронавирус-нанес-мощный-удар-по-молдавской-экономике-23042020/av-53226376> Access date 30.07.2020
 10. Deutsch Welle (DW) (2019). Guest workers from Uzbekistan: who abuses corruption schemes, 18.12.2017. Access: <http://www.inozpress.kg/news/view/id/54529> Access date 04.06.2019
 11. Eastern Partnership (2017). Panel on Migration and Asylum. Expert Meeting on Preventing Facilitation of Irregular Migration. October 17-18, 2017 Kiev, Ukraine http://eampmigrationpanel.org/sites/default/files/files/matrix_compilation_pfim_ru_final.pdf Access date 12.12.2019
 12. Eurasia Daily (2017). Almost 10,000 Caucasus natives are fighting for ISIL: expert, 17.07.2017. Access: eadaily.com/en/news/2017/07/17/almost-10000-caucasus-natives-are-fighting-for-isil-expert Access date 04.06.2019
 13. Eurasia Daily (2017). Illegals on the way to Latvia: the Afghans replaced the Vietnamese. 27 March 2017. [Евразия Дейли (2017). Нелегалы на пути в Латвию: на смену вьетнамцам пришли афганцы. 27 Марта 2017.] Access: <https://eadaily.com/en/news/2017/03/27/nelegaly-na-puti-v-latviyu-na-smenu-vietnamcam-prishli-afgancy> Access date 04.06.2019
 14. Eurasia Daily (2019). An illegal migration channel stopped in Kazakhstan, 20 November 2019. [Канал незаконной миграции пресечен в Казахстане. 20 ноября 2019.] Access: <https://eadaily.com/en/news/2019/11/20/kanal-nezakonnoy-migracii-presechen-v-kazhstane> Access date 14.12.2019
 15. Eurostat (2020). Enforcement of immigration legislation statistics. Access: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation?oldid=264452 Access date 04.08.2020
 16. Eurostat (2020). Third country nationals found to be illegally present - annual data. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation?oldid=264452#Non-EU_citizens_found_to_be_illegally_present Access date 04.08.2020
 17. Ergeshbaev, U. 2020, The impact of the Covid-19 pandemic on labour migration and the socio-economic situation in Kyrgyzstan, International conference The Impact of the COVID-19 Pandemic on Migration Mobility, Institute of Socio-Political Research of the Russian Academy of Sciences and MGIMO University, 27.04.2020, Moscow, available at: <http://испи.рф/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-migration-mobility/> Access date 16.07.2020
 18. FRONTEX (2018). Risk analysis Eastern Europe for 2018. Annual report. Access: <https://frontex.europa.eu/publications/risk-analysis-for-2018-aJ5-nJu> Access date 11.06.2020

19. INBUSINESS Kazakhstan (2018). The Collective Security Treaty Organization will block “mercenaries” and “illegal migrants”. Kazakhstan will attract tourists and punish illegal migrants, 28.04.2018. Access: <https://inbusiness.kz/ru/news/odkb-postavit-zaslon-%C2%ABnaemnikam%C2%BB-i-%C2%ABnelegalam%C2%BB> Access date 04.06.2019
20. INBUSINESS Kazakhstan (2019). This year, the RK border service detained over 40 violators trying to cross the border on other people’s documents. Access: <https://inbusiness.kz/ru/last/pogransluzhba-kazahstana-v-etom-godu-zaderzhala-bolee-40-na> Access date 04.08.2020
21. Interfax (2019). Ukraine ratified the Agreement Establishing the CIS, but did not sign the CIS Charter, and therefore was never a regular member state.
22. IOM (2016). Migrant Vulnerabilities and Integration Needs in Central Asia: Root Causes, Social and Economic Impact of Return Migration. Regional Field Assessment in Central Asia. Access: <http://www.iom.kz-/images /inform/FinalFullReport18SBNlogocom.pdf> Access date 31.08.2020
23. IOM (2016). Needs Assessment: Counter-trafficking Response in the Republic of Armenia International Organization for Migration, Yerevan. https://publications.iom.int/system/files/pdf/counter_trafficking_armenia_en.pdf Access date 19.12.2019
24. Ivakhnyuk I. (2014). Transit migration through Russian Federation. In (eds) Düvell F., Collyer M., Molodikova I. Transit migration in Europe, Amsterdam University Press 2014.
25. Kavkaz Yzel (2020)Quarantine rules in Armenia, 2020, Kavkazsky uzel, 15.05.2020, available at: <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/348360/> Access date 21.07.2020
26. Izvestiya, (2020)Coronavirus: Azerbaijan announces special quarantine, 2020, Izvestiya, 23.03.2020, available at:<https://iz.ru/990476/2020-03-23/v-azerbaidzhane-obiavlen-spetsialnyi-karantin-iz-za-koronavirusa> Access date 23.07.2020
27. Lenta (2018).Bold black guys in action. Nigerian girls travel to Russia to study, but end up in sex slavery. 25.02.2018. Access: <https://lenta.ru/articles/2018/02/26/sexrabstvo/> Access date 06.08.2020
28. Lenta (2020). FSB officers sent to prison for migrant business, 10 January 2020. Access: <https://lenta.ru/news/2020/01/10/migrant1/> Access date 06.08.2020
29. Levada Centre (2020) The employment rate, 2020, available at: <https://www.levada.ru/2020/05/19/ZANYATOST-NASELENIYA/> Access date 14.08.2020
30. Levada (2020a) Form isolation to migration, 2020, Levada Centre, available at: <https://www.levada.ru/2020/06/04/OT-IZOLYATSII-K-MIGR-ATSII/> Access date 08.07.2020

31. MIA of the Republic of Belarus (2019). Measures taken in the Republic of Belarus to combat human trafficking. Access: <https://www.mvd.gov.-by/ru/page/guniptl/protivodejstvie-torgovle-lyud-mi/prinimaemye-v-respublike-belarus-mery-po-protivodejstviyu-torgovle-lyud-mi> Access date 06.08.2020
32. MIA of the Russian Federation (2019). Statement by the Minister of Internal Affairs of the Russian Federation, General of the Police of the Russian Federation **Vladimir Kolokoltsev** at an expanded meeting of the collegium of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 28 February 2019 [МВД Российской Федерации (2019)]. Access: <https://мвд.рф/news/item/160-22494> Access date 06.08.2019
33. Migration Data Portal: <https://www.migrationdataportal.org/>
34. Moldobaev A. (2017). Kyrgyzstan's Unconventional Problem with Human Trafficking. Central Asian Bureau for Analytical reporting. Access: <https://cabar.asia/en/atai-moldobaev-kyrgyzstan-s-unconventional-problem-with-human-trafficking/> Access date 19.12.2019
35. Molodikova I. (2020). Combating irregular migration and human trafficking in the CIS countries. Analytical Report, Prague Process Secretariat International Centre for Migration Policy Development (ICMPD).
36. Molodikova I. (2018). Russian Federation. Global review of migrant smuggling data and research: Volume II, IOM/UN.
37. News-Front INFO (2020) Ukraine is Africa of many centuries ago, 2020, , available at: <https://news-front.info/2020/05/03/ukraina-cze-afrika-prichem-mnogovekovej-davnosti/> Access date 11.07.2020
38. Pobeda (2020). In the Stavropol Territory, an ex-policeman is suspected of fraud with the registration of a migrant, 01.10.2020. Access: <https://pobeda26.ru/novosti/kriminal/na-stavropole-eks-policzejskix-podozrevayut-v-maxinacziyax-s-propiskoj-migranta> Access date 10.08.2020
39. Poletaev D. (2019). Addressing the Challenges of Labour Migration within the EAEU. Analytical Report. Prague Process. Access: <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/document?id=175> Access date 10.08.2020
40. Prague Process (2019). Migration Observatory: Collection Publications 2018-2019. Access: <https://www.pragueprocess.eu/en/migration-observatory/publications/document?id=190> Access date 19.12.2019
41. Pravda (2017). 200 channels of human trafficking revealed in Russia, 16.06.2017. Access: https://www.pravda.ru/news/accidents/1338289-human_trafficking/ Access date 19.12.2019
42. PEW RESEARCH (2019). Europe's Unauthorized Immigrant Population Peaks in 2016, 13.11.2019. Access: <https://www.pewresearch.org/global/2019/11/13/europes-unauthorized-immigrant-population-peaks-in-2016-then-levels-off/> Access date 10.06.2020
43. Rossiyskaya Gazeta (2020), Head of Kyrgyzstan reintroduces state of emergency in Bishkek, 2020, Rossiyskaya gazeta, 12.10.2020, available

- at: <https://rg.ru/2020/10/12/glava-kirgizii-povtorno-vvel-rezhim-chrezvychajnogo-polozheniia-v-bishkeke.html> Access date 14.10.2020
44. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated September 29, 2017 No. 602 “On approval of the Concept of migration policy of the Republic of Kazakhstan for 2017 - 2021 and the Action Plan for the implementation of the Concept of migration policy of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021”. Access: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=38732493 Access date 10.06.2020
 45. Ryazantsev S. (2015). Russia in global human trafficking. Labor exploitation in a migrant-dependent economy. *International Processes*, Vol. 13, No.1, p.6-22. Access <http://www.spbredcross.org/images/docs/Russia-in-global-human-trafficking.pdf> Access date 15.06.2020
 46. Ryazantsev, S. V.; Molodikova, I. N.; Bragin, A. D.. THE EFFECT OF COVID-19 ON LABOUR MIGRATION IN THE CIS, *Baltic Region ; 12(4):10-38, 2020*. ID: covidwho-1067939
 47. Sputnik Tajikistan (2019). Assault on a border post in Tajikistan: the echo of the Afghan war, 06.11.2019. Access: <https://tj.sputniknews.ru/video/20191106/1030175084/tajikistan-video-pogranpost.html> Access date 11.06.2020
 48. Sputnik Uzbekistan (2019). Actions and needs: what connects Tashkent and St. Petersburg, 01.05.2019. Access: <https://uz.sputniknews.ru/society/20190501/11401855/Deystviya-i-potrebnosti-chto-svyazyvaet-Tashkenti-Sankt-Peterburg.html> Access date 11.06.2020
 49. Sputnik Uzbekistan (2020), Uzbek families buy less meet in the pandemic, 2020, Sputnik Uzbekistan, available at: <https://uz.sputniknews.ru/society/20200820/14809956/Koronavirus-v-Uzbekistane-glavnoe-na-20-avgusta.html> Access date 05.09.2020
 50. Sputnik Uzbekistan (2020) COVID-19 pandemic: what will happen to migrants’ incomes in Russia, 2020, Sputnik Uzbekistan, available at: <https://uz.sputniknews.ru/infographics/20200413/13914566/Pandemiya-COVID-19-chto-budet-s-dokhodami-migrantov-v-Rossii.html> Access date 15.07.2020
 51. Scherbakova E. (2019) Россия и ее ближайшие соседи: 30 лет спустя после Всесоюзной переписи населения 1989 года. *Demoscope*, №833-834. 17.11.2019 <http://www.demoscope.ru/weekly/2019/0833/barom02.php>
 52. State Statistical Committee of Azerbaijan (2019). Access: <https://www.migration.gov.az/press/statistics> Access date 10.02.2020
 53. TIP (2019). Trafficking in Persons Report 2019, Washington, US Department of State, Access: www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-Trafficking-in-Persons-Report.pdf Access date 20.06.2019
 54. Ukrainian national news UNN (2020) Coronavirus: Moldova closes its border, 2020, Ukrainian national news, 15 March 2020, available at: <https://www.unn.com.ua/ru/news/1857908-moldova-zakrivaye-kordon-cherez-> Access date 20.07.2020

55. UN (2019). Department of Economic and Social Affairs Population dynamics. Access: <https://www.un.org/development/desa/en/> Access date 19.02.2020
56. UNDP COVID-19,2020) in the Kyrgyz Republic: Evaluating socioeconomic-effects, vulnerability, and policy responses, 2020, United Nations in Kyrgyz Republic, August 2020, available at: https://kyrgyzstan.un.org/sites/default/files/2020-08/UNDP-ADB%2520SEIA_11%2520August%25202020%2520Rus.pdf Access date 05.10.2020
57. UNODC (2018). Trafficking data 2015-2017, Country profiles Europe and Central Asia. Access: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/-glotip/2018/GLOTIP_2018_EASTERN_EUROPE_AND_CENTRAL_-ASIA.pdf Access date 18.09.2019
58. UNODC (2021). GLOBAL REPORT ON TRAFFICKING IN PERSONS https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf: p.148
59. WB (2020) World Development Indicators (WDI). Global Financial Development, 2020, The World Bank, available at: <https://datacatalog.worldbank.org/remittance-inflows-gdp> Access date 04.08.2020
60. UN (2019). UN (2019), Department of Economic and Social Affairs, Population dynamics <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>
61. Zaionchkovskaya Zh. (2013). Migration in modern Russia. 16.04.2013. Access <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/migratsiya-v-sovremennoy-rossii/> Access date 04.08.2020

Irina Molodikova

*Professor of the Central European University
Budapest-Vienna*

**Migration Processes in the Post-Soviet space:
from Dissolution to the COVID-19
(Abstract)**

The article discusses the changes in the demographic processes that happened for thirty years after the dissolution of the Soviet Union. It stressed the growing difference between these countries and the economic situation in majority of them is not favorable for population. People try to find the better place of life and job opportunities, to help the relatives by sending the remittance to home. The hardship of economic uncertainties has deteriorated by the COVID19 pandemic. All countries try to solve this situation themselves closing the borders. Many migrants were left behind on their own. The situation led to the growing instability in these countries and high unemployment in some industries of economics. The future success of the development can be seen in the cooperation between these countries but not in their alienation.

Key words: *migration, countries of the fUSSR, population*

Ludmila Tikhonova

*Doctor of Economics,
Professor of the International Management Department
of Faculty of Economics,
Belarusian State University*

Elena Maslenkova

*Candidate of Economy, Head of the Department
of the Economics and Management,
International University «MITSO»*

Migration Policy of the Republic of Belarus: Conceptual Foundations of Formation, Challenges and Development Trends

Annotation

The article examines the the formation of the migration policy of the Republic of Belarus over the past three decades. Three key factors have been identified that caused migration activity in the Republic of Belarus: as economic, geographical and ethnic factors. The authors' studies present three stages in the development of the migration policy of the Republic of Belarus. Every stage presented the situation when government solved the migration problems typical for this period of time, and also regulated migration flows for the better socio-economic development of the country. For the development of the migration policy it is necessary to take into consideration the global trends in the formation of migration flows, which determine the direction of migration processes as well.

Introduction

Migration policy in the broad sense is a set of ideas, measures and means accepted by the government and public institutions, to form and manage the different types of external and internal migration movements of the population.

A fundamental feature of migration policy is to influence the dynamics of migration processes directly and indirectly, through migration

behavior and decision-making on migration. The special complexity of a migration policy as part of social management is caused by the need to take into account and reconcile the interests of different levels: individual, group and national; local, regional, state; economic, socio-political, environmental; short-term, medium-term and long-term ones.

An efficient migration policy, should contribute to the achievement of the key goals of socioeconomic and demographic development, which is determined by the state for a specific period of time. Today, migration problems directly affect the economic and demographic security of both sending and receiving states. Therefore, the issues of migration policy, the intensive growth of migration flows should be considered in close connection with the solution of long-term tasks of the country's socioeconomic development, problems of demography and humanitarian adaptation.

The migration policy occupies an independent place in the complex hierarchy of measures of socioeconomic policy of the Republic of Belarus. At the same time, it is closely related to the main goals of foreign and domestic state policy, affects them and at the same time depends on them.

In general, the migration policy of Belarus is characterized by the interaction of three basic components of state management of migration: 1) an institutional component, including formal and informal institutions that directly or indirectly affect migration processes; 2) legal support, which includes the regulatory legal framework for migration management; 3) a programmatic approach that combines the state programs, the implementation of which the impact on migration processes is exerted [1].

The legal regulation of migration is based on the Constitution of the Republic of Belarus, laws, enactments and decrees of the President of the Republic of Belarus, international agreements, resolutions of the Council of Ministers, decisions of the Ministry of Internal and International Affairs of the Republic of Belarus and other state administration bodies [2].

Development of migration processes

As studies show, there are three key factors that have determined migration activity on the territory of the Republic of Belarus:

1) economic factor - first of all, the search for new jobs with a higher level of wages, the emergence of new forms of employment for the population. At the same time, in the modern history of Belarus, spontaneous population movements to more profitable territories are gradually replaced by regulated forms of migration, which are stimulated or limited based on economic benefits and political will of leaders in recipient countries and donor countries;

2) geographical factor - the location of the country at the intersection of the main routes of communication between Russia and Europe. Traditionally, Belarus has two vectors of migration movements - eastern and western ones;

3) ethnic factor - the implementation of the process of return the representatives of ethnic groups to their historical homeland as a result of political and territorial transformations, the participation of the state in the process of return migration.

At the same time, the migration attractiveness of the Republic of Belarus in migration exchange is determined by such factors as:

- the favorable geographical position of the country in the central place in Europe and has a common state border both with the Russian Federation and the European Union;

- a high level of capabilities and equipment of the Belarusian borders as a set of conditions and factors conducive to cross-border communication, the development of mutually beneficial economic, cultural and other ties with neighboring countries;

- deeper socioeconomic problems (high unemployment rate, low wages, etc.) in a number of post-Soviet countries.

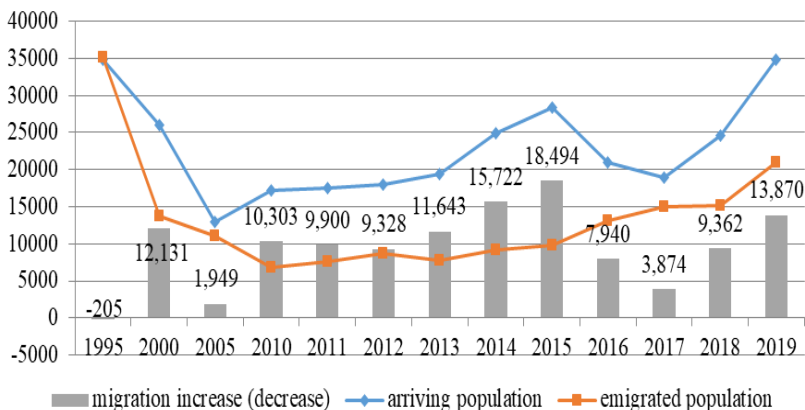
Our researches show that the quantitative parameters of labor resources and employment of the population were also seriously influenced by migration of the population, both to permanent residence and temporary labor migration.

Our researches distinguish two stages of migration movements. At the first stage (until 2013), Belarus was a center of attraction for migrants from all over the post-Soviet space, and in the exchange of population it had a positive migration balance. During that period of time, migration not only compensated for the natural decline in the population of Belarus, but also ensured a decrease in depopulation, stabilizing the population of the country.

At the second stage, starting in 2014, the re-emigration of the Russian-speaking population gradually faded, especially from Russia, and at

the same time the return flows of migrants increased. This had a negative impact on both the demographic situation and the labor market of the Republic of Belarus. The volume of migratory movements decreased until 2017, and then began to increase again, that can be seen from Figure 1.

Figure 1. Total results of international migration of the population to permanent residence, as at the beginning of the year, 1995-2019, people

Source: data of the National data of the National Statistical Committee of the Republic of Belarus

Migration exchange of Belarus with countries of both near and far abroad is taking place against the background of the wave-like dynamics of population mobility with a positive migration balance for the country. The dynamics of migration activity of the population is determined by the fluctuations in the development of the world economy, the uneven socio-economic development of the Republic of Belarus, as well as the political and economic situation in the countries of the near and far abroad.

Our researches identifies three stages in the development of the migration policy of the Republic of Belarus/ Each of them the state administration bodies solved the migration problems, overcame the negative consequences of spontaneously developing processes, and also regulated migration flows in the interests of socioeconomic development of the country.

Stage 1. Formation of migration policy (1991-2000)

The formation of Belarus as an independent state, its geopolitical position, the prevailing scale of diverse migration flows necessitated the adoption of appropriate migration measures, taking into account both internal factors and generally recognized international standards.

In 1993, in order to regulate legal relations arising in connection with leaving the Republic of Belarus and entering the Republic of Belarus, the laws "On the legal status of foreign citizens and stateless persons in the Republic of Belarus", "On the procedure for leaving the Republic of Belarus and entering the Republic Belarus citizens of the Republic of Belarus " were adopted.

In 1998, the Law of the Republic of Belarus "On External Labor Migration" and the Regulations on the Procedure for Issuing Special Permits (Licenses) to Business Entities to attract foreign labor to Belarus and to carry out activities related to the employment of Belarusian citizens abroad were adopted. These normative legal acts ensure the rights of migrant workers, the protection of the national labor market from an uncontrolled influx of foreign labor, the mitigation of the situation on the domestic labor market due to the employment of Belarusian citizens abroad, as well as a system of measures to support state and commercial structures seeking to independently enter the world labor market [3, p.6].

One of the forms of legal regulation of labor migration in Belarus in the mid-90s was the conclusion of bilateral agreements between interested states on the direction of labor migrants. The Republic of Belarus has concluded intergovernmental agreements on temporary labor activity with the Republic of Moldova (1994), Ukraine (1995), the Republic of Poland (1995), the Republic of Lithuania (1996), the Republic of Kazakhstan (1997) and the Republic of Armenia (2000). The conclusion of these agreements was extremely important from the ensuring the rights of Belarusian labor migrants in receiving countries. At the same time, it should be noted that the mechanism of bilateral agreements did not achieve the expected goals, primarily in terms of promoting legal international migration. The inability of such documents to counteract illegal migration, on the one hand, and the reluctance of host countries to conclude such agreements with Belarus, on the other hand, led to the draw-down of the practice on conclusion of such intergovernmental agreements.

The first half of the 1990s migrants from near and far abroad, including forced migrants, continued to accumulate and the State Migration Service developed national legislation on asylum, based on universal international standards for the protection of asylum seekers, based on the 1951 Convention on Refugees and the Protocol 1967 to it. The result of this work was the adoption in February 1995 of the Law of the Republic of Belarus "On Refugees" (entered into force on July 1, 1995) [4].

Belarus became a member of the intergovernmental International Organization for Migration (in 1996 its representative office was opened in Minsk), takes part in the Consultative Council on Labor, Migration and Social Protection of the Population of the CIS Member States (1996), signed the Agreement of the CIS countries on cooperation in combating illegal migration (ratified in 1999) [5]. Since 1995, the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees has been operating in the Republic of Belarus. The main attention of the UNHCR in the Republic of Belarus is given to rendering assistance to state administration bodies in improving legislation in the field of migration and refugees, improving the qualifications of personnel, ensuring legal and social protection of refugees, contributing to the establishment of cooperation between state bodies and public associations on issues related to the situation of refugees [6].

Thus, during the first decade of independence in the Republic of Belarus, migration legislation was formed taking into account the generally accepted norms of international law. The adoption of key migration measures made it possible to stabilize spontaneous migration flows, to form a more stable structure of them. At the same time, the institutions for managing migration processes in the Republic of Belarus at this period of time are just beginning to take shape. External migration flows, such as forced and labor migration, are regulated by the Committee on Migration under the Ministry of Labor of the Republic of Belarus; internal migration flows are regulated mainly by the State Employment Service, which sends unemployed people to the countryside for employment; illegal migration is under the jurisdiction of the Ministry of Internal Affairs, as well as the State Border Committee. The specialists of the Migration Committee under the Ministry of Labor of the Republic of Belarus developed the first state migration program for 1998-2000, which laid the foundations for the application of the program-targeted approach in managing migration processes in the country.

Stage 2. Improving the efficiency of migration management (2001-2010)

At the beginning of the 21st century, the need to improve the efficiency of migration flows management by achieving compliance of their volumes, directions and composition with the prospects of socioeconomic development of the Republic of Belarus was identified. The migration authorities were faced with such tasks as creating an effective system of immigration control; protection of the legal rights of migrants; creation of conditions for successful adaptation and integration of repatriates and refugees; ensuring national security, strengthening the security of the state border and observing the interests of the state in the context of the development of migration processes.

In 2004, there was a reform of government bodies implementing the migration policy of the Republic of Belarus. By the decision of the President of the Republic of Belarus, the Department for Citizenship and Migration under the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Belarus was created on the basis of the Department for Migration of the Ministry of Labor and Social Protection and structural units of the Ministry of Internal Affairs in charge of the passport and visa service and the fight against illegal migration. The implementation of this reorganization was caused by the need to strengthen control over migration processes in the country, as well as in order to combat human trafficking.

To achieve the goals and objectives of migration policy in Belarus, a program-targeted approach is increasingly being applied. The country has developed and implemented two five-year state migration programs (for 2001-2005 and 2006-2010), the State Program on Combating Human Trafficking, Illegal Migration and Related Illegal Actions for 2008-2010, the National Program of Demographic Security of the Republic of Belarus for 2007 –2010, including the subprogram "Optimization of migration processes".

At the same time, Belarus has made significant progress in the fight against human trafficking. Measures to combat trafficking in persons in Belarus are complex and built into a clear system in the following areas:

- 1) improvement of national legislation;
- 2) the activities of state bodies, international organizations, public associations and their coordination;
- 3) training of personnel;

4) international cooperation; 5) statistics and reporting available on the global computer network Internet. In 2003, the Republic of Belarus ratified the United Nations Convention against Transnational Organized Crime of November 15, 2000 and its supplementary Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (Palermo Protocol). In addition, Belarus is a party to all the universal United Nations conventions aimed at combating trafficking in persons and related crimes. National legislation has been created on the basis of international treaties. In 2005, Decree No. 3 “On Certain Measures to Combat Trafficking in Human Beings” was adopted, which significantly toughened the requirements for the procedure for employment of citizens of the Republic of Belarus abroad and streamlined the issues of sending Belarusian citizens to study abroad.

Thus, this stage in the development of migration policy is characterized by consistent and purposeful work to improve legal norms in the field of migration. The main unsolved problems are the imperfect statistical accounting of emigrant workers, the need to unify legislative acts with the Russian Federation and other countries of the Eurasian space.

Stage 3. Formation of a pragmatic approach (2010-2020)

The participation of Belarus in the processes of globalization, its active involvement in the international labor market demanded an increase in the efficiency of international migration regulation. The migration situation required a search for new approaches to regulation so that migration processes become a factor contributing to sustainable socioeconomic development, proceeding from the needs of society and solving problems of employment and the labor market, protecting the rights and interests of citizens participating in migration processes. The state migration policy of the Republic of Belarus in the field of external labor migration at this stage is aimed at protecting the national labor market from an uncontrolled influx of foreign labor and mitigating the situation in the domestic labor market through the employment of Belarusian citizens abroad.

In this regard, in 2010, a new Law of the Republic of Belarus “On External Labor Migration” was adopted, which for the first time determined the procedure for employment of foreigners in Belarus. Also, this legislative act defines the obligations of licensees, requirements for an agreement on assistance in employment, an employment contract, and

especially employment under student programs. In 2016, amendments were made to this law, which entered into force on July 15, 2016.

In 2011, the Law of the Republic of Belarus "On Counteracting Trafficking in Human Beings" was adopted, which established the organizational and legal framework for combating human trafficking, and also defined a system of measures to protect and rehabilitate victims of human trafficking.

The most significant achievement in the field of migration regulation was the coordination of migration policy measures carried out by Belarus and Russia. To protect labor migrants and regulate the migration process, a package of intergovernmental regulatory legal acts has been adopted. For the citizens of both states, the length of service is recognized, including the academic one, the length of service in the specialty acquired in working places in Belarus and Russia. The concept of social development of the Union State provided for the formation of a unified migration policy for the effective implementation of the intellectual and labor potential of migrants, ensuring sustainable socioeconomic and demographic development, observing the security interests of the Union State [7].

With the creation of the Eurasian Economic Union with the participation of Russia, Belarus, Kazakhstan, Armenia and Kyrgyzstan, joint efforts are intensified to create a single labor market and migration space on the basis of the signed Treaty on the Eurasian Economic Union on May 29, 2014. Section XXVI "Labor migration" of the Treaty provides a number of norms, which ensure the freedom to work in the territories of the participating countries. The member states agree on policies in the field of labor migration regulation within the Union, as well as to assist each other in the organized recruitment and attraction of workers from the EAEU countries to carry out labor activities in the member states. In order to form a common labor market, the Treaty on the Union develops a general policy in the field of labor migration, including the provision of social security, medical care for workers of the Member States, offset of labor (insurance) length of service, as well as the export of pensions.

The provisions of the Treaty on the EAEU give the possibility of free ambulance and medical care (in emergency and urgent forms) to workers and their families, regardless of whether they have a medical insurance policy or not. Also, the possibility of medical evacuation of patients is provided in order to save them and preserve their health, the costs of the medical organization for the provision of emergency medi-

cal care to the workers of the Member States are reimbursed at the expense of the state budget of employment. Direct recognition of diplomas carried out without any procedures. Children of workers who live with them on the territory of the host state have the right to attend pre-school institutions and receive education in accordance with the legislation of the state of employment.

At the same time, despite the adoption of many integration regulatory legal acts, Belarusian labor migrants within the framework of the Eurasian economic space still face problems of employment, stay and social protection. These problems are primarily associated with insufficient elaboration of the legislative and regulatory documents of the EAEU member states on the provision of social security, medical care for workers of the member states, offset of labor (insurance) seniority, as well as the export of pensions.

Unfortunately, after 2010, migration programs in the Republic of Belarus have not been developed. Certain aspects of the state migration policy were reflected in the National Program of Demographic Security of the Republic of Belarus for 2011–2015, as well as the Concept of National Security of the Republic of Belarus and the State Program “People's Health and Demographic Security of the Republic of Belarus” for 2016–2020. However, these acts are not exclusively aimed at regulating the migration sphere. The issues of state migration policy are touched through the prism of ensuring national and demographic security and public health.

The regulation of migration processes is directly related and taken into account in other key programs of the country: the National Strategy for Sustainable Socio-Economic Development of the Republic of Belarus for the Period up to 2030, the National Action Plan for Ensuring Gender Equality in the Republic of Belarus for 2017-2020, the National Action Plan for Improving the Situation of Children and the Protection of their Rights for 2017-2021. These programs make a significant contribution to the accounting of vulnerability factors in migration management [8].

In 2019, amendments were made to the Law of the Republic of Belarus "On the Legal Status of Foreign Citizens and Stateless Persons in the Republic of Belarus" dated January 4, 2010, which entered into force on July 1, 2020. The current version of this law consolidated the concept and tasks of migration control, as well as work with personal data of foreigners; settled the issues of providing medical care to for-

eigners detained in Belarus for violating the legislation on the legal status of foreigners, including the provision of free medical care to them; identified the issues of functioning of temporary detention centers for foreigners of territorial bodies of internal affairs and bodies of the border service; increased the registration period for foreigners in the citizenship and migration departments upon arrival, mitigated the conditions for foreigners wishing to stay in Belarus for permanent residence, etc.

The issues of promoting the effectiveness of national and transnational measures to counter the smuggling of migrants, human trafficking, human smuggling and providing assistance to victims of this type of criminal activity in Belarus are implemented within the framework of the State Program on Combating Crimes and Corruption for 2019-2022. In 2020, amendments were made to the Regulations defining the national mechanism for the identification and referral of victims of trafficking in persons, approved by the Resolution of the Council of Ministers of the Republic of Belarus No.485 dated June 11, 2015 [8].

At this stage, measures have been taken to improve the state policy in the field of migration:

- readmission agreements have been concluded that provide for mutual obligations of states to accept back their nationals, citizens of third countries or stateless persons who have illegally arrived in the territory of one contracting country or remain there without legal grounds, if these persons arrived from the territory of another contracting country;
- a visa-free procedure for entry, exit, stay and transit through the territory of the Republic of Belarus has been established for citizens of certain states, as well as citizens visiting the relevant objects of tourist infrastructure;
- the process of transferring information about foreigners temporarily and permanently residing in the Republic of Belarus to the state statistics bodies was adjusted, which made it possible to streamline the process of transferring information on international migration to state statistics bodies, as well as to generate up-to-date and reliable information on the balance of migration growth.

Thus, the development of migration legislation in the period after 2010 took place through the improvement of certain regulatory legal acts in the field of migration. However, it was gradually understood that the development of the migration policy of the Republic of Belarus should take place at a conceptually new level. In 2018, an Interdepart-

mental Working Group was created to develop a draft Concept of State Migration Policy of the Republic of Belarus.

The Concept of the Migration Policy of the Republic of Belarus for 2020-2025, currently being developed, includes strategic guidelines of the state on the implementation of migration policy, an assessment of the migration situation in the country, taking into account socioeconomic development. The document defines the priorities of cooperation and migration policy for the next five-year period with the subsequent approval of an appropriate action plan for its implementation [9].

After the development and adoption of this concept, it will be possible to say that Belarus has approached the next, fourth, stage of the implementation of migration policy - the strategic management of external and internal migration processes in the interests of the socioeconomic and demographic development of the country.

Migration challenges

A feature of modern migration processes is the increasingly dynamic nature of migration movements, the emergence of new forms of employment, and, as a consequence, the difficulties of their accounting and research. In recent years, many traditional theories have been revised to explain the nature and driving forces of international migration. The very concepts of “international migration” and “international migrant” are expanding, more complex and flexible classifications of migration have been adopted.

In the third decade of the 21st century, international migration is perceived not only as an instrument for the implementation of the international division of labor. International migration should be considered as a structural element of the national economy, complementing the integration processes with a new form of interdependence of the participating States - migration one, ensuring their mutual economic development. The globalization impact is different in degree and in ways on different countries, which determines the difference in migration policy and the need to improve it. In this regard, the most adequate approach when developing regulatory measures is a systematic approach that considers migration as part of a system of macro- and microprocesses. The key issues of this approach are the relationship of migration flows with economic, social, geopolitical, cultural aspects, flows of capital, goods, technologies and ideas.

Negative demographic trends noted in Belarus: aging of the population, a decrease in its number, low reproduction of labor resources, set the task of making a key strategic decision on the policy of attracting immigrants, their socio-cultural integration and adaptation.

The current direction of migration flows is unfavorable for Belarus. Neighborhood with the EU is the reason for the persistence of transit migration, including illegal flows. A higher level of socio-economic development of a number of neighboring countries leads to a significant outflow of labor resources from the country. Social stability in the country is attractive for refugees and asylum seekers from the Afro-Asian region, but at the same time Belarus cannot provide the necessary level of their protection without international assistance.

The development of educational migration and academic mobility leads not only to an inflow of foreign students, but also to a significant outflow of Belarusian students abroad.

Starting from the second half of 2020, a forced migration outflow of Belarusian citizens, caused by political instability, has emerged. According to the author, by mid-2021, the country lost up to 0.5% of the population forced to leave the Republic of Belarus for political and economic reasons. Moreover, absolutely all neighboring countries - Lithuania, Latvia, Poland, Ukraine and Russia - became the beneficiaries. At the same time, a diaspora with fairly stable contacts and connections has formed abroad (in USA, Czech Republic, Poland, Lithuania, Latvia, Ukraine, Germany, etc.). These processes are just beginning to crystallize and have yet to be studied in terms of demographic and socio-economic losses.

Internal migration flows are uneven, which causes a lack of labor resources in certain regions, serious deviations in the demographic structure of the population (a large proportion of elderly people). At the same time, the regulation of internal migration processes has practically dropped out of the sphere of interests of state regulation, these processes to a greater extent develop spontaneously.

Thus, at the present stage of development, Belarus faces a number of challenges in the field of ensuring migration security, the minimization and neutralization of which requires the implementation of such a migration policy that would ensure the flow of migrants into the country with real potential (intellectual, investment) for integration into the Belarusian society, as well as the implementation of comprehensive programs for the return of compatriots.

Trends in development of the migration policy of the Republic of Belarus

Taking into account the identified challenges and threats, the goal of the migration policy of the Republic of Belarus for the medium term is to promote the formation of controlled external and internal migration flows that will contribute to solving problems in the field of socioeconomic and demographic development of the country, improving the quality of life of its population, ensuring the security of the state.

The main tasks of the migration policy of the Republic of Belarus are:

- ✓ increasing the migration attractiveness of the Republic of Belarus, creating conditions and incentives for resettlement to the Republic of Belarus for permanent residence of compatriots living abroad, as well as certain categories of foreign citizens,
- ✓ reduction of the migration outflow of Belarusian citizens abroad for permanent residence, reduction of the volume of travel of qualified specialists abroad for the purpose of temporary employment;
- ✓ provision of personnel with the necessary professions and the level of qualifications of the socioeconomic complex of the Republic of Belarus;
- ✓ optimization of internal migration flows;
- ✓ promoting educational migration and supporting academic mobility to the Republic of Belarus;
- ✓ protection of the rights of migrant workers;
- ✓ compliance with international obligations to protect forced migrants;
- ✓ resistance to illegal migration.

The main trends of migration policy are:

- 1) *in the field of international migration for permanent residence:*
 - development of a program to assist in voluntary relocation to the Republic of Belarus to foreigners with ties to the Republic of Belarus, determination of measures to compensate for the costs of relocation to the Republic of Belarus and initial settlement;
 - creation of favorable social and economic conditions for highly qualified workers and investors to move to the Republic of Belarus for permanent residence;

- implementation of programs for the return and reintegration of compatriots living abroad, creation of optimal conditions for the self-sufficiency of the return and employment of migrants;
- improvement of information systems on migration issues in order to increase the efficiency of migration control, implementation of administrative procedures;

2) *in the development of external labor migration:*

- development of differentiated mechanisms for attracting, selecting and using foreign labor;
- development of channels for organized departure (organizational recruitment) of the Belarusian labor force;
- development of infrastructure in the field of labor migration on the basis of public-private partnership;
- development of special programs for vacation and seasonal labor migration, their information support and monitoring of efficiency;
- improvement of the mechanism for attracting foreign labor, the system of issuing permits for the implementation of labor activities;

3) *in the field of expanding educational, medical services for foreigners:*

- simplification of administrative procedures related to the entry and stay of foreigners on the territory of the Republic of Belarus for the purpose of pedagogical, research activities in higher educational establishments and scientific organizations, including for participation in conferences and seminars, as well as for obtaining medical services;
- organizational and informational assistance to educational institutions and scientific organizations in the implementation of international academic mobility programs and attracting foreign scientists;
- granting foreign students studying in the Republic of Belarus the right to be engaged in labor activity during the period of study;

4) *in the field of creating conditions for the development of short-term travel and inbound tourism:*

- expansion of the list of countries with a visa-free procedure for entry and stay in the Republic of Belarus for foreign tourists;

- increasing the period of temporary stay in the Republic of Belarus for foreign tourists with a visa-free entry procedure;

5) *in the field of combating illegal migration:*

- ensuring an effective mechanism for the enforcement of decisions on deportation, expulsion or transfer of foreigners to foreign states in accordance with international agreements on re-admission;
- expanding the list of categories of foreigners subject to mandatory state fingerprint registration;
- development and implementation, including jointly with the competent authorities of foreign states, programs to counter illegal migration, identifying channels of illegal migration;
- strengthening information and explanatory work with citizens in order to prevent violations of the migration legislation of the Republic of Belarus;
- improvement of the system of state control (supervision) in terms of entry into the Republic of Belarus, stay in the Republic of Belarus, exit from the Republic of Belarus and transit through the territory of the Republic of Belarus;
- construction and modernization of temporary detention centers for foreigners subject to deportation, expulsion, readmission;
- improvement of measures of responsibility for violation of the migration legislation of the Republic of Belarus;

6) *in the field of the obligations assumed in relation to forced migrants:*

- expanding cooperation on the implementation of joint projects in the field of forced migration with the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, the International Organization for Migration and other international organizations, as well as attracting donor funds to resolve issues of providing assistance to foreigners applying for refugee status, additional protection or asylum in the Republic of Belarus, and foreigners who have been granted refugee status, subsidiary protection or asylum in the Republic of Belarus;
- providing assistance to the voluntary return of refugees, asylum seekers, subsidiary protection and protection applicants to their countries of former residence, as well as resettlement to third countries;

- expansion of the infrastructure of facilities for the accommodation of forced migrants;

7) *in the field of assistance in the adaptation and integration of migrants, formation of constructive interaction between migrants and the host society:*

- creating conditions for implementation of the rights of foreigners applying for protection, as well as foreigners who have been granted one of the forms of protection in the field of education and employment at the state, regional and territorial levels, providing an opportunity for their adaptation and integration, including information and legal support;
- raising the level of public awareness of the problems of international migration and increasing tolerance towards foreigners;
- development of civil society institutions aimed at social integration and social inclusion of migrants;
- creation of conditions and infrastructure, development and implementation of programs for adaptation and integration of migrants, including teaching the state language, legal education, informing about cultural traditions and norms of behavior in the Republic of Belarus;
- formation of skills of intercultural communication among migrants and the host community, counteraction to xenophobia, national and racial intolerance;
- opposition to the social and spatial segregation of foreigners, the formation of ethnic enclaves;

8) *in the field of internal migration:*

- state support for migrants in labor-deficient settlements;

9) *in the field of international cooperation of the Republic of Belarus in migration issues:*

- participation of the Republic of Belarus in the activities of international organizations, development of constructive cooperation of the Republic of Belarus with the European Commission, the International Organization for Migration (IOM), the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), other international organizations and international institutions, including within the framework of international technical assistance projects being implemented in the Republic of Belarus;

- attracting funding from international organizations for carrying out information and educational and research activities in the field of population migration;
- formation of a legal framework for cooperation with foreign states in order to exchange information on international migration flows of mutual interest;
- studying the experience of introducing biometric documents in foreign countries, the practice of using information technologies by migration authorities, providing a system for protecting personal data;
- continuing interaction with the competent authorities of foreign states on training, retraining and advanced training of employees dealing with migration issues.
- The main mechanisms for the implementation of the migration policy of the Republic of Belarus include:
 - improvement of the legislation of the Republic of Belarus in the field of migration, taking into account the international obligations of the Republic of Belarus;
 - development of international cooperation of the Republic of Belarus in the field of migration, harmonization of the migration legislation of the Republic of Belarus and unification of statistical accounting in this area;
 - implementation of the tasks of the migration policy of the Republic of Belarus within the framework of state programs of the Republic of Belarus;
 - taking into account the tasks of the migration policy of the Republic of Belarus in the formation of the republican budget, the concentration of financial and material resources for the implementation of the main trends of the migration policy of the Republic of Belarus;
 - improvement of the system of interaction between the state bodies of the Republic of Belarus, public associations, political parties, organizations, the population and the media in the field of migration;
 - constant monitoring of the migration situation in the Republic of Belarus and analysis of the impact of migration flows on its territory on demographic, socioeconomic and other aspects of the country's development in order to adjust the measures taken to implement the migration policy of the Republic of Belarus;

- conducting scientific research in the field of migration;
- application of modern information technologies to analyze the migration situation and ensure the implementation of the migration policy of the Republic of Belarus.

Information and analytical support for the implementation of the migration policy of the Republic of Belarus provides for the improvement of analytical work and data collection in order to promptly respond to negative trends in the migration situation and develop an optimal solutions to positive changes.

Conclusion

Due to its geopolitical position at the crossroads of various migration routes, Belarus is in dire need of an effective, consistent and purposeful migration policy.

The study made it possible to draw a number of conclusions that make it possible to increase the efficiency of the implementation of the migration policy of the Republic of Belarus in the medium term:

1) migration of the population and labor resources needs scientific management based on the state migration policy, which must be both stable and flexible at the same time. Stability in this case means that migration policy is aimed at ensuring the economic and social efficiency of migration. The flexibility of migration policy is characterized by the fact that, based on the socioeconomic situation prevailing in a specific period of time, it is sensitive to certain parameters of migration processes;

2) it is necessary to ensure a "balance" of migration policy between its various components: immigration, emigration, and internal migration.

3) expanding the participation of public organizations in the implementation of the priorities of migration policy, as the experience of other countries shows, makes it possible to increase its effectiveness.

4) the goals of migration policy should be commensurate with the political, socioeconomic, scientific and technical, intellectual potential of the state;

5) it is necessary to take into account global trends in the formation of migration flows, which will take into consideration the determinants that guide the direction of migration processes and use the criteria developed in world practice for their assessment. The application of meth-

odological approaches, determined on the basis of the analysis of the problems of migration policy, makes it possible to increase the efficiency of migration regulation.

References:

1. Петракова Ю.Н. Опыт регулирования процессов внутренней миграции населения в Республике Беларусь / Ю.Н. Петракова // Динамика и инерционность воспроизводства населения и замещения поколений в России и СНГ. Т.2: Демографический потенциал регионов России и СНГ: динамика роста и инерционность изменений. – Екатеринбург: Ин-т экономики УрО РАН, 2016. с.394-399.
2. Федорако А. Пути совершенствования законодательства Республики Беларусь в сфере миграции // Журнал международного права и международных отношений. 2019. № 3-4 (90-91). с.23-29.
3. Вопросы государственного регулирования миграционных процессов в Республике Беларусь. Мн.: Комитет по миграции при Минтруда РБ, 2000. 87с.
4. Касинский С. Развитие национальной системы убежища в Республике Беларусь // Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2012, №1. с.90-95.
5. Сергеева Г. Государственная политика Беларуси и ее влияние на состояние современной диаспоры (90-е гг) // Белорусский журнал международного права и международных отношений, 1999, №2. Режим доступа: <http://evolutio.info/ru/journal-menu/1999-2/1999-2-sergeeva>.
6. Официальный сайт Министерства иностранных дел Республики Беларусь. Режим доступа: <https://mfa.gov.by/multilateral/organization/list-abde38ac4a4bfbbd.html>.
7. Концепция социального развития Союзного государства на 2011-2015 годы. Режим доступа: https://www.postkomsg.com/news/socialnaja_politika/188217/.
8. Добровольный обзор Республики Беларусь осуществления Глобального договора о безопасной, упорядоченной и регулярной миграции // https://migrationnetwork.un.org/sites/default/files/docs/belarus_national_voluntary_report_-_gcm_ru_0.pdf
9. Концепция государственной миграционной политики готовится в Беларуси. Режим доступа: <https://pravo.by/novosti/obshchestvenno-politicheskie-i-v-oblasti-prava/2018/december/31822/>
10. Тихонова, Л.Е., Красинец, Е.С. Трудовая миграция и миграционная политика Республики Беларусь в рамках интеграции в Евразийский экономический союз / Л.Е. Тихонова, Е.С. Красинец // Журнал международного права и международных отношений. 2015. №2. с.65–71.

11. Тихонова, Л.Е., Масленкова, Е.В. Внешняя трудовая миграция в Республике Беларусь / Л.Е. Тихонова, Е.В. Масленкова // Социологические исследования. 2016, №6. с.49–55.
12. Фокеева Л.В., Масленкова Е.В., Рыгов А.В. Образовательная миграция в Республике Беларусь: социально-экономические эффекты и направления развития // Журнал международного права и международных отношений. 2020. №3-4 (94-95). с.85-94.
13. Трудовая миграция и социальное обеспечение трудящихся в Евразийском экономическом союзе. Режим доступа: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/spreads.pdf>.

Ludmila Tikhonova

*Doctor of Economics,
Professor of the International Management Department,
Faculty of Economics,
Belarusian State University*

Elena Maslenkova

*Candidate of Economy, Head of the Department
of the Economics and Management,
International University «MITSO»*

**Migration Policy of the Republic of Belarus: Conceptual
Foundations of Formation, Challenges
and Development Trends
(Abstract)**

The article examines the conceptual foundations of the formation of the migration policy of the Republic of Belarus over the past three decades. Three key factors have been identified that caused migration activity in the territory of the Republic of Belarus: economic, geographical, ethnic. The factors that determined the migration attractiveness of the Republic of Belarus in this period of time are indicated. The authors' studies identify three stages in the development of the migration policy of the Republic of Belarus, at each of which the government bodies solved the migration problems characteristic of this stage, overcame the negative consequences of spontaneously developing processes, and also regulated migration flows in the interests of socio-economic development country. On the basis of the analysis, challenges in the migration sphere, as well as the goal and objectives of the migration policy of the Republic of Belarus at the present stage, are identified. It is concluded that when developing a migration policy, it is necessary to take into account global trends in the formation of migration flows, which will allow taking into account the determinants that determine the direction of migration processes and use the criteria developed in world practice for their assessment.

Мария Тимошенко

*К.Э.Н., доцент, заведующий кафедрой мировой и национальной экономики, УО «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации»
Беларусь, г. Гомель*

Иммиграционные характеристики населения Республики Беларусь по данным переписи 2019 года

Увеличение масштабов и интенсивности территориальных перемещений населения, противоречивые социально-экономические и демографические последствия международной миграции, определяют увеличение потребности органов, ответственных за принятие управленческих решений в данной сфере, в достоверной статистической информации о пространственной мобильности населения.

В Республике Беларусь для ведения статистики различных видов международной миграции населения используются разнообразные источники информации, в целом соответствующие рекомендациям ООН [1, с. 23-35]. В частности, используются данные переписей населения, текущего административного учета, результаты выборочных обследований и другие источники. Не умаляя ключевой роли информации о международной миграции населения, собираемой в рамках текущего административного учета, на наш взгляд, важно уделить пристальное внимание результатам переписей населения, проводимых раз в десятилетие, поскольку именно в рамках таких обширных обследований домашних хозяйств появляется возможность оценить не только результаты территориальных перемещений и их влияние на процесс размещения населения, а также причины миграционного поведения и миграционные намерения. Данная информация выступает в качестве основы для выработки мер демографической политики, политики занятости, обоснования перспективных направлений социально-экономического развития страны и ее отдельных административно-территориальных образований.

В истории суверенной Республики Беларусь были организованы три переписи населения: в январе 1999 года, в октябре 2009 года, в октябре 2019 года. Важно учитывать, что содержание понятия «мигрант» в методологии переписи населения и в текущем

административной учете не совпадает. Для целей переписей населения в Республике Беларусь понятие «мигрант» трактуется как лицо, которое перемещается или уже переместилось через международную границу или внутри страны и покинуло место своего обычного жительства [2, с.31]. К мигрантам при переписи населения не относятся лица, сменившие место жительства в пределах одного населенного пункта или между сельскими поселениями в пределах одного административного района, а также все выехавшие в командировку, на работу, на учебу сроком до 1 года, на отдых, лечение и др. К внешним мигрантам отнесены лица, прибывшие в Республику Беларусь на постоянное место жительства из других стран.

В перечень вопросов, касающихся миграционной активности населения, утвержденных Программой переписи населения Республики Беларусь 2019 года [3] были включены вопросы о непрерывности проживания в данном населенном пункте, периоде и причинах прибытия, предыдущем месте жительства (для исследования внутренних миграционных процессов); стране, из которой респондент прибыл в Республику Беларусь на постоянное место жительства, периоде и причинах прибытия (для исследования иммиграционных характеристик населения); намерениях и причинах, по которым планируется выехать из Республики Беларусь (для лиц в возрасте 15-74 лет); сроке, на который планируется выехать за рубеж (для исследования эмиграционных намерений).

Таким образом, в ходе переписи были получены данные о составе населения в зависимости от постоянного проживания в Беларуси с рождения и не с рождения. Для мигрантов учтена информация по предыдущему месту жительства, продолжительности проживания, регионам расселения, типам населенных пунктов, половозрастному составу (по пятилетним интервалам), уровню образования, причинам прибытия.

Отметим, что миграционные характеристики населения по данным двух последних переписей населения являются практически несопоставимыми. В соответствии с Программой переписи населения Республики Беларусь 2009 года сбор данных о миграции осуществлялся в отношении лиц, сменивших место постоянного жительства в период с 2005 года по 13 октября 2009 года, т.е. исследование ограничивалось пятилетним периодом, в течение которого происходила смена места жительства респондентов. В переписи 2019 года такие временные рамки не устанавливались, т.е. к учету принимались миграционные события на протяжении жизни респондента.

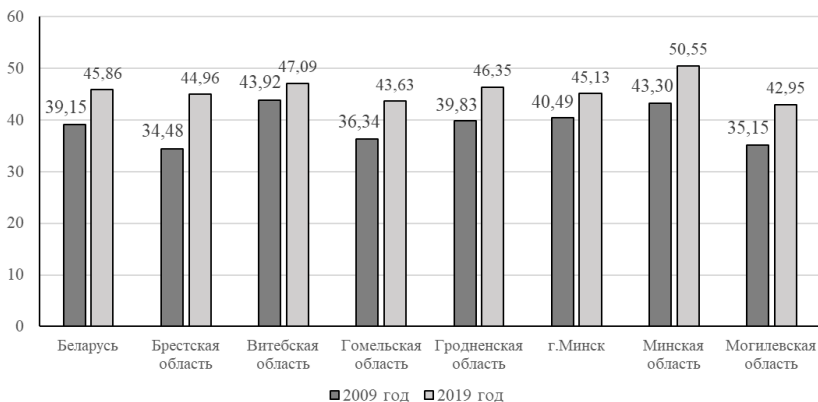
Численность внутренних и внешних мигрантов (по методологии переписи населения) в Республике Беларусь в 2019 году увеличилась за десятилетие на 16%, составив 4 317,4 тыс. человек, в том числе

764 тыс. человек прибыли из-за рубежа. Доля мигрантов в численности постоянно проживающего населения Республики Беларусь существенно выросла и составила 45,9% (рисунок 1).

Данные переписи свидетельствуют, что практически каждый второй житель Беларуси имеет либо миграционный опыт внутри страны (межпоселенная, межрегиональная миграция), либо опыт перемещения для постоянного проживания из-за рубежа. Наибольшая доля мигрантов по методологии переписи населения 2019 года отмечается в Минской (50,6%), Витебской (47,1%) и Гродненской (46,4%) областях республики. Следует отметить, что это во многом является следствием массового внутривнутристранового движения людей в результате катастрофы на Чернобыльской атомной электростанции из Гомельской и Могилевской областей в экологически чистые регионы и преимущественно в Минскую область. Около 78,7% из переселившихся лиц проживают по месту постоянного жительства 5 и более лет.

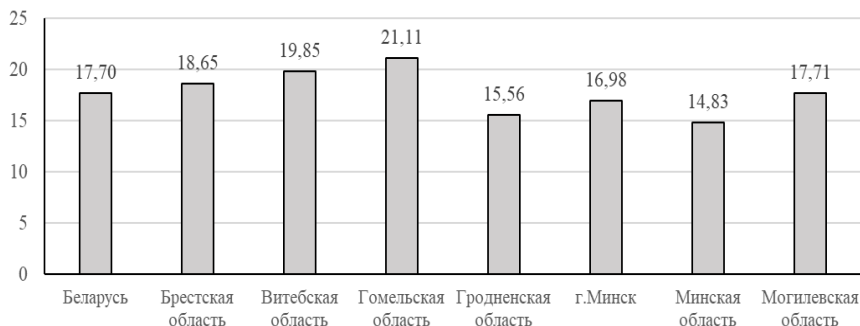
В структуре населения Беларуси, проживающего по постоянному месту жительства не с рождения, около 18% составляют внешние мигранты (рисунок 2). В разрезе областей страны наибольший удельный вес лиц, прибывших из-за рубежа, в общей численности мигрантов наблюдается Гомельской (21,1%), Витебской (19,9) и Брестской (18,7%) областях.

Рисунок 1. Удельный вес мигрантов в численности постоянно проживающего населения Республики Беларусь по данным переписей населения 2009 и 2019 годов в разрезе областей, %

Примечание – Рассчитано на основе [2, с. 4].

Рисунок 2. Удельный вес внешних мигрантов в общей численности населения Республики Беларусь, проживающего по постоянному месту жительства не с рождения, по данным переписи 2019 года в разрезе областей, %

Примечание – Рассчитано на основе [2, с.6].

Пятая часть внешних мигрантов (около 155 тыс. человек) выбрали столицу Беларуси для проживания. При этом в структуре прибывших в город Минск сравнительно невысокой является доля внешних мигрантов в общей численности прибывших (17%), что демонстрирует более значительные объемы центростремительных внутристрановых потоков миграции. Концентрация внутренних и внешних мигрантов в столичном регионе в значительной степени детерминирована межрегиональной неравномерностью размещения учебных и рабочих мест, различиями в возможностях трудоустройства, условиях труда и его оплаты.

Результаты переписи позволяют оценить региональный срез распределения внешних мигрантов, прибывших из разных стран. Данные свидетельствуют, что наибольшая численность внешних мигрантов прибыли в Республику Беларусь из стран ближнего зарубежья, лишь 12% респондентов в качестве предыдущего места проживания указали страну вне Содружества Независимых Государств (таблица 1).

Таблица 1. Удельный вес внешних мигрантов, проживающих по месту постоянного жительства в Республике Беларусь не с рождения, прибывших из стран СНГ и стран вне СНГ, по данным переписи населения 2019 года, %

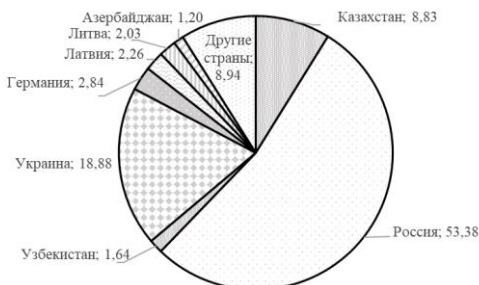
Регион	Численность внешних мигрантов, чел.	Удельный вес прибывших из стран СНГ, %	Удельный вес прибывших из стран вне СНГ, %
Беларусь	764 043	88,0	12,0
Брестская область	113 072	90,3	9,7
Витебская область	106 139	85,2	14,8
Гомельская область	127 878	94,3	5,7
Гродненская область	74 065	79,5	20,5
г. Минск	154 683	85,0	15,0
Минская область	110 253	88,5	11,5
Могилевская область	77 953	91,5	8,5

Примечание – Составлено и рассчитано на основе [2, с.6].

В структуре внешних мигрантов преобладают лица, указавшие в качестве страны предыдущего жительства Российскую Федерацию (407,8 тыс. человек или 53,4% от численности внешних мигрантов) (рисунок 3).

Это обусловлено отсутствием административных преград для свободного перемещения, созданием институциональных предпосылок, в том числе нормативно-законодательной базы, обеспечивающей равенство мигрантов и местных жителей, единством менталитета и традиций хозяйствования Преобладающее число лиц, прибывших из России, разместились в столице страны и приграничных Гомельской и Витебской областях.

Рисунок 3. Состав населения, проживающего в Республике Беларусь не с рождения, по данным переписи населения 2019 года в разрезе стран предыдущего места жительства, %

Примечание – Рассчитано на основе [2, с. 19].

Значительное число внешних мигрантов указали в качестве страны предыдущего жительства Украину (143,4 тыс. человек, 18,9%). В качестве основных регионов размещения мигрантов из данной страны выступают ближайшие регионы – Гомельская и Брестская области, а также традиционным центром притяжения является город Минск.

Доля прибывших на постоянное место жительства в Беларусь из стран вне СНГ выше в Гродненской, Витебской областях, граничащими с Литвой и Латвией, а также в городе Минске, являющимся для мигрантов из стран дальнего зарубежья более привлекательным из всех регионов страны по уровню и качеству жизни.

Рассматривая межпоселенную структуру расселения внешних мигрантов в Республике Беларусь (таблица 2), целесообразно отметить, что более привлекательными для размещения на постоянное проживание являлись города и поселки городского типа (немногим менее 80% внешних мигрантов).

Более высокая доля размещений внешних мигрантов в сельской местности характерна для Минской области (39%), что в определенной мере обусловлено широкими возможностями сочетания трудоустройства в столице и проживания за ее пределами (привлекательного, в первую очередь, с точки зрения стоимости жилья). По итогам переписи 2019 г. в городе Минске работает более 47 тыс. человек, постоянно проживающих в других населенных пунктах [4, с. 38]. Данные возможности обеспечиваются развитием разветвленной сети пригородных сообщений, маршрутных такси и увеличением количества личного автотранспорта, что позволяет жителям Минской области и других регионов иметь работу в столице в пределах 1-2-часовой доступности.

Таблица 2. Структура размещения внешних мигрантов по типам населенных пунктов по данным переписи населения 2019 года, %

Регион	Удельный вес прибывших из-за рубежа, постоянно проживающих в городах и поселках городского типа, %	Удельный вес прибывших из-за рубежа, постоянно проживающих в сельских населенных пунктах, %
Беларусь	79,2	20,8
Брестская область	70,4	29,6
Витебская область	78,1	21,9
Гомельская область	78,8	21,2
Гродненская область	77,9	22,1
г. Минск	100,0	0,0
Минская область	61,0	39,0
Могилевская область	79,4	20,6

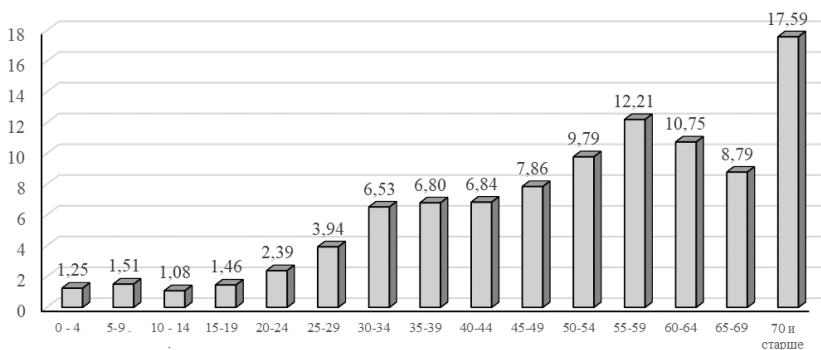
Примечание – Рассчитано на основе [2, с. 6].

Также в структуре размещения высокой является доля прибывших из-за рубежа, постоянно проживающих в сельских населенных пунктах, в Брестской области (около 30%).

В структуре внешних мигрантов в возрасте старше 10 лет наибольшую долю составляют лица, имеющие среднее специальное (31,6%) и высшее образование (30,2%). При этом структура выходцев из стран вне СНГ по уровню образования имеет некоторые отличия, в частности, преобладают внешние мигранты с высшим образованием (31,9%).

Рассмотрение возрастной структуры внешней миграции, свидетельствует о том, что подавляющая численность постоянно проживающего в Беларуси населения не с рождения сформировалась в бытность Советского Союза в результате масштабных перемещений населения между союзными республиками и в постсоветский трансформационный период. Об этом свидетельствуют более высокие значения удельного веса старших возрастных когорт в структуре населения, постоянно проживающего в Беларуси не с рождения (рисунок 4). Целесообразно отметить, что в переписной лист были включены вопросы, позволяющие определить продолжительность постоянного проживания в Беларуси для внешних мигрантов, однако в статистических бюллетенях, подготовленных по итогам переписи 2019 года эти данные не нашли отражения.

Рисунок 4. Состав населения, проживающего в Республике Беларусь не с рождения, по данным переписи населения 2019 года в разрезе возрастных групп, %

Примечание – Рассчитано на основе [2, с.8,12]; итог не равен 100% за счет не ответов респондентов на соответствующие вопросы.

Гендерный состав населения, проживающего в Беларуси и относимого к внешним мигрантам, имеет диспропорции: женщин существенно больше, чем мужчин (429,6 тыс. и 334,4 тыс. человек соответственно). Удельный вес женского населения составил более 56%. Это в определенной мере согласуется с возрастным составом населения, проживающего в стране не с рождения, и имеющимися значительными различиями в продолжительности жизни женщин и мужчин.

Среди продекларированных причин иммиграции на территорию Беларуси по итогам переписи 2019 года (таблица 3) наибольший удельный вес (54,8%) составили семейные обстоятельства (переселение к родственникам, воссоединение семей, вступление в брак и другое).

Таблица 3. Структура внешних мигрантов по причинам прибытия в Республику Беларусь по данным переписи населения 2019 года

Причина прибытия	Структура внешних мигрантов в целом, %	Структура прибывших из стран СНГ, %	Структура прибывших из стран вне СНГ, %
Работа	19,8	20,0	18,3
Учеба	8,1	7,7	11,0
Семейные обстоятельства	54,8	55,0	53,2
Медицинское лечение	0,2	0,2	0,1
Возвращение на прежнее место жительства	8,2	7,8	10,9
Изменение жилищных условий	5,4	5,5	4,3

Примечание – Рассчитано на основе [2, с. 25]; итог не равен 100% за счет ответов респондентов на соответствующие вопросы.

В 19,8% ответов респондентов в качестве причины прибытия была указана работа в Беларуси (эта доля охватила более 151,5 тыс. человек, которые после переезда включились в белорусский рынок труда). Чаще эта причина отмечается среди прибывших из стран ближнего зарубежья. Более 8% прибыли в Беларусь на учебу, при этом среди прибывших из стран вне СНГ данную причину указали

11% респондентов. Значительный удельный вес составил ответ «возвращение на прежнее место жительства» в качестве причины прибытия в Беларусь на постоянное место жительства (7,8% для мигрантов из СНГ и 10,9% для прибывших из остального мира).

Завершая рассмотрение иммиграционных характеристик жителей Беларуси, основанное на материалах переписи населения 2019 года, следует констатировать, что внешняя миграция оказала существенное влияние на современный демографический облик белорусского общества, поскольку каждый десятый житель имеет миграционный опыт перемещения из-за рубежа для постоянного проживания в республике.

Расселение лиц, проживающих в Беларуси не с рождения, в высокой степени детерминируются приграничным положением регионов страны, имеющих общих границы с различными странами. Очевидно, что пространственные различия условий жизнедеятельности ранжируют регионы по их привлекательности для расселения внешних мигрантов. Поскольку значительное число лиц, проживающих в стране не с рождения, прибыли в Беларусь по причинам трудоустройства и учебы, то их расселение по регионам страны в определенной мере связано с дифференциацией состояния региональных рынков труда, неравномерностью размещения учебных и рабочих мест, различиями в возможностях трудоустройства и уровнях оплаты труда.

Миграционные процессы являются весьма сложным явлением, которое определяется совокупностью бесконечного множества индивидуальных судеб, складывающихся в определенных социально-экономических условиях. В этой связи объективное измерение пространственных перемещений населения является одной из самых трудно разрешимых задач, от решения которой во многом зависят регулирующие воздействия для достижения соответствия результатов миграции демографическим и социально-экономическим интересам страны. Для обеспечения выработки адекватных мер государственного регулирования информационная система по миграции населения должна формироваться на основе данных различных источников. Наряду с текущим административным учетом прибывшего в Беларусь населения, преимущественно используемым в современной практике регулирования миграции в Беларуси, немаловажная роль должна отводиться информации, собираемой в ходе переписей населения.

Список использованной литературы:

1. Рекомендации по статистике международной миграции: первое просмотренное издание / Департамент по экономическим и социальным вопросам. – Нью-Йорк: ООН, 1998. – 128с. //Федеральная служба государственной статистики [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/migr.pdf>. Дата доступа: 12.03.2021.
2. Миграционные характеристики населения Республики Беларусь по данным переписи населения 2019 года: стат. бюллетень / Нац. стат. комитет Респ. Беларусь. – Минск, 2021. 31 с. // Нац. стат. комитет Респ. Беларусь [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/upload/iblock/116/116751cfcaa9b9276b9699255e5d9347.pdf>. Дата доступа: 04.04.2021.
3. Об утверждении Программы переписи населения Республики Беларусь 2019 года: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 28.06.2018., № 505 // Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=C21800505&p1=1>. Дата доступа: 04.04.2021.
4. Экономические характеристики населения Республики Беларусь: стат. бюллетень / Нац. стат. комитет Респ. Беларусь. – Минск, 2021. 50 с. //Нац. стат. комитет Респ. Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/upload/iblock/79d/79ddb2671a47a02509839b3b6b7d261b.pdf>. Дата доступа: 04.04.2021.

Maria Timoshenko

*PhD, Associate Professor in Economics,
Head of the Department of World and National Economy, The Belarusian
Trade and Economics University of Consumer Cooperatives
Gomel, Belarus*

**Immigration Peculiarities according to the 2019 Census
of the Population of the Republic of Belarus
(Abstract)**

The article presents particular results of census, held in the Republic of Belarus in 2019, which reflect immigration features of the country's population. The role of immigration process in formation of the modern Belarusian society demographic image is examined. Characteristic of immigrants' settlement by region and types of localities is presented. On the basis of information about countries of previous residence the composition of population living in Belarus not since birth is analysed. Age, gender, educational composition of population having immigration experience to the Republic of Belarus is evaluated. Reasons for immigration are investigated. Results of the population immigration characteristics research on the census data enlarging the information of current immigration administrative registration can be of practical use for state administration bodies in working out measures of the demographic and labour policy as well as in grounding of prospective directions of the country's social and economic development.

საერთაშორისო მიგრაციული პროცესები საქართველოში კოვიდპანდემიის პირობებში

კოვიდპანდემიის შედეგად საქართველოში საერთაშორისო მიგრაციის სფეროში განვითარებული ცვლილებები ფაქტობრივად იმეორებს გლობალურ ტენდენციებსა და მახასიათებლებს, თუმცა გარკვეული ეროვნული თავისებურებებიც გამოიკვეთა.

მართალია, პანდემიის პერიოდში ქვეყნების მიხედვით სტრატეგიები განსხვავებული იყო როგორც დროის მონაკვეთის, ისე შეზღუდვების შერბილებისა თუ გაუქმების თვალსაზრისით, მაგრამ 2020 წელს გლობალურ დონეზე და საქართველოშიც შეიძლება გამოიყოს 3 ძირითადი ეტაპი:

1. **2020 წლის იანვარ-მაისი - ტერიტორიული მობილობის ჩაკეცვა:** პანდემიის დაწყების ადრეულ ეტაპზე ბევრმა ქვეყანამ დაკეტა სასაზღვრო-გამშვები პუნქტები და აკრძალა აქტიური პანდემიის ქვეყნებთან მიმოსვლა. საზღვრების დაკეტვის მასშტაბები იყო უპრეცედენტო: შენგენის ზონის ქვეყნებს შორისაც კი შეიზღუდა მიმოსვლა. ამასთან, ქვეყნები ხშირად ცვლიდნენ შეზღუდვის ღონისძიებებს. მაგალითად, 2020 წლის მარტის ბოლომდე მთავრობებმა 43 300-ზე მეტი ღონისძიების ინიცირება მოახდინეს საზღვარზე გადაადგილების აკრძალვისა თუ ვადის გაგრძელების მიმართულებით. მარტ-მაისში მკვეთრად შემცირდა ყველა სახის გადაადგილება და ქვეყნების მოსახლეობა ეროვნულ საზღვრებში ჩაიკეტა. საერთაშორისო რეისებზე მგზავრთა რაოდენობა აპრილსა და მაისში 2019 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით, 92%-ით შემცირდა. ამასთან, სასაზღვრო პატრულმა EC Frontex დააფიქსირა საზღვრის არა-

ლეგალურად გადაკვეთის შემთხვევების რეკორდული რაოდენობა. ამავე პერიოდში რიგი ქვეყნების მთავრობებმა უზრუნველყვეს საკუთარი მოქალაქეებისა და რეზიდენტებისათვის, მათი ოჯახის წევრებისათვის, დიპლომატებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების თანამშრომლებისათვის, ასევე ჯანდაცვის სფეროს მუშაკებისთვის გამონაკლისების დაშვება და დაბრუნებაში დახმარება.¹

საერთაშორისო მობილობის ცვლილების პირველი ეტაპისათვის დამახასიათებელი ტენდენციები საქართველოშიც, ძირითადად, იგივე იყო: საზღვარზე შემოსული მგზავრების ნაკადების მონიტორინგი სახელმწიფომ უკვე იანვრის ბოლოს დაიწყო; 2020 მარტ-მაისში განხორციელდა საზღვრების დაკეტვა და საერთაშორისო მიმოსვლის აკრძალვა; მთელი ეს პერიოდი გრძელდებოდა საზღვარგარეთ მყოფი ჩვენი თანამემამულეების სამშობლოში დაბრუნებაში დახმარება (ტრანსპორტირება სპეციალური რეისებით). სამთვიანი მკაცრი შეზღუდვების პერიოდში საქართველოს ხელისუფლებამ სამშობლოში 12,720 საქართველოს მოქალაქე დააბრუნა², ხოლო პანდემიის დაწყებიდან 2020 წლის 18 ივლისამდე მოქალაქეთა დაბრუნების სტატისტიკა 22 820-მდე გაიზარდა³.

2. **2020 წლის ივნის-სექტემბერი - ეტაპობრივი განახლება/გახსნა**, როცა მსოფლიოს ბევრმა ქვეყანამ დაიწყო საზღვრების გახსნა და საკარანტინე ღონისძიებების შერბილება იმ ქვეყნებთან, სადაც შედარებით უკეთესი ეპიდ-ვითარება ფიქსირდებოდა.

¹ COVID-19 and the State of Global Mobility in 2020. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/covid-19-and-the-state-of-global.pdf>

² **COVID-19**-ის წინააღმდეგ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებების ანგარიში. ივნისი, 2020. გვ.40. ადაპტირებულია-სექტემბერი, 2020.

³ საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ წარმოებული სტატისტიკა მოქალაქეთა დაბრუნების შესახებ პანდემიის პერიოდში <https://mfa.gov.ge/MainNav/CoVID-19-sakitkhebi/CoVID-19-mfa-stats.aspx>

აღნიშნულ პერიოდში საქართველომაც დაიწყო საკარანტინე ღონისძიებების შერბილება და საზღვრები გაიხსნა რამდენიმე ქვეყანასთან. მოიხსნა შეზღუდვები შიდა გადაადგილებაზე და მოხდა საერთაშორისო და შიდა ტურიზმის ნახალისება. ქვეყანაში მკვეთრად გაიზარდა ტერიტორიული მობილობა, რასაც თან ახლდა ეპიდ-რეგულაციების დაუცველობა. ამას შედეგად მოჰყვა ეპიდემიის მეორე, ყველაზე მწვავე ტალღა.

3. **2020 წლის ოქტომბერ-დეკემბერი - ვირუსის ახალი ტალღისა და მუტაციის საპასუხო ღონისძიებები:** ამ ეტაპზე დაფიქსირდა მობილობისადმი განსხვავებული მიდგომები - ზოგმა ქვეყანამ, ცდილობდა რა ჯანდაცვის სფეროში პოტენციალის გაძლიერებას, გაზარდა შეზღუდვები, ზოგმა კი გახსნა საზღვრები ტურისტებისთვის (მაგალითად, ჩილე, მექსიკა, არაბთა გაერთიანებული საემირო). ჯანმრთელობის სერტიფიკატები გახდა უფრო გავრცელებული ფორმა, ვიდრე კარანტინი და სკრინინგი (შესაძლოა იმიტომ, რომ კარანტინი იყო ძვირადღირებული, ხოლო სკრინინგი – არაეფექტური). 2020 წლის დეკემბერში ბევრმა ქვეყანამ შეზღუდა მიმოსვლა გაერთიანებულ სამეფოსთან და სამხრეთ აფრიკასთან ვირუსის ახალი შტამების გავრცელების გამო.¹

მესამე ეტაპი საქართველოში იმავე მახასიათებლებით ხასიათდებოდა, რაც გლობალური მასშტაბით. ამასთან, ამ ეტაპზე განვითარებული კოვიდ-პანდემიის მეორე ტალღა, დაავადების გავრცელებითა და კოვიდით გარდაცვლილთა რაოდენობით, გამორჩეულად მძიმე იყო. ისევ შეიზღუდა გადაადგილებები როგორც საერთაშორისო საზღვრებზე, ისე ქვეყნის შიგნით. ევროპის ბევრმა ქვეყანამ საქართველო ეპიდემიის თვალსაზრისით „მწვანე ქვეყნების“

¹ COVID-19 and the State of Global Mobility in 2020. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/covid-19-and-the-state-of-global.pdf>

სტატუსიდან „მაღალი რისკის“ მეორე ქვეყნების ჯგუფში გადაიყვანა.

2020 წლის ბოლოს არსებული ტენდენციები არსებითად 2021 წელსაც შენარჩუნდა. სხვადასხვა ქვეყანა (მათ შორის საქართველოც) ცდილობს ეტაპობრივად შეარბილოს შეზღუდვები, თუმცა შეზღუდვების შერბილებას ხშირად ისევ წერტილოვანი ან რეგიონული „ლოკდაუნები“ მოსდევდა. ამ პერიოდში კოვიდ-ვაქცინაციის დაწყებამ მსოფლიოში ეპიდემიაზე გამარჯვების იმედი გააჩინა და ეს მოსახლეობის ტერიტორიულ გადაადგილებაზე დაწესებული შეზღუდვების შერბილებაშიც გამოიხატა. იმის მიუხედავად, რომ 2021 წლის ვაქცინაციის გაფართოების პარალელურად მსოფლიო პანდემიის ახალ (ზოგი ქვეყნისთვის – მესამე, ზოგისთვის კი მეოთხე) ტალღას ებრძვის, ბევრმა ქვეყანამ მაინც გახსნა საზღვრები კოვიდვაქცინირებულებისათვის, ხოლო იმ კატეგორიის მიგრანტებს, რომლებიც წარადგენენ ვირუსზე ტესტის უარყოფით პასუხს, შეუმცირდათ იზოლაციის პერიოდი. 2021 წლის 19 მაისს ევროკავშირის მიერ მიღებული იქნა გადაწყვეტილება, რომ ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ აღიარებული ნებისმიერი ვაქცინით, სრულად აცრილ პირებს, ვაქცინაციის სერტიფიკატის წარდგენის შემთხვევაში, ევროკავშირი საზღვარზე შეუმვებს.

2021 წლის მარტი-მაისი საქართველოში პანდემიის მე-3 ტალღის პერიოდია. მართალია, პანდემიამ არ მიაღწია 2020 წლის ნოემბერ-დეკემბრის პიკს, მაგრამ ქვეყანაში კოვიდ-ინფიცირებულთა და გარდაცვლილთა რაოდენობა საკმაოდ დიდია. შესაბამისად, დაწესდა გარკვეული შეზღუდვები როგორც საერთაშორისო, ისე შიდა გადაადგილებაზე. ამის პარალელურად ხელისუფლება, ქვეყნის ეკონომიკის გამოცოცხლების მიზნით ახორციელებდა და ნელ-ნელა აფართოებს შეზღუდვების შემსუბუქების პოლიტიკას. შემსუბუქდა შეზღუდვები როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო გადაადგილებაზე. საქართველოში საავიაციო ფრენები განახლდა აზერბაიჯანის, თურქეთის, უკრაინის, პოლონეთის, გერმანიის, ავსტრიის, ბალტი-

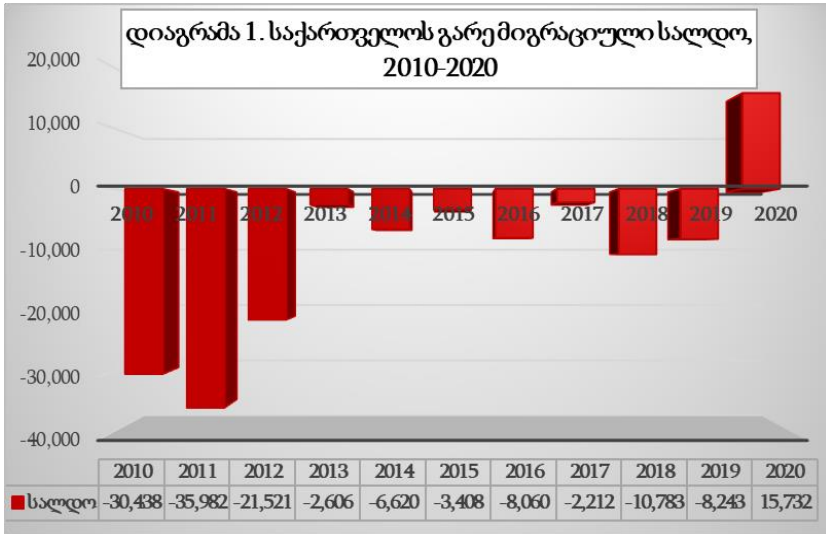
ისპირეთის, ყაზახეთის და სხვა ქვეყნების მიმართულებებით¹, რა თქმა უნდა, შესაბამისი რეგულაციების დაცვით. კოვიდ-რეგულაციების გამო ემიგრაცია-იმიგრაციის მასშტაბები ჯერ მცირეა, მაგრამ პანდემიის საფრთხეების შემცირების კვალობაზე, მოსალოდნელია ამ პროცესების მნიშვნელოვანი გააქტიურება. 2020 წლის ივნისიდან ევროკავშირის ქვეყნებთან ავიაფრენების განახლებისა და კოვიდვაქცინირებულთა ზრდის კვალობაზე მოსალოდნელია საქართველოდან ემიგრირებულთა რაოდენობის გაზრდა. უკვე გამოიკვეთა საქართველოში ჩამოსული საერთაშორისო ტურისტების ზრდის ტენდენციაც.

როგორ აისახა პანდემიის გავლენა საქართველოს მიგრაციულ სტატისტიკაზე და რა ტენდენციები დაფიქსირდა 2020 წელს?

საგულისხმოა, რომ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, 2020 წელს *საქართველოში, ბოლო 30 წლის განმავლობაში პირველად, დადებითი გარე მიგრაციული სალდო დაფიქსირდა*, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში შემოსულთა რაოდენობამ გადააჭარბა ქვეყნიდან გასულთა რაოდენობას. ოფიციალური სტატისტიკის თანახმად, 2020 წელს საქართველოდან გასული ემიგრანტების რაოდენობამ 74 264 კაცი შეადგინა, ხოლო იმიგრანტების რიცხოვნობამ - 89 996. შესაბამისად, 2020 წლის მიგრაციული სალდო საქართველოსთვის დადებითია და +15 732 კაცი შეადგინა.² ამასთან, 2019 წელთან შედარებით, 2020 წელს შემცირდა როგორც ემიგრაციის, ისე იმიგრაციის მასშტაბები: ემიგრანტების რაოდენობა შემცირებულია 29.3 %-ით, ხოლო იმიგრანტებისა - 7.1 %-ით.

¹ საქართველოს სამოქალაქო ავიაციის სააგენტო.
<https://gcaa.ge/category/სიახლეები>

² საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. მიგრაციის სტატისტიკა: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migrants>

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები.
<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia>

როგორც ცნობილია, გარე მიგრაციის სტატისტიკა აღრიცხავს იმიგრანტთა და ემიგრანტთა რიცხვონობას კალენდარული წლის განმავლობაში. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, ეფუძნება რა გაეროს რეკომენდაციებს, იყენებს მეთოდოლოგიას¹, რომლის თანახმად, მიგრანტად აღირიცხება ყველა პირი (მიუხედავად მოქალაქეობისა), რომელიც კვეთს საზღვარს და აკმაყოფილებს ემიგრანტად და იმიგრანტად აღრიცხვის კრიტერიუმებს. კერძოდ:

იმიგრანტად აღირიცხება პირი, რომელმაც საანგარიშო წელს გადმოკვეთა საქართველოს საზღვარი და ბოლო 12 თვეში სულ მცირე 183 დღე (შესაძლებელია ეს იყოს რამდენიმე შემოსვლის კუმულაციური ჯამი) იმყოფებოდა საქართველოს ტერიტორიაზე და საქართველო არ იყო მისთვის მუდმივი საცხოვრებელი ქვეყანა, ე.ი. მას საქართველოს საზღვრებს გარეთ წინა 12 თვეში გატარებული აქვს სულ მცირე 183 დღე.

¹ https://www.geostat.ge/media/30434/0902_200320_GE.pdf

ემიგრანტად აღირიცხება პირი, რომელმაც დატოვა საქართველო ბოლო 12 თვეში და სულ მცირე 183 დღე (შესაძლებელია ეს იყოს რამდენიმე გასვლის კუმულაციური ჯამი) იმყოფებოდა სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე და საქართველო იყო მისთვის მუდმივი საცხოვრებელი ქვეყანა, ე.ი. მას ქვეყნიდან გასვლამდე წინა 12 თვეში საქართველოში გატარებული ჰქონდა სულ მცირე 183 დღე (ხანგრძლივობის კუმულაციური ჯამი).

აღნიშნული მეთოდოლოგიით, იმიგრანტებად აღირიცხებიან საქართველოს მოქალაქეებიც, რომლებიც საქართველოში დაბრუნებისას აკმაყოფილებენ იმიგრანტისათვის დადგენილ კრიტერიუმებს, ხოლო ემიგრანტებს შორის აღირიცხებიან ასევე უცხოელები, რომლებიც ცხოვრობდნენ საქართველოში და საქართველოდან გასვლისას აკმაყოფილებენ ემიგრანტად აღირიცხვის კრიტერიუმებს. ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით, 2020 წელს იმიგრანტების 74.1%-ს, ხოლო ემიგრანტების 58.4%-ს საქართველოს მოქალაქეები წარმოადგენენ.¹

აღირიცხვის ასეთი პრაქტიკა გარკვეულწილად შეუსაბამობაშია ემიგრაცია-იმიგრაციის ტრადიციულ აღქმასთან, რომლის თანახმად, იმიგრანტი არის ქვეყანაში შემოსული უცხოელი (არა საქართველოს მოქალაქე), ხოლო ემიგრანტი - საქართველოს მოქალაქე, რომელიც წავიდა საზღვარგარეთ. ამიტომ, ვფიქრობთ, საინტერესოა ასეთი მიდგომით კორექტირებული მაჩვენებლების ანალიზი, რამდენადაც იგი უფრო ზუსტად ასახავს მიგრაციული პროცესების შინაარსს და მნიშვნელოვანია ქვეყნის მიგრაციული ტენდენციების სწორედ შეფასებისა და პოლიტიკის განსაზღვრისათვის. ამ მიდგომით კორექტირებული მიგრაციის სტატისტიკა მნიშვნელოვნად განსხვავებულ მაჩვენებლებს იძლევა (ცხრილი 1):

¹ <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia>

ცხრილი 1. იმიგრანტებისა და ემიგრანტების რაოდენობა საქართველოში, კაცი

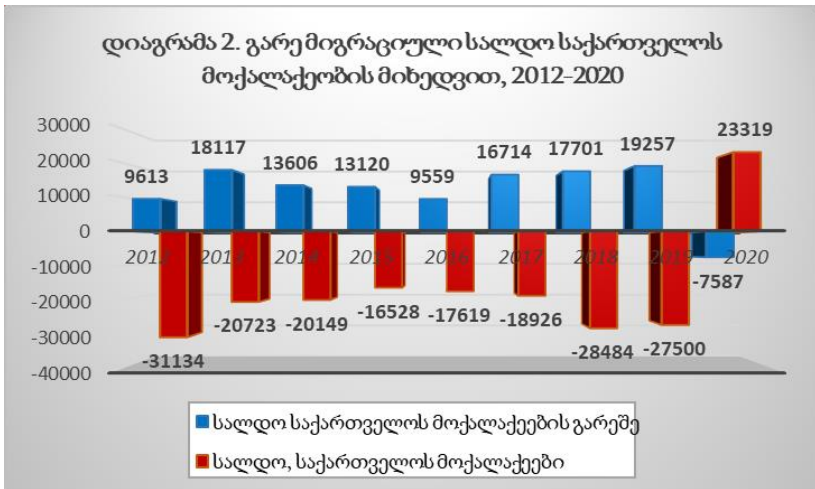
წლები	იმიგრანტი		ემიგრანტი	
	მთლიანი რაოდენობა, სულ	დაზუსტებული (იმიგრანტები საქართველოს მოქალაქეების გარეშე)	მთლიანი რაოდენობა, სულ	დაზუსტებული (საქართველოს მოქალაქე ემიგრანტები)
2012*	69063	39890	90584	60307
2013	92458	46379	95064	66802
2014	82161	32455	88704	69855
2015	92557	41633	95965	67452
2016	90228	43142	98288	64705
2017	83239	34896	85451	67269
2018	88152	40269	98935	76367
2019	96864	42386	105107	81978
2020	89996	23328	74264	43349

* შენიშვნა: მიგრაციის სტატისტიკა 1994-2011 წლებში ეფუძნება შეფასებით მონაცემებს, ხოლო 2012 წლიდან ეყრდნობა შსს სასაზღვრო პოლიციის მონაცემებს, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის მათ სანდოობას. მოქალაქეობის მიხედვით იმიგრანტების განაწილების სტატისტიკა საქართველოში ქვეყნდება 2012 წლიდან.

როგორც ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, 2020 წელს 2019 წელთან შედარებით, იმიგრანტების საერთო რაოდენობა შემცირდა 6 868 კაცით, ხოლო ემიგრაცია - 30 843 კაცით, მაშინ, როცა უცხოელების (არა საქართველოს მოქალაქეების) იმიგრაციამ 2020 წელს 19 058 კაცით (45%-ით) იკლო, ხოლო საქართველოს მოქალაქეების ემიგრაცია - 38 629 კაცით (47%-ით) შემცირდა, რაც შეესაბამება პანდემიით განპირობებულ რეალურ ტენდენციებს.

საქართველოს მოქალაქეობის მიხედვით კორექტირებული იმიგრაცია-ემიგრაციის მაჩვენებლების მიხედვით, არსებითად იცვლება გარე მიგრაციული სალდოც: თუ 2020 წლამდე საქართველოდან აბორიგენი მოსახლეობის ემიგრაცია მკვეთრად უარყოფითი იყო, 2020 წლისათვის საქართველოს მოქალაქეების მიგრაციულმა სალდომ +20 021 შეადგინა; ხოლო უცხოელი

იმიგრანტების მკვეთრად დადებითი სალდო უარყოფითი (-7 587 კაცი) გახდა (დიაგრამა 2).

აგებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით.

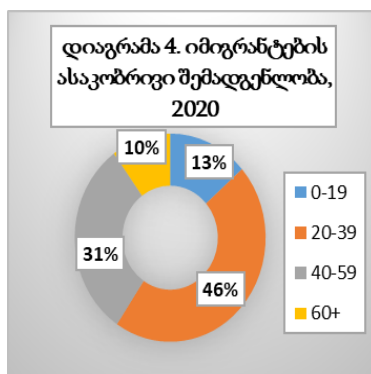
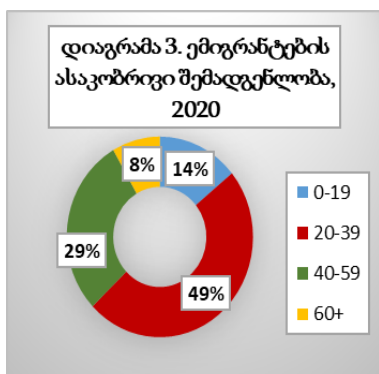
აღსანიშნავია, რომ 2020 წელს, მიგრაციული ნაკადების შემცირებასთან ერთად, გარკვეულწილად შეიცვალა ემიგრანტების სქესობრივი განაწილება: ქალების წილი ემიგრანტების შემადგენლობაში 3,5 პროცენტული პუნქტით შემცირდა, ხოლო იმიგრანტების შემადგენლობაში 1,2 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა (ცხრილი 2).

რაც შეეხება ასაკობრივ განაწილებას, 2020 წელს, ისევე როგორც წინა წლებში, ემიგრანტებისა და იმიგრანტების უმრავლესობა აქტიური შრომისუნარიანი (20-60 წლის) ასაკისაა (დიაგრამები 3 და 4).

პანდემიის გამო ეკონომიკის ვარდნამ და შრომითი მიგრაციის შესაძლებლობების შეზღუდვამ ბევრი ოჯახის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე ნეგატიური გავლენა იქონია.

ცხრილი 2. ემიგრანტებისა და იმიგრანტების სქესობრივი შემადგენლობა, %

ემიგრანტების სქესობრივი შემადგენლობა, %									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
მამაკაცი	57.5	41.5	58.5	58.2	55.3	55.9	56.7	56.0	59.5
ქალი	42.5	58.5	41.5	41.8	43.0	44.1	43.3	44.0	40.5
იმიგრანტების სქესობრივი შემადგენლობა, %									
მამაკაცი	61.9	60.1	59.6	61.3	60.2	60.7	59.8	59.1	57.9
ქალი	38.1	39.9	40.4	38.7	39.8	39.3	40.2	40.9	42.1

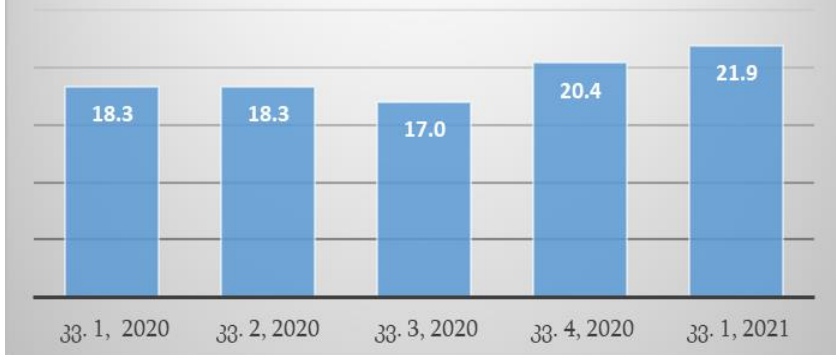

აგებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით.

2019 წლის მდგომარეობით, საქართველოში უმუშევრობის მაჩვენებელი 17.6%-ს შეადგენდა.¹ 2020 წელს უმუშევრობის დონე პანდემიით განპირობებული შეზღუდვების გამკაცრება-შერბილების პროპორციულად იცვლებოდა, 2021 წლის პირველ კვარტალში კი წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 3.7 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა და 21.9 პროცენტი შეადგინა (დიაგრამა 5).

¹ <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa>

დიაგრამა 5. უმუშევრობის დონე საქართველოში, 2020 წლის კვარტლებისა და 2021 წლის პირველი კვარტლის მიხედვით, %

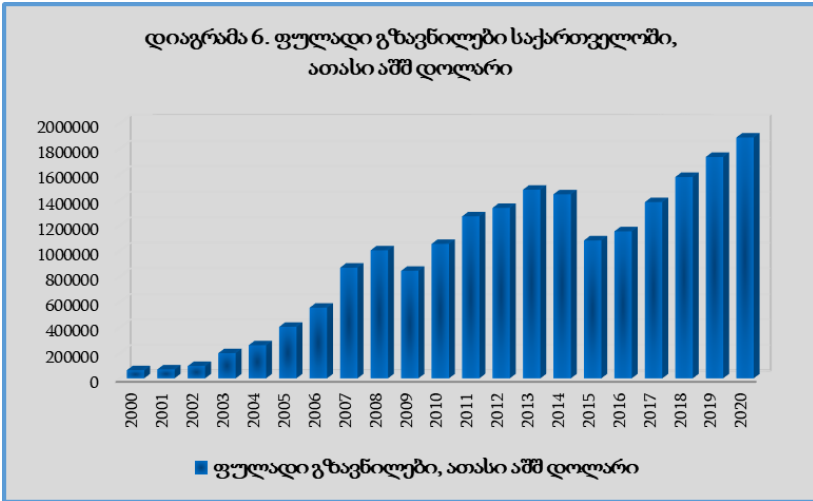
აგებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa>

2020 წელს საქართველოში საინტერესო პროცესები განვითარდა შრომით მიგრაციასთან მიმართებაში. მართალია, სტატისტიკა საქართველოდან საზღვარგარეთ მომუშავეთა შესახებ არ არსებობს, მაგრამ მათ რაოდენობაზე გარკვეულ წარმოდგენას იძლევა ფულადი გზავნილების მოცულობა და დინამიკა. საგულისხმო ფაქტია, რომ საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებით, 2020 წელს, კოვიდ-პანდემიის მიუხედავად, **ფულადი გზავნილების მოცულობა 2019 წელთან შედარებით 8,8%-ით გაიზარდა და 1 მლრდ 886 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც საქართველოსთვის რეკორდული მაჩვენებელია¹** (დიაგრამა 6).

ზოგადად, ფულადი გზავნილების მატება განპირობებულია ან გამომგზავნთა რაოდენობის ზრდით, ან ფულადი გზავნილების საშუალო ოდენობის მატებით. კოვიდ-პანდემიის პირობებში ტერიტორიული გადაადგილების შეზღუდვისა და მიმღებ ქვეყნებში სამუშაო ადგილების შემცირების გამო, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ 2020 წელს გაზრდილიყო საზღვარგარეთ

¹ <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>

მყოფი ჩვენი თანამემამულე შრომითი მიგრანტების რაოდენობა. შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ქართველმა შრომითმა მიგრანტებმა გაზარდეს ფულადი გზავნილების საშუალო ოდენობა ან ფულადი გზავნილებისთვის უფრო მეტად მოხდა საბანკო სისტემის გამოყენება. საგულისხმოა ის ფაქ-

აგებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით.
<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>

ტიც, რომ 2020 წელს 2019 წელთან შედარებით ფულადმა გზავნილებმა იმატა იმ ქვეყნებიდან, რომლებიც საქართველოდან წასული შრომითი მიგრანტებისთვის ძირითადი დანიშნულების ქვეყნებია (იტალია, უკრაინა, აშშ, აზერბაიჯანი, საბერძნეთი, გერმანია. იხილეთ ცხრილი 3). უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამ ქვეყნებში მომუშავე საქართველოს მოქალაქეების უმეტესობამ პანდემიის პირობებშიც შეინარჩუნა სამუშაო ადგილები და გაზარდა გადმორიცხული თანხების ოდენობა.

ცხრილი 3. ძირითადი ქვეყნები, საიდანაც 2020 წელს გაიზარდა ფულადი გზავნილები, ათასი აშშ დოლარი

ქვეყანა	2019	2020	მატება 2020 წელს
იტალია	239.173	297.615	58.442
უკრაინა	42.921	87.534	44.613
აშშ	178.412	218.360	39.948
აზერბაიჯანი	22.169	53.883	31.714
საბერძნეთი	192.545	219.141	26.596
გერმანია	49.806	74.154	24.348
თურქეთი	94.846	106.737	11.891
ირლანდია	9.611	14.645	5.034
კანადა	14.212	17.869	3.657
გაერთიანებული სამეფო	16.890	18.749	1.859

შედეგნილია საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით.
<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>

სანტერესოა ასევე იმ ქვეყნების ნუსხა, საიდანაც პანდემიის პერიოდში შემცირდა ფულადი გზავნილები საქართველოში. ეს ქვეყნები შემდეგია:

ცხრილი 4. ძირითადი ქვეყნები, საიდანაც 2020 წელს შემცირდა ფულადი გზავნილები, ათასი აშშ დოლარი

ქვეყანა	2019	2020	კლება 2020 წელს
რუსეთის ფედერაცია	428.887	363.915	-64.972
ყირგიზეთი	28.762	8.265	-20.497
ყაზახეთი	26.631	19.660	-6.971
ისრაელი	162.548	156.807	-5.741
პოლონეთი	31.491	27.633	-3.858
კვიპროსი	15.314	13.022	-2.292
ერაყი	8.760	6.948	-1.812
სომხეთი	13.269	11.783	-1.486

შედეგნილია საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით.
<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>

სამწუხაროდ, სტატისტიკური მონაცემები იმის შესახებ, თუ როგორ შეიცვალა ამ ქვეყნებში საქართველოს მოქალაქეების მიგრაცია, არ არის ხელმისაწვდომი და ძნელია იმის მტკიცება, რომ ფულადი გზავნილები იქ მყოფი ქართველებისა თუ საქართველოში მცხოვრები სხვა ეროვნების წარმომადგენლების რაოდენობის კლების ხარჯზე შემცირდა, მაგრამ ფაქტია, რომ 2015 წლიდან მოყოლებული პერმანენტულად მცირდება რუსეთიდან გადმორიცხული ფულადი გზავნილები და იზრდება გზავნილები იტალიიდან, საბერძნეთიდან, აშშ-დან, ისრაელიდან და რიგი სხვა ქვეყნებიდან.

ტოპათეული ქვეყნები საქართველოში გადმორიცხული ფულადი გზავნილების მიხედვით, 2012-2020 წლებში შემდეგია:

ცხრილი 5. ტოპქვეყნების ათეული საქართველოში გადმორიცხული ფულადი გზავნილების მიხედვით, ათასი აშშ დოლარი

ქვეყანა	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1 რუსეთი	747449	801428	709238	432688	394499	455284	457535	428887	363915
2 იტალია	102872	110184	121470	109078	121249	142932	170277	239173	297615
3 საბერძნეთი	159617	197970	204782	117751	124565	141223	159441	192545	219141
4 აშშ	74038	74855	82063	100037	127659	141936	191181	178412	218360
5 ისრაელი	15968	19733	23627	32879	60733	119094	28761	162548	156807
6 თურქეთი	29980	41736	64337	68945	87068	109359	105614	94846	106737
7 გერმანია	13215	17801	24218	26662	29853	33835	41370	49806	74154
8 უკრაინა	47421	45573	30801	20850	20808	26143	151062	42921	87534
9 ესპანეთი	27814	25372	28049	26772	30876	36338	41534	47303	47923
10 აზერბაიჯანი	10352	14964	17790	15507	14751	15643	16048	22169	53883

შედგენილია საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით.
<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>

კოვიდპანდემიამ მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში და მათ შორის საქართველოშიც ეკონომიკური ვარდნის გამო მნიშვნელოვნად გააუარესა მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, რამაც შესაძლოა, ეპიდემიზაციის შემცირების კვალობაზე, კიდევ მეტად ასტიმულიროს დასაქმების მიზნით საზღვარგარეთ წასვლა. ვირუსის მუტაციისა და მასთან ბრძოლის ჯერ კიდევ შეზღუდული შესაძლებლობები არაპროგნოზირებადს ხდის პანდემიის დასრულების დროს. ამასთან, ყველა ხვდება, რომ საზღვრების ჩაკეტვა და გადაადგილების შეზღუდვები უსასრულოდ ვერ გაგრძელდება. შესაბამისად, შესამუშავებელია სტრატეგია, რომელიც გაითვალისწინებს როგორც პანდემიის რისკებს, ისე მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ გამოწვევებსაც. ამ გამოწვევებზე რეაგირების ყველაზე ეფექტური გზაა მონესრიგებული, კარგად ორგანიზებული მიგრაცია, რომელიც მინიმუმამდე შეამცირებს როგორც პანდემიასთან დაკავშირებულ საფრთხეებს, ისე არაკანონიერ, არაორგანიზებულ მიგრაციასთან დაკავშირებულ სოციალურ-ეკონომიკურ და ფსიქოლოგიურ გამოწვევებსაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. COVID-19 and the State of Global Mobility in 2020. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/covid-19-and-the-state-of-global.pdf>
2. COVID-19-ის წინააღმდეგ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებების ანგარიში. ივნისი, 2020. გვ.40. ადაპტირებულია - სექტემბერი, 2020.
3. საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ წარმოებული სტატისტიკა მოქალაქეთა დაბრუნების შესახებ პანდემიის პერიოდში <https://mfa.gov.ge/MainNav/CoVID-19-sakitkhebi/CoVID-19-mfa-stats.aspx>
4. საქართველოს სამოქალაქო ავიაციის სააგენტო. <https://gcaa.ge/-category/სიახლეები>
5. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. მიგრაციის სტატისტიკა: https://www.geostat.ge/media/30434/0902_200320_GE.pdf; <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia>; უმუშევრობის სტატისტიკა: <https://www.geostat.ge/ka/modules/-categories/683/dasakmeba-umushevropa>
6. საქართველოს ეროვნული ბანკი. ფულადი გზავნილები ქვეყნების მიხედვით: <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>

Tsiuri Antadze
PhD in Economics

Giorgi Bunturi
Master of Migration Management

International Migration Processes in Georgia under the Conditions of the Covid-Pandemic (Abstract)

The changes in the field of international migration in Georgia because of the Covid-Pandemic in fact replicate the global trends and characteristics, although some national peculiarities have also emerged.

In Georgia, as well as in the rest of the world, in terms of change in migration policy, 2020 can be divided into 3 main stages:

1. January-May 2020 - gradual restriction of territorial mobility and closure of borders;
2. June-September 2020 - gradual opening of borders and mitigation of quarantine measures. Restrictions on domestic movement were lifted and international and domestic tourism were encouraged. Territorial mobility has increased dramatically in the country, accompanied by a lack of compliance with epidemiological regulations.
3. October-December 2020 - Complete "lockdown" in response to a new wave and mutation of the virus. The second wave of the covid-pandemic developed at this stage, with the spread of the disease and the number of deaths from the covid, was remarkably severe. Again, movements were restricted both at international borders and within the country. Many European countries have moved Georgia from an "epidemic" status to a "high-risk" country.
 - The impact of the pandemic was also reflected on Georgia's migration statistics. In particular, according to the National Statistics Office of Georgia, in 2020 the following main trends in the field of international migration were observed:
 - In 2020, for the first time in the last 30 years, a positive external migration balance was registered in Georgia. According to official statistics based on the UN methodological approach, the migration balance this year was +15,732 people.

- Due to the pandemic, many Georgian citizens returned to their homeland and many foreigners left the country. If, by 2020 the migration balance of Georgian citizens was sharply negative (on average in 2012-2019 - 22,633 people), by 2020 it became sharply positive and amounted to +20 021 people; While the sharply positive balance of foreign immigrants (average +14 711 people in 2012-2019) became negative in 2020 (-7 587 people).
- It is noteworthy that according to the National Bank of Georgia, in 2020, despite the pandemic, the volume of remittances increased by 8.8% compared to 2019 and amounted to 1 billion 886 million US dollars, which is a record for Georgia.
- The economic downturn due to the pandemic and the limitation of labor migration have had a negative impact on the economic situation of many families: increased unemployment (in the first quarter of 2021, compared to the same period last year, the unemployment rate increased by 3.7 percentage points to 21.9 percent); Household incomes decreased (in 2020, compared to 2019, the average monthly income of one household decreased by 6.4%, including income from hired labor by 5.6%, and from self-employment - by 10.7%. Also decreased in agriculture. Income from the sale of products and property). The absolute poverty rate (the share of the population below the absolute poverty line) will increase from 19.5% to 21.3% in 2020 compared to the previous year.
- Due to the reduction of epidemic restrictions, it is expected to increase emigration from Georgia for employment. Accordingly, intergovernmental cooperation in the field of temporary labor migration should be strengthened, as regulated, well-managed migration will minimize the challenges associated with illegal migration and increase the benefits of migration for both countries of origin and recipient countries.

ავთანდილ სულაბერიძე
*ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი*

ნინო გომელაური
*ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის
ასოცირებული მკვლევარი*

ქეთევან ჭანიძე
*ეკონომიკის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

საქართველოს მოსახლეობის საზღვრისპირა მიგრაციის სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული პრობლემები (აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაგალითზე)

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ წარმოქმნილ დამოუკიდებელ ქვეყნებში არსებითად შეიცვალა მოსახლეობის მიგრაციის შინაარსი, ფორმა და მიმართულებები, რაც უწინარესად ამ ქვეყნებში მომხდარ პოლიტიკურ ცვლილებებთან ერთად სოციალურ-ეკონომიკურმა, ეთნიკურმა და დემოგრაფიულმა ფაქტორებმა განაპირობეს. დაირღვა ყოფილ მოკავშირე საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის არსებული მოსახლეობის მიგრაციული ბალანსი, მოიშალა რესპუბლიკათაშორისი სეზონური მიგრაციები, ზოგიერთ ახლადწარმოქმნილ დამოუკიდებელ ქვეყანაში შექმნილი სოციალურ-ეკონომიკური, ურბანისტული და სატრანსპორტო პრობლემების შედეგად შემცირდა და პრაქტიკულად შეწყდა ქალაქთაშორისი და რაიონთაშორისი ცირკულარული მიგრაციები. „საქართველოში 1990 წლამდე მცირე და საშუალო ქალაქების განვითარებამ, სოფლად დასაქმების შემცირების ფონზე, „განაპირობა დასახლებათაშორისი ქანქარისებური მიგრაცია, რომლის მონაწილე მიგრანტთა რაოდენობამ 1988 წლისთვის 250 ათას კაცს მიაღწია, რომელ-

თავან 31.1%-ს ქალაქად, ხოლო 41.8%-ს ყველაზე პატარა ქალაქებში დასაქმებულებს შეადგენდნენ. კრიზისულ წლებში (1990 წლის შემდეგ) ქალაქად დასაქმების სფეროს შევიწროებისა და მიმოსვლის ხარჯების მეტისმეტი ზრდის გამო ქანქარისებური მიგრაციის ინტენსიურობა მინიმუმამდე შემცირდა. იყო პერიოდი, როცა იგი პრაქტიკულად შეწყდა. დიდი ნაწილი დასაქმდა თავისივე საცხოვრებელ პუნქტში და სოფლად გაჩენილი ჭარბმოსახლეობა გაიზარდა¹.

საქართველოში 1990-იანი წლების დასაწყისიდან განვითარებულ მაღალ ემიგრაციულ ნაკადებს ძირითადად სამი ფაქტორი განაპირობებდა: ერთი მხრივ, ადგილი ჰქონდა ეთნიკურ მიგრაციას, მეორე მხრივ, ეთნიკური კონფლიქტების შედეგად დაკარგული ტერიტორიებიდან დევნილთა დიდი მასის უცხოეთში ემიგრაცია და მესამე- ეკონომიკური კოლაფსი. მოსახლეობის მიგრაცია განსაკუთრებით ინტენსიურად მიმდინარეობს ყველაზე შრომისუნარიან და რეპროდუქციულ ასაკში მყოფ მოსახლეობაში. მიგრაციასთან დაკავშირებით ქვეყანაში გარკვეული პარადოქსული ვითარება აღინიშნა. საქმე ისაა, რომ უარყოფითი წმინდა მიგრაციის ლოგიკის თანახმად, საქართველოში თავისი ადამიანისეული კაპიტალით სამუშაო ძალის შემცირებას უნდა გამოენჯია მათი ანაზღაურების მნიშვნელოვანი ზრდა, რაც არ მომხდარა. დღეისათვის საქართველოს მთლიან შიგა პროდუქტში შრომის ანაზღაურების წილი (24%) 1,7-ჯერ უფრო დაბალია, ვიდრე ევროპის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში (40%)².

ამდენად, დღემდე ქვეყნიდან მოსახლეობის ემიგრაციის მთავარ ფაქტორად საქართველოში არსებული უმუშევრობის

¹ ტუხაშვილი მ. თანამედროვე მიგრაციული ვითარება და მოსახლეობის ტერიტორიული მოძრაობის შესწავლის ამოცანები. კრებულში „მიგრაციული პროცესები პოსტსაბჭოთა საქართველოში“. თბილისი, „ლევა“, 2003. გვ.9

² არჩვაძე ი. დემოგრაფიული ცვლილებების ასახვა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლებში (საქართველოსა და პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე). თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის 75 და ჟურნალ „ეკონომისტის“ 10 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალათა კრებული. 2019. გვ.488

მაღალი დონე და საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების სურვილი რჩება. სწორედ ამიტომ, საქართველოში დაუსაქმებელი მოსახლეობის ემიგრაცია ტრადიციულად არსებული ქვეყნის შიგატირკულარულ (ქანქარისებურ) და სეზონურ შრომით მიგრაციასთან ერთად უცხოეთში დასაქმების მიზნით გაურკვეველ ვადიანმა ემიგრაციამ ჩაანაცვლა, რომელიც რეგიონთაშორისი გარკვეული დიფერენციით აღინიშნება. მაგალითად, საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით, მათ შორის თბილისთან, აჭარაში მიგრაციის დაბალი დონეა, რასაც საკურორტო პოტენციალიდან მიღებულ შედარებით მაღალ შემოსავლებთან ერთად მეზობელ თურქეთში საზღვრისპირა და სეზონური მიგრაციის შესაძლებლობა განაპირობებს. აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური ვარდნის მქონე მეზობელი ქვეყნებიდან თურქეთი აღმოჩნდა ერთადერთი, რომლის მეტ-ნაკლებად განვითარებულმა ეკონომიკამ არა მხოლოდ აჭარიდან, არამედ საქართველოს სხვა რეგიონებიდან სამუშაო ძალა მიიზიდა. შეიძლება ითქვას, რომ სამხრეთ კავკასიაში იგი გახდა მიგრანტთა მიზიდულობის ცენტრი¹. თურქეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ გამოქვეყნებული საზღვრის კვეთის მონაცემების თანახმად, საქართველო (გერმანიის შემდეგ) რიგით მეორე ქვეყანაა, რომლის მოქალაქეებიც თურქეთში ყველაზე ხშირად შედიან. 2016 წელს საქართველოს მოქალაქეებმა საქართველო-თურქეთის საზღვარი 2195727-ჯერ გადაკვეთეს თურქეთის მიმართულებით, ხოლო 2176867-ჯერ – საქართველოს მიმართულებით. ეს მონაცემები მიუთითებს, რომ მიგრაცია საქართველოსა და თურქეთს შორის, როგორც საზღვრისპირა მიგრაციისთვისაა დამახასიათებელი, ცირკულარობით გამოირჩევა და ორმხრივი ტრანზიტული მიგრაციის ხასიათსაც ატარებს².

საქართველოდან თურქეთში საზღვრისპირა და სეზონური მიგრაციის შესწავლის მიზნით, 2018 წლის აგვისტოში საქართველო-თურქეთის საზღვრისპირა ქალაქებში ხოფასა და რიზეში ჩატარებულ იქნა ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის

¹ Sulaberidze A., Archvadze J., Sulaberidze V. Migration Trends and Migration Potential of Georgia's Population. Migration from the Newly Independent States. 25 Years After the Collapse of the USSR. Springer, 2020. p.133.

² http://www.goc.gov.tr/icerik3/entry---exit_915_1024_4744

დემოგრაფიის და სოციოლოგიის ინსტიტუტისა და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის უნივერსიტეტის ერთობლივი სოციოლოგიური გამოკვლევა. გამოკვლევის რეპრეზენტატიულობის მიზნით, სოციოლოგიური გამოკვლევებისთვის რესპონდენტთა რაოდენობა ექსპერტული შეფასებით განვსაზღვრეთ 700 რესპონდენტის რაოდენობით. ვარგისი აღმოჩნდა გამოკითხულთა 675 ანკეცა (96.4%). დამუშავდა გამოკითხულ ქალთა 360 (53.3%) და მამაკაცთა 315 (46.7%) ანკეცა. გამოკვლევა ჩატარდა გამოკითხვის შემთხვევითი მეთოდით და გამოყენებულ იქნა ჩალრმავებული ინტერვიუ. კვლევის ძირითადი საკითხები იყო: თურქეთში, როგორც საქართველოს საზღვრისპირა რეგიონში სამუშაოდ გადასვლის სიხშირე და ხანგრძლივობა, სამუშაოს პირობები, პრობლემები და ანაზღაურება, სამუშაოდ წასვლის მოტივაცია.

ჩატარებულმა გამოკვლევამ აჩვენა, რომ თურქეთთან საზღვრისპირა მიგრაციას მნიშვნელოვანად განაპირობებს საქართველოს ცალკეული რაიონების თურქეთთან ტერიტორიული სიახლოვე და ზემოთ აღნიშნული საქართველოში დასაქმების დაბალი დონე. თავის მხრივ, საქართველოს სხვა რაიონებთან შედარებით, აჭარის ქალაქების, ადმინისტრაციული ცენტრების და სოფლების თურქეთის საზღვრისპირა ქალაქებთან და სოფლებთან სიახლოვე, სეზონურთან შედარებით, უპირატესად განსაზღვრავს ქანქარისებურ მიგრაციას. თუმცა აჭარის სეზონურ მიგრანტთა თავისებურებიდან გამომდინარე, შეიძლება მათი ნაწილი ქანქარისებულ მიგრანტებად მივიჩნიოთ, რამდენადაც ისინი ფაქტიურად ყოველდღიურად სამუშაოდ დადიან საქართველოდან თურქეთში სეზონურ სამუშაოზე. სეზონური მიგრანტები ზაფხულსა და შემოდგომაზე ძირითადად დასაქმებულნი არიან: ჩაის, თხილის და სუბტროპიკული ხილის პლანტაციებში, ხოლო ზამთარსა და გაზაფხულზე სამშენებლო, სასოფლო და სხვადასხვა სახის შემთხვევით სამუშაოებზე. მათგან განსხვავებით, თურქეთში მომუშავე საქართველოს მოქალაქეებიდან მრავლად არიან სავაჭრო და მომსახურების ობიექტებში პრაქტიკულად მუდმივად, ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე დასაქმებული მიგრანტები, რომლებიც ყოველდღიურად დადიან თურქეთში.

რამდენადაც მიგრანტები დილიდან გვიან სალამომდე, ხშირად ზენორმატიული სამუშაო დროით მუშაობდნენ, გაგვიძნელდა რესპონდენტებთან კომუნიკაცია. ისინი ხშირად გამოკითხვაზე უარს ამბობდნენ თურქი დამსაქმებლის შიშით. როგორც გაირკვა, თურქი დამსაქმებლები ყოველთვის ეძებდნენ მიზეზს მიგრანტებისთვის (განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა მიმართ) გასამრჯელოს შესამცირებლად ან საერთოდ მათ დასათხოვნად. როგორც მიგრანტებმა აღნიშნეს, ანაზღაურების გარეშე დათხოვნის გამო არც თუ იშვიათად ხდება კონფლიქტები.

ცირკულარულ მიგრანტებად მივიჩნით ის პირებიც, რომლებიც გარკვეული პერიოდულობით (კვირაში და თვეში რამდენჯერმე) გადადიან თურქეთში. საქმე ისაა, რომ სავაჭრო ობიექტების მეპატრონეები (ხოფა, ქემალ ფაშა) მათთან მუდმივად დასაქმებულებს, გარკვეული დროით და პერიოდულობით ანდობენ თავის პროდუქციას საქართველოში რეალიზაციის მიზნით, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს თურქეთში მათი მიგრაციის სიხშირეს.

ცხრილი 1-ის მონაცემების თანახმად, გამოკითხულთა შორის უმეტესობა 35 წლის ასაკს გადაცილებული მიგრანტები წარმოადგენენ, თუმცა დემოგრაფიული თვალსაზრისით, დამაფიქრებელია 25 წლამდე ასაკის ქალთა მაღალი წილი. ამასთან, როგორც რესპონდენტთა საერთო რაოდენობაში, ისე მამაკაცთა შორის ყველაზე მაღალი წილით წარმოდგენილია 50 წელს გადაცილებული მამაკაცები, ხოლო საპირისპირო სქესთა შორის 40-45 წლის ასაკის ქალბატონები.

ცხრილი 1. გამოკითხულ მიგრანტთა ასაკობრივი სტრუქტურა, (%)

	25 წლამდე	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50 და უფროსი ასაკის	სულ
ქალი	17.5	5.8	11.7	17.5	22.5	13.3	11.7	100
მამაკაცი	7.6	8.6	5.7	18.1	20.0	16.2	23.8	100
სულ	12.9	7.1	8.9	17.8	21.3	14.7	17.3	100

გამოკითხულ რესპონდენტთა სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა მეტ-ნაკლებად ადეკვატურად ასახავს საქართველო(აჭარა)-თურქეთს შორის ცირკულარულ მიგრაციაში მონა-

ნილე მიგრანტების ანალოგიურ სტრუქტურას. შესაბამისად, გამოკვლევით მიღებული შედეგები შეიძლება განვაზოგადოთ გამოკვლევის გარეთ დარჩენილ სხვა მიგრანტებზე. აღსანიშნავია, რომ მიგრანტთა შორის, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ 25 წლამდე ასაკის ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის უნივერსიტეტის სტუდენტ გოგონებს, ნაკლებადაა წარმოდგენილი ქალაქების ბათუმისა და ქობულეთის მოსახლეობა, რომელიც ადგილზე საკურორტო ბიზნესით არის დასაქმებული და სხვა რაიონების და სოფლების მოსახლეობასთან შედარებით მაღალი შემოსავლების გამო ნაკლებად მიგრირებს თურქეთში. 40 წელს გადაცილებული მიგრანტი მამაკაცების ჩაღმავებული გამოკითხვით აღმოჩნდა, რომ მიგრაციაში აჭარის მთიანი რაიონების: ხულოს და ქედის მოსახლეობასთან ერთად, ჩართულია გურიის სოფლების მოსახლეობაც, თუმცა ნაკლები წილით. ჩაღმავებული გამოკითხვის თანახმად 50 წელს მამაკაცთა მაღალ წილს მიგრანტთა საერთო რაოდენობაში ძირითადად განაპირობებს აჭარის და გურიის მთიანი სოფლებიდან ჩამოსული მიგრანტები, რომელთაც განაცხადეს, რომ შინამეურნეობიდან (ძირითადად მეცხოველეობიდან) მწირი შემოსავლები ვერ უზრუნველყოფს ოჯახის მოთხოვნილებას და ოჯახის რჩენის მიზნით იძულებულნი არიან სეზონზე ყოველდღიურად ან კვირაში რამდენჯერმე იარონ სამოგარზე თურქეთში.

25 წლამდე ასაკის მიგრანტებს (განსაკუთრებით გოგონებს) ძირითადად ქორწინებაში არმყოფი სტუდენტები შეადგენენ, ხოლო 25-დან 35 წლამდე ასაკობრივ კოჰორტას - დაოჯახებული და მცირე რაოდენობით დასაოჯახებელი მიგრანტები წარმოადგენენ. სტუდენტთა მიგრაციის ძირითადი პერიოდი ზაფხულია, კერძოდ ივლისი-აგვისტო, ამ თვეებზე თურქეთში გამგზავრების საშუალოდ ნახევარზე მეტი შემთხვევა მოდის. გამოკითხვამ გვიჩვენა, რომ სამუშაოდ წასვლის ყველაზე დიდი მოტივაცია ფინანსური დამოუკიდებლობა და სწავლის საფასურის გადასახდელი თანხის შეგროვებაა. გადანყვეტილებას იღებენ მშობლების, ოჯახის სხვა წევრების, მეგობრების ან ნათესავების ინფორმაციით, ხშირ შემთხვევაში მათ სამუშაოს შესრულებაში ეხმარებიან.

ემიგრანტთა შორის ყველაზე მაღალ წილს შეადგენენ 35-50 წლის ემიგრანტები, რომელთა შორის, გარდა 40-44 წლის ასა-

კობრივი კოჰორტისა, მამაკაცები ოდნავ სჭარბობენ ქალებს. ამ ასაკობრივი ჯგუფის ქალები ძირითადად დასაქმებულნი არიან სავაჭრო და მომსახურების ობიექტებში (ხოფა და ქემალ ფაშა) და ყოველდღიურად დადიან სამსახურში. მათი მიგრაციის სტატიდან (რაზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი) გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ მათ თურქეთში პრაქტიკულად გააჩნიათ მუდმივი სამსახური. აღნიშნულს ადასტურებს ჩალრმავებული კითხვარით მიღებული პასუხებიც, რომლის თანახმად, ზოგიერთ მათგანს გარკვეული წლით იჯარით აქვს სავაჭრო ობიექტი აღებული, ზოგიერთი კი თავისი საქმიანობით დამსაქმებლის მხრიდან ნდობისა და კეთილგანწყობიდან გამომდინარე რამდენიმე წელია, ერთ ადგილზეა დასაქმებული.

ჩალრმავებული გამოკითხვის თანახმად, ამ ასაკობრივი ჯგუფის ქალები 50 წლის ასაკს გადაცილებულ ქალებთან ერთად, გარდა აჭარის მთისპირა (ხელვაჩაური, შუახევი) სოფლებისა, ქობულეთის და გურიის სოფლებიდან არიან წარმოდგენილნი. ამასთან, მათ ძირითად მიზანს შეადგენს თურქეთში გამოუმუშავებული შემოსავლით ოჯახის წევრების (შვილების, შვილიშვილების) ფინანსური დახმარება. რაც შეეხება ამავე ასაკის მამაკაცებს, მათი მიზანიც ანალოგიურია, თუმცა ქალებისგან განსხვავებით ძირითადად დასაქმებულნი არიან სოფლის მეურნეობის და მშენებლობის დარგებში და მათთან ერთად ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების შემთხვევით სამუშაოებზე.

როგორც ცხრილი 2-დან ჩანს გამოკითხულ მიგრანტ მამაკაცთა თითქმის ნახევარი (46.7%) და ქალთა მესამედზე მეტი უმაღლესი განათლების მქონეა. შესაბამისად, თურქეთში დასაქმებულთაგან გამოკითხულ მიგრანტთა განათლების მიღწეული დონის მაჩვენებელი საკმაოდ მაღალი (41.8%) და შთამბეჭდავია. როგორც ჩალრმავებული კითხვარის პასუხები მოწმობს, იგი უფრო მაღალი იქნებოდა, დაუმთავრებელი უმაღლესის მქონე მიგრანტებს უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლა რომ დაესრულებინათ. მათი პასუხებიდან გამომდინარე, უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლის დასრულებას სწორედ ოჯახში არსებულმა სიდუხჭირემ და მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურმა პირობებმა შეუშალა ხელი. ასევე მაღალია პროფტექნიკური განათლების მქონე მიგრანტთა წილიც, რომ აღარაფერ ვთქვათ საშუალო განათლების მქონე გამოკითხულ მიგრანტებზე. აღნიშნული სამ-

ნუხაროა ერთი მხრივ, იმის გამო, რომ არსებულ საგანმანათლებლო პოტენციალს საქართველო ვერ იყენებს, მეორე მხრივ, მათ განათლებაზე სახელმწიფოს მიერ დახარჯული ფულადი სახსრები ამოღების ნაცვლად უკვალოდ იკარგება. ამ უკანასკნელში ვგულისხმობთ იმას, რომ მიგრანტთა განათლების პოტენციალს არც თურქეთი იყენებს, რამდენადაც მიგრანტები ძირითადად დასაქმებულნი არიან მათი კვალიფიკაციის და პროფესიის შეუსაბამო დაბალკვალიფიციურ სამუშაო ადგილებზე, რაც იწვევს მათ დეკვალიფიკაციას.

ჩალრმავებული ინტერვიუს გამოყენებით გაირკვა, რომ მიგრანტთა შორის თითქმის ყველა პროფესიაა წარმოდგენილი. ქალთაგან ყველაზე მეტად წარმოდგენილნი არიან მასწავლებლები და სამედიცინო დარგის დაბალი რანგის მუშაკები (ექთნები), ხოლო მამაკაცთაგან - სოფლის მეურნეობის და ტექნიკურ-საინჟინრო პროფესიის წარმომადგენლები, რომლებმაც 1990-იანი წლების მეორე ნახევრიდან დაკარგეს ძირითადი სამსახური და დაბალ ანაზღაურებად დროებით, შემთხვევით სამუშაოზე მუშაობდნენ. მიგრანტთა შორის ძირითადი წარმომადგენლები იყვნენ როგორც აჭარის (ხულო, ქედა, შუახევი) რაიონების სოფლებიდან, ასევე, თუმცა მცირე რაოდენობით, დასავლეთ საქართველოს სხვა რაიონებიდან (გურია, სამეგრელო, იმერეთი), რომლებიც ძირითადად სეზონურ სამუშაოებზე (თხილის, ჩაის, ციტრუსების კრეფა, მშენებლობა და სხვა) იყვნენ დასაქმებული. ამასთან ქალები ძირითადად დასაქმებული არიან ვაჭრობის და მომსახურების ობიექტებზე, მათგან განსხვავებით მამაკაცთა დასაქმების ადგილები უფრო მრავალსექტორულია: სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა და სხვა.

ცხრილი 2. გამოკითხულ მიგრანტთა განათლების დონე (%)

	უმალ- ლესი	დაუმ- თავრე ბელი უმალ- ლესი	პროფ- ტექნიკუ რი	საშუა- ლო	არა- სრუ- ლი საშუ- ალო	სულ
ქალი	37.5	10.0	15.8	32.5	4.2	100.0
მამაკაცი	46.7	9.5	21.0	22.9	0.0	100.0
სულ	41.8	9.8	18.2	28.0	2.2	100.0

მიგრანტთა ძირითადი პრობლემები გამომდინარეობს მათი დასაქმების პროფილიდან. ასე მაგალითად, რამდენადაც ქანქარისებურ მიგრაციაში მონაწილე მიგრანტები, ძირითადად ქალბატონები, დასაქმებული არიან საქართველო-თურქეთის საზღვრისპირა ქალაქებში, ხოფასა და ქემალ ფაშაში, უმთავრესად ვაჭრობის და მომსახურების სფეროში, მათი ძირითადი პრობლემა ყოველდღიური მგზავრობა 31.1% (განსაკუთრებით ქალებში 40.7%) და საბაჟოსთან ურთიერთობაა - 3,9% (განსაკუთრებით ქალებში- 9.3%).

მათგან განსხვავებით, ქალაქ რიზეში დასაქმებულ სეზონურ მიგრანტთა პრობლემები უფრო მეტი და მწვავეა. ისინი გამოიხატება სამუშაო დღის ხანგრძლივობაში (ზეგანაკვეთური მუშაობა) – 26.4%, მძიმე და მავნე სამუშაოს შესრულებაში - 14.5%, საბინაო პრობლემებსა და დამქირავებლებთან რთულ ურთიერთობებში - 11%, განსაკუთრებით მამაკაცთა შორის - 16%. სქესთა შორის განსხვავებული პრობლემები წარმოდგენილია ცხრილში 3.

ცხრილში 3. მიგრანტთა ძირითადი პრობლემები სქესის მიხედვით (%)

	სამუშაო დღის ხანგრძლივობა (ზეგანაკვეთური მუშაობა)	მძიმე და მავნე სამუშაო პირობები	საბინაო პირობები	დამქირავებელთან რთული ურთიერთობები	მგზავრობის პრობლემები	გარემოს პირობები	საბაჟო პრობლემები	ლარის გაუფასურების გამო	სულ
ქალი	31.4	6.6	3.5	3.5	40.7	4.9	9.3	0.0	100.0
მამაკაცი	23.0	19.9	12.4	16.0	24.5	3.0	0.3	0.9	100.0
სულ	26.4	14.5	8.8	11.0	31.1	3.8	3.9	0.5	100.0

აღნიშნული პრობლემები განსაკუთრებით გამოკვეთილია თურქეთში სამუშაოდ წასვლის სიხშირის შესაბამისად. ცხრილი 4-დან ნათლად ჩანს, რომ საზღვრისპირა მიგრაციაში მონაწილეთა შორის ნახევარზე მეტს, 52%-ს (განსაკუთრებით ვაჭ-

რობის ობიექტებში დასაქმებული ქალების 64.2%-ს) უხდება დილით და საღამოს მგზავრობა, ხოლო მათ ნაწილს (10.2%)-კვირაში რამდენჯერმე. თურქეთში სამუშაოდ სიარულის სიხშირის შესაბამისად შეიძლება ვიმსჯელოთ ქანქარისებურ და სეზონურ მიგრაციაში მონაწილე მიგრანტთა თანაფარდობაზეც. კერძოდ, მიგრაციაში მონაწილეთაგან ყოველდღიურად ან კვირაში რამდენჯერმე თურქეთში გადამსვლელებს წარმოადგენენ ქანქარისებურ მიგრაციაში მონაწილენი, რომელთა რაოდენობა გამოკითხულთა შორის ნახევარზე მეტია (62.2%), ხოლო სეზონურ მიგრანტთა რაოდენობა უფრო ნაკლებია –37.8%.

ცხრილში 4. მიგრანტთა თურქეთში სიარულის სიხშირე სქესობრივ ჭრილში (%)

	ყოველდღე (დილით ჩამოდივარ, საღამოს გბრუნდები)	კვირაში რამდენჯერმე	თვეში რამდენჯერმე	ვმუშაობ სეზონურად	სულ
ქალი	64.2	10.8	7.5	17.5	100
მამაკაცი	38.1	9.5	7.6	44.8	100
სულ	52.0	10.2	7.6	30.2	100

გამოკვლევის შედეგად დადგინდა, რომ გამოკითხულთა ნახევარზე მეტი (56%) 5 წელზე მეტია თურქეთში მუშაობს (მათ შორის, მამაკაცები – 66.6%), თუმცა არანაკლებია მიგრანტთა „ახალი ტალღის“ წილი, რომლებმაც თურქეთში ბოლო ხუთ წელიწადში (1-დან 5 წლამდე – 31%) დაიწყეს „საქმიანობა“. რაც შეეხება თურქეთში 3 წელზე ნაკლები ხნით დასაქმებულებს, ამ მხრივ მამაკაცები (88.5%) მნიშვნელოვნად – 22%-ით აღემატებიან ქალებს.

თურქეთში დასაქმებულ მიგრანტთაგან განსხვავებული სურათია სქესთა შორის. მაგალითად, თუ ვაჭრობის მიზნით გადასულთა რაოდენობაში დიდი სხვაობა არ არის (ქალები-7.5%, მამაკაცები – 9.5%), მნიშვნელოვანი სხვაობაა ჩაის საკრეფად ნასვლის მიზნით, სადაც ძირითადად მამაკაცები არიან წარმოდგენილნი 16.2% (ქალები 0.8%), ანალოგიურია ჩაის გარდა სოფლის მეურნეობის სხვა სფეროში (ციტრუსის და თხილის კრეფა) დასაქმებულთა შორის, სადაც მამაკაცები (31.4%)

27.2%-ით აღემატებიან ქალთა რაოდენობას. ამ ფონზე სრულიად განსხვავებული სიტუაციაა ეკონომიკის სხვა სფეროში (ვაჭრობა, ბინაზე მომსახურება, ძიძა) დასაქმებულთა შორის, სადაც ქალთა წილი (85%) მამაკაცთა წილს 50.7%-ით აღემატება და ჩაღრმავებული კითხვარის თანახმად ხშირია როგორც მამაკაცთა, ისე ქალთა დამცირების მაგალითები და გარკვეულწილად შეინიშნება ქალთა შევიწროებისა და ტრეფიკინგის ნიშნებიც.

გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ მიგრაციას თურქეთში ბევრად განსაზღვრავს ოჯახის დასაქმებულ წევრთა რაოდენობა. კერძოდ, ოჯახში დასაქმებულთა რაოდენობის პროპორციულად მცირდება მიგრაციაში მონაწილეთა რაოდენობა. მიგრანტთა 2 წევრიანი ოჯახების წევრთაგან (იმ წევრთა რაოდენობის მიხედვით, რომლებიც იღებენ ფულად ან ნატურალურ შემოსავალს ნებისმიერი დასაქმებიდან) დასაქმებულია 46.7%, განსაკუთრებით მაღალია იგი მამაკაცთა 2 წევრიან ოჯახებში (57.1%), მაშინ როცა მიგრანტთა 4 და 5-წევრიან ოჯახებში, შესაბამისად მხოლოდ 5.8 და 0.4%-ია დასაქმებული. საინტერესოა, რომ მარტოხელათა რაოდენობამ დასაქმებულ მიგრანტთა საერთო რაოდენობაში 20.9% შეადგინა. აღსანიშნავია, რომ მიგრანტთა ოჯახის წევრები, როგორც წესი, არ არიან სახელმწიფო სამსახურში დასაქმებულნი და მათი შემოსავალი ძირითადად შინამეურნეობაზე (პირადი დამხმარე მეურნეობა, მცირე ბიზნესი) და შემთხვევით სამუშაოზე დამოკიდებული. სწორედ ეს მომენტი აიძულებს ოჯახის წევრებს შრომით მიგრაციას, რაც თურქეთთან სიახლოვის გამო სეზონური და ქანქარისებური სახით ხორციელდება.

საინტერესოა, რომ თურქეთში მომუშავე მიგრანტთა შორის უმეტესობის ოჯახები (არასრულწლოვანთა ჩათვლით) 4 წევრისგან შედგება (38.2%), 5 წევრისგან ოდნავ ნაკლები 31.6%, ხოლო 5 და მეტი წევრისგან შემდგარი ოჯახი 10.7%-ია. ამ ფონზე მცირე წილითაა წარმოდგენილი 3 და ნაკლებ წევრიანი ოჯახები, განსაკუთრებით მარტოხელები 0.9%. აღსანიშნავია, რომ მიგრანტ მამაკაცთა საერთო რაოდენობაში, 4 და 5-წევრიანი ოჯახებიდან მიგრანტ მამაკაცთა წილი აღემატება ქალთა ანალოგიურ მაჩვენებელს, თუმცა საპირისპირო ვითარებაა 5 და მეტწევრიანი ოჯახებიდან მიგრანტთა შორის, სა-

დაც 25.8% ქალია და მათი წილი 15.3%-ით აღემატება ასეთი ოჯახებიდან მიგრაციაში მყოფი მამაკაცების წილს.

მძიმე და რთულ სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაში მყოფ ოჯახის წევრთა მიგრაციას არსებითად განაპირობებს მათი დასაქმების და შემოსავლების დონე. ქვემოთ მოტანილი კომბინირებული ცხრილი 5 წარმოდგენას გვაძლევს ოჯახში დასაქმებულ წევრთა რაოდენობაზე ოჯახის წევრთა რაოდენობის შესაბამისად.

ცხრილი 5. მიგრანტთა ოჯახის დასაქმებულ წევრთა განაწილება ოჯახის წევრთა რაოდენობის მიხედვით (%)

ოჯახში წევრთა რაოდენობა	ოჯახის დასაქმებულ ყველა იმ წევრთა რაოდენობა, რომლებიც იღებენ ფულად ან ნატურალურ შემოსავალს ნებისმიერი დასაქმებიდან						
	1 წევრი	2 წევრი	3 წევრი	4 წევრი	5 წევრი	არ მიუ-თითა	სულ
მარტოხელა	50.0	0.0	0.0	0.0	0.0	50.0	100
2 წევრისგან	60.0	40.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100
3 წევრისგან	73.7	21.1	0.0	0.0	0.0	5.3	100
4 წევრისგან	19.8	75.6	2.3	0.0	0.0	2.3	100
5 წევრისგან	7.0	31.0	45.1	9.9	0.0	7.0	100
5 და მეტი წევრი	16.7	28.6	26.2	14.3	2.4	11.9	100
სულ	20.9	46.7	20.0	5.8	0.4	6.2	100

ცხრილი 5 ადასტურებს, რომ მიგრანტთა ყველა ტიპის ოჯახებში ძირითადად 2 წევრია (46.7%) დასაქმებული, რომელიც 2-ჯერ და მეტად აღემატება ოჯახში ერთი და სამი წევრის დასაქმების მაჩვენებელს, რომ აღარაფერი ვთქვათ ოთხი და მეტი წევრის დასაქმებაზე.

აღსანიშნავია, რომ მიგრანტთა ოთხ და მეტწევრიან ოჯახებში დასაქმების სიხშირე მცირდება ოჯახის წევრთა რაოდენობის ზრდის პროპორციულად. მაგალითად, ოთხ წევრიან ოჯახში ძირითადად დასაქმებულია ორი წევრი (75.6%), ხუთ წევრიანში სამი (45.1%) და ორი (31%) წევრი. ამ ფონზე ხუთ და მეტ წევრიან ოჯახებში შედარებით მაღალი წილითაა წარმოდგენილი ორი (28.6%) და სამი (26.2%) დასაქმებული წევრი.

ცხრილი 6. ოჯახის მთლიანი შემოსავალი (ლარი) საშუალოდ თვეში ოჯახის წევრთა რაოდენობის მიხედვით (%)

ოჯახში წევრთა რაოდენობა	ოჯახის მთლიანი შემოსავალი საშუალოდ თვეში (ლარი)						სულ
	300 ლარამდე	301-500 ლარი	501-1000 ლარი	1001-1500 ლარი	1501-2000 ლარი	2000 ლარზე მეტი	
მარტონელა	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0
2 წევრისგან	20.0	0.0	60.0	0.0	20.0	0.0	100.0
3 წევრისგან	0.0	15.8	52.6	31.6	0.0	0.0	100.0
4 წევრისგან	0.0	1.2	48.8	46.5	3.5	0.0	100.0
5 წევრისგან	1.4	7.0	18.3	54.9	16.9	1.4	100.0
5 და მეტი წევრი	9.5	19.0	21.4	21.4	23.8	4.8	100.0
სულ	2.7	7.6	35.1	41.8	11.6	1.3	100.0

როგორც ცნობილია მიგრაციის ინტენსივობას დასაქმების გარდა გარკვეულწილად განაპირობებს ოჯახის შემოსავლების დონე. ცხრილი 6-ში მოცემული გამოკვლევის მასალებიდან ირკვევა, რომ მიგრანტთა ოჯახების 41.8%-ის საშუალო თვიური შემოსავლები 1001-დან 1500, ხოლო 35.1%-ის 500-დან 1000 ლარს შორისაა. გამოდის, რომ მესამედზე მეტ მიგრანტთა ოჯახების შემოსავლები ოჯახის ერთ წევრზე გაანგარიშებით, არც თუ ისე მაღალია და დღეისათვის საქართველოში ყველაზე მეტად გავრცელებული 5 და მეტ წევრიანი ოჯახის ერთ სულზე, თვეში საშუალოდ 100-დან 400 ლარს შორის თამაშობს. მიუხედავად იმისა, რომ მიგრანტთა 5 და მეტ წევრიანი ოჯახების 23.8%-ის საშუალო თვიური შემოსავალი 1501-დან 2000 ლარამდეა, ხოლო 4.8%-ის 2000 ლარს აღემატება, საერთო ჯამში მიგრანტთა ოჯახების 88.5%-ის საშუალო თვიური შემოსავალი საშუალოდ 500-დან 2000 ლარამდე, ხოლო 1.3%-ის 2000 ლარს აჭარბებს და მხოლოდ მიგრანტთა ოჯახების 10.3%-ის შემოსავლებია დაბალ დონეზე 300-დან 500 ლარამდე. რაც შეეხება

საშუალო თვიური შემოსავლების დონეს ოჯახის წევრების რაოდენობის შესაბამისად, იგი ნათლად ჩანს ცხრილი 6-დან და მის კომენტარს აღარ გავაკეთებთ.

ბუნებრივია, ოჯახის შემოსავლები ბევრადაა დამოკიდებული ოჯახის წევრთა ხელფასზე. როგორც ცხრილი 7 გვიჩვენებს თურქეთში დასაქმებულ მიგრანტთა საშუალო თვიური ანაზღაურება არც თუ ისე მაღალია და შეიძლება ითქვას, რომ გამოკვლევის თანახმად, სეზონურ და ქანქარისებურ მიგრანტთა ანაზღაურებაში დიდი სხვაობა არ აღინიშნება. მათი პასუხების შესაბამისად, მიგრანტთა უმრავლესობაში (64%), როგორც გენდერული, ისე განათლების ნიშნით, ორივე ფორმის შრომითი მიგრანტების საშუალო თვიური ანაზღაურება 500-დან 1000 ლარამდე მერყეობს, რაც ფაქტიურად საქართველოში დასაქმებულის საშუალო ხელფასის ტოლია.

ცხრილი 7. თურქეთში მიგრანტის საშუალო წლიური ანაზღაურება (%)

	300 ლარამდე	300-500 ლარი	501-1000 ლარი	1000 ლარზე მეტი	სულ
ქალი	7.5	31.7	58.3	2.5	100.0
მამაკაცი	0.0	21.0	70.5	8.6	100.0
სულ	4.0	26.7	64.0	5.3	100.0

რაც შეეხება 1000 ლარის ზემოთ საშუალო წლიური ხელფასის მქონე მიგრანტთა წილს, მიგრაციის პირობებში იგი არც თუ ისე დაბალია და როგორც ჩალრმავებულმა გამოკითხვამ გვიჩვენა, ხელფასის ასეთ რაოდენობას მხოლოდ მავნე და მძიმე სამუშაოზე დასაქმებულებს უნაზღაურებენ. მიუხედავად მაღალი ხელფასისა, მავნე და მძიმე სამუშაოზე დასაქმებულ მიგრანტთა წილი მაღალ მაჩვენებლად მიგვაჩნია.

გამოკითხულ მიგრანტთა 17.8% თვლის, რომ მეზობელ ქვეყანაში მიღებული ანაზღაურება სრულად შეესაბამება მათ მიერ განეულ შრომით დანახარჯებს, დანარჩენები თვლიან, რომ გასამრჯელო ნაკლებია მათ მიერ განეულ შრომით დანახარჯებზე, ამასთან 25.8% თვლის, რომ მიღებული გასამრჯელო აშკარად არ შეესაბამება შრომით დანახარჯებს. სავარაუდოდ,

აღნიშნული მაჩვენებელი შესაძლებელია შეიცავდეს ტრეფიკინგის ნიშნებს.

ცხრილი 8. საქართველოში სამუშაოს შეთავაზებისას ხელფასის საშუალო რაოდენობა

	300 ლარამდე	300-500 ლარი	501-1000 ლარი	1000 ლარზე მეტი	სულ
ქალი	3.3	19.2	64.2	13.3	100.0
მამაკაცი	0.0	19.0	61.9	19.0	100.0
სულ	1.8	19.1	63.1	16.0	100.0

კითხვაზე – საქართველოში სამუშაოს შეთავაზებისას საშუალო ხელფასის რა რაოდენობაზე დათანხმდებოდით? – მიგრანტთა 63.1% თანახმაა საქართველოში მუშაობაზე, თუ მისი ხელფასი თურქეთში გამოიმუშავებული საშუალო ხელფასის (501-დან 1000 ლარამდე) ადექვატური იქნება. 7.6%-ით ნაკლებია იმ მიგრანტთა წილი ვინც საქართველოში თურქეთში მიღებულ ადექვატურ საშუალო ხელფასს (300-დან 500-ლარამდე) დათანხმდება. ამ ფონზე, თურქეთში 1000 ლარზე მეტი ხელფასის მქონეთა წილს (5,3%) 3-ჯერ აღმატება იმ მიგრანტთა წილი, ვინც საქართველოში ამავე რაოდენობის ხელფასზე იმუშავებდა (ცხრილი 8).

საყურადღებოა, რომ საერთო ჯამში, რესპონდენტთა თითქმის 2/3 უარს ამბობს თურქეთში შრომით საქმიანობაზე სამშობლოში შრომის ანაზღაურების 500-დან 1000 ლარამდე მიღების შესაძლებლობის შემთხვევაში. ეს საქართველოში საშუალო ხელფასის 44-დან 90 პროცენტამდეა, მაშინ როცა თურქეთში სამუშაოდ გადასულ რესპონდენტთა ოჯახების საშუალო თვიური შემოსავალი დაახლოებით 875 ლარია, რაც საქართველოს საშუალო შინამეურნეობის თვიური ფულადი შემოსავლის მხოლოდ 70%-ია.

ამდენად, გამოკვლევამ დაადასტურა, რომ შრომის ანაზღაურების დონე თურქეთში ფაქტობრივად საქართველოში არსებული შრომითი ანაზღაურების ტოლი ან მასზე დაბალია. ეს მეტყველებს იმაზე, რომ სეზონურ და ცირკულარულ მიგრანტებს თურქეთი იზიდავს არა იმდენად შრომის მაღალი ანაზღა-

ურებით, არამედ დასაქმებით – საკუთარ სამშობლოში სამუშაო ადგილების სიმცირის და არარსებობის გამო.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით, აჭარაში საკურორტო მომსახურების მაღალ შემოსავლებთან ერთად, სწორედ თურქეთში საზღვრისპირა და სეზონური მიგრაციის შედეგია აჭარიდან უცხოეთში ემიგრაციის ინტენსივობის დაბალი დონე, რომელმაც საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის აღწერის მონაცემებით ყველაზე ნაკლები 11,3 პრომილე (0,1%) შეადგინა [წულაძე გ., სულაბერიძე ა. 2016:58].

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვაძე ი. (2019). დემოგრაფიული ცვლილებების ასახვა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლებში (საქართველოსა და პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე). თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის 75 და ჟურნალ „ეკონომისტის“ 10 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალათა კრებული. გვ. 488
2. ტუხაშვილი მ. (2003). თანამედროვე მიგრაციული ვითარება და მოსახლეობის ტერიტორიული მოძრაობის შესწავლის ამოცანები. კრებულში „მიგრაციული პროცესები პოსტსაბჭოთა საქართველოში“. თბ., „ლევა“. გვ. 5-11.
3. წულაძე გ., სულაბერიძე ა. (2016) საქართველოს რეგიონების დემოგრაფიული თავისებურებანი. თბილისი.
4. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის და შოთა რუსთაველის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 2018 წლის ერთობლივი სოციოლოგიური კვლევის „აჭარიდან თურქეთში სამუშაო ძალის საზღვრისპირა, ქანქარისებური და სეზონური მიგრაცია“ მასალები.
5. Sulaberidze a., Archvadze J., Suaberidze V. (2020). Migration Trends and Migration Potential of Georgia’s Population. Migration from the Newly Independent States. 25 Years After the Collapse of the USSR. Springer, p.127-168
6. http://www.goc.gov.tr/icerik3/entry---exit_915_1024_4744

Avtandil Sulaberidze

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Director of the Institute of Demography and Sociology
Ilia State University*

Nino Gomelauri

*Associate researcher of the Institute of Demography and Sociology
Ilia State University*

Ketevan Tchanidze

*Doctor of Economics,
Batumi Shota Rustaveli State University*

Socio-Economic and Demographic Problems of Cross-Border Migration in Georgia (Case of the Autonomous Republic of Adjara)

(Abstract)

The purpose of the article is to analyze the results of a joint sociological study of Ilia State University, Institute of Demography and Sociology and Batumi Shota Rustaveli State University "migration of the workforce from Adjara to Turkey".

Among the respondents, the majority are the migrants over the age of 35. Nearly half of the interviewed men (46.7%) and more than third of the women possess higher education. Unfortunately, Georgia cannot utilize their educational potential. The migrants taking part in the pendulum migration, essentially women are employed in the cities located on the Georgian-Turkish border, Khopha and Kemal Pasha, mainly in the fields of commerce and service. The primary problems of these people are traveling - 31.1% and relations with the customs officials – 3.9%. As regards the seasonal migrants, their problems are expressed in the length of the working day (overtime work) – 26.4%, doing hard and harmful jobs – 14.5%, housing issues, and the complicated relationships with their employees – 11.0%, particularly among the men – 16.0%. It becomes clear from the research material that 41.8% of the migrants' families receive average monthly income from 1001 to 1500 GEL, whereas 35.1% have the income in the range of 500-1000 GEL. Among the majority of the migrants (64.0%), from the perspective of gender and education, the average monthly income of both kinds of the labor

migrants range from 500 to 1000 GEL, which is actually equal to the average income of the employed individual in Georgia. Only those people who work at hard and harmful jobs receive the income above 1000 GEL. Despite the high salary, we think that the share of the migrants who work at hard and harmful jobs is quite high. 63.1% of the migrants are willing to get a job in Georgia, in case their income is adequate to the average income they earn in Turkey (from 501 to 1000 GEL).

The research has confirmed that the level of income in Turkey is actually equal or lower than the existing income in Georgia. This speaks about the fact that Turkey attracts the seasonal and circular migration not so much by its high labor income as by the chance of employment – because of the scarcity and non-existence of jobs in their homeland.

Keywords: *migration, labor migration, seasonal migration, pendulum migration.*

კოვიდ-პანდემია და საერთაშორისო მიგრაციული პროცესები

Covid-19-ის პანდემიამ და მასთან დაკავშირებულმა გლობალურმა კრიზისმა განსაკუთრებული ზეგავლენა საერთაშორისო მიგრაციაზე იქონია, მოახდინა რა მისი ხასიათისა და ნაკადების ტრანსფორმაცია: პანდემიამ ფაქტობრივად შეაჩერა საერთაშორისო ტურიზმი და საქმიანი ვიზიტები, არსებითად შეამცირა შრომითი მიგრაცია, ბევრმა ქვეყანამ შეწყვიტა ვიზების გაცემა საერთაშორისო სტუდენტებისთვის, ოჯახის გაერთიანებისა თუ სამედიცინო საჭიროებებისთვისაც კი. შედეგად, მინიმუმამდე შემცირდა საერთაშორისო გადაადგილებები კანონიერი საფუძვლით. ამის პარალელურად, მნიშვნელოვნად გაიზარდა შიდა რეგიონული გადაადგილება და ევროპისა და აშშ-ს მიმართულებით არალეგალური მიგრაციული ნაკადები.¹

პანდემიის ზეგავლენა მიგრაციასთან მიმართებაში იმდენად დიდი და მრავალასპექტიანია, რომ გაჩნდა კითხვები: „ეს არის მიგრაციის ერის დასასრული, თუ დროებითი წინაღობა ადამიანთა ტერიტორიული გადაადგილების პროცესში? პანდემია რა გავლენას იქონიებს მიგრაციულ ნაკადებზე? როგორ შეიცვლება მიგრაციის მახასიათებლები და მიგრაციული პოლიტიკა ქვეყნებისა თუ საერთაშორისო დონეზე?“

ამ კითხვებზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხი ჯერ კიდევ არ არსებობს, თუმცა განვლილი 1,5 წლის მანძილზე მომხდარი ცვლილებების ანალიზისა და მიგრაციული პროცესების მნიშვნელობიდან გამომდინარე, შესაძლებელია გარკვეული მოლოდინებისა და შეფასებების დაშვება მიგრაციის მომავალთან და მისი მახასიათებლების ცვლილებასთან დაკავშირებით.

¹ IOM. World Migration Report 2020. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>

➤ დასრულდა მიგრაციის ეპოქა?

პანდემიამ მკვეთრად შეცვალა ათეული წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული მიგრაციული ტენდენციები, მათი ხასიათი და შედეგები. პანდემიის საწყის ეტაპზე, ქვეყნების საზღვრების ჩაკეტვის ფონზე, მიგრაციის ინტენსივობა მინიმუმამდე შემცირდა და უმეტესწილად სამშობლოში ან ჩვეული ბინადრობის ქვეყანაში მიგრანტების დაბრუნებით შემოიფარგლებოდა. მომდევნო პერიოდში პერიოდულად, ეპიზოდურად რბილდებოდა შეზღუდვები ტერიტორიულ გადაადგილებაზე, თუმცა საერთაშორისო მიგრაცია ფაქტობრივად „დაპაუზებულ“ მდგომარეობაში რჩებოდა. მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მონაცემებით, 2019 წლის ივლისიდან 2020 წლის ივლისამდე პერიოდში საერთაშორისო მიგრანტების რაოდენობა დაახლოებით 2 მლნ ადამიანით (27%-ით) შემცირდა¹, თუმცა მიგრაციული პროცესები მაინც არ შეჩერებულა: ეკონომიკის მთელ რიგ სექტორებში უცხოურ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის, ასევე რიგ ქვეყნებში პოლიტიკური თუ ჰუმანიტარული კრიზისის გამო, ადამიანთა გადაადგილება მაინც ხდებოდა და ხდება.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ გაეროს მონაცემებით, 2020 წლის განმავლობაში საერთაშორისო მიგრანტების რაოდენობამ 280,6 მლნ შეადგინა და 2019 წლის მონაცემებს 8 მილიონით გადააჭარბა.² ამ ციფრების თანახმად, 2020 წელს, პანდემიის პირობებშიც გაიზარდა მოსახლეობის საერთაშორისო ტერიტორიული მობილობა, რაც ეწინააღმდეგება ექსპერტთა შეფასებებსა და მოლოდინებს, თუმცა რეგიონების მიხედვით მიგრაციული ნაკადების ანალიზი გარკვეულწილად იძლევა პასუხს ამ შეუსაბამობაზე: გაეროს მონაცემებით, 2020 წელს საერთაშორისო **მიგრანტების თითქმის ნახევარი მისი წარმოშობის რეგიონში გადაადგილდა**. შიდა რეგიონული მიგრაციის ნილით პირველ ადგილზეა ევროპა (მიგრანტების 70%), მეორე-

¹ International Migration 2020 Highlights.
<https://reliefweb.int/report/world/international-migration-2020-highlights-enruzh#:~:text=In%202020%2C%20nearly%20177%20million,upper%2Dmiddle%2Dincome%20country.>

² წყარო: https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2020

ზე - ჩრდილოეთ ამერიკა (68%). ამ ორმა რეგიონმა 2020 წლის განმავლობაში მიიღო საერთაშორისო მიგრანტების 52% (146 მლნ მიგრანტი). წარმოშობის რეგიონს გარეთ მიგრაციის ინტენსივობა მაღალი იყო ცენტრალური და სამხრეთ აზიის რეგიონებში, სადაც საერთაშორისო მიგრანტების 78% სხვა რეგიონის ქვეყნებში გადაადგილდა, თუმცა ეს გადაადგილება ძირითადად ჩრდილოეთ აფრიკისა და დასავლეთ აზიის ქვეყნების მიმართულებით განხორციელდა.¹ ამასთან, IOM-ის მონაცემებით, 2020 წელს მნიშვნელოვნად გაიზარდა არალეგალური მიგრაციული ნაკადები ევროპისა და აშშ-ს მიმართულებით.²

გარდა ამისა, როგორც ცნობილია, მიგრაციის შესახებ მონაცემები სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებული მეთოდოლოგიით გროვდება, რაც ართულებს მიგრანტების ზუსტი რაოდენობის დადგენას. მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის „მიგრაციის შესახებ გლობალური მონაცემების ანალიზის ცენტრი“ (IOM’s Global Migration Data Analysis Centre³) მიგრაციის მონაცემების გლობალური პორტალის (Migration data portal⁴) მეშვეობით თავს უყრის მონაცემებს ინფორმაციის სხვადასხვა წყაროდან და ცდილობს, რომ მაჩვენებლები იყოს შესადარისი, თუმცა ცდომილების ალბათობა მაინც დიდია.

მიგრაცია ზოგისთვის არჩევანის, ზოგისთვის კი სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხია. თანამედროვე მსოფლიოში 70 მლნ-ზე მეტი იძულებით გადაადგილებული პირია, რომელთაგან 26 მლნ ლტოლვილია, 3,5 მლნ - თავშესაფრის მაძიებელი. მიგრანტების 75% შრომისუნარიანი ასაკის (20-64 წლის) ადამიანები არიან, რომლებიც საზღვარგარეთ ცდილობენ დასაქმებას. 2020 წლის საშუალო მაჩვენებლის მიხედვით, საერთაშორისო მიგრანტების 61% შრომითი მიგრანტია; მიგრანტებიდან 48,1% ქალია, 14,6% - 19 წელზე უმცროსი ასაკის, ხოლო 12,2% - 65 წელზე უფროსი ასაკის პირია.⁵

¹ https://migrationdataportal.org/data?i=stock_achange_&t=2020&m=1

² IOM. World Migration Report 2020. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>

³ <https://gmdac.iom.int/>

⁴ https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019&m=1

⁵ https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019&m=1

როგორ შეიცვლება საერთაშორისო მიგრაციული ნაკადების ინტენსივობა და მიმართულებები, არსებითად იქნება დამოკიდებული პანდემიის მართვის შესაძლებლობებზე, რაც თავის მხრივ, რეგიონებისა და ქვეყნების მიგრაციულ პოლიტიკაზე იქონიებს გავლენას. აღსანიშნავია, რომ Covid-19-ის საწინააღმდეგო ვაქცინის შექმნისა და მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ვაქცინაციის პროცესის დაწყების მიუხედავად, ჯერ კიდევ რთულია ეპიდემიის დასრულების დროის პროგნოზირება და ბუნდოვანია მიგრაციის მომავალიც. შესაბამისად, შეუძლებელია ახალ პირობებში საერთაშორისო მიგრაციისა და მობილობის მოსალოდნელი ტენდენციების ზუსტი პროგნოზირება, თუმცა, მიგრაციის ეკონომიკური და ჰუმანიტარული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, მაინც შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ადამიანთა ტერიტორიული მობილობა მსოფლიოში კვლავ გაგრძელდება. შესაძლოა, მან ვეღარ იარსებოს 2020 წლამდე არსებული „მიგრაციის ეპოქისათვის“ დამახასიათებელი ტენდენციებითა და მახასიათებლებით, თუმცა რიგი ეკონომიკური, სოციალური თუ პოლიტიკური ფაქტორების გავლენით იგი კვლავ გაგრძელდება, ოღონდ შეცვლილი მახასიათებლებითა და ფორმით.

➤ ***როგორ შეიცვლება მიგრანტების მიერ მიგრაციის გადაწყვეტილების მიღების პროცესი?***

პანდემიამ შესაძლოა არა მარტო დროებით, არამედ ხანგრძლივად იქონიოს გავლენა ადამიანების მიგრაციულ განწყობასა და მიგრაციის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე. არსებობს მოლოდინი, რომ ადამიანების ნაწილი აღარ იქნება ორიენტირებული მიგრაციაზე, რამდენადაც მიგრაციის შედეგების გაურკვევლობის გამო, ისინი არ გარისკავენ დანაზოგებს, კარიერასა და სოციალურ სტატუსს. პანდემიის პერიოდში სამშობლოში დაბრუნებული მიგრანტების ნაწილმა შეიძლება გადაიფიქროს ხელახალი ემიგრაცია, ანდა არსებული ბარიერების (კოვიდტესტირება, კარანტინი, საზღვარზე გადაადგილების გამკაცრება, მიგრაციის მიზეზებზე კონტროლის გამკაცრება და სხვა) გამო თავი შეიკავოს სტიქიური გადაადგილებისგან. ამის პარალელურად, წარმოშობის ქვეყნებში პანდემიის გამო ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების გაუარესებამ

შესაძლოა მოსახლეობის ნაწილში გაზარდოს ემიგრაციული განწყობა, რაც ქმნის იმის წინაპირობებს, რომ გადაადგილებაზე შეზღუდვების შემცირების კვალობაზე (რაც ვაქცინაციის პროცესის მიმდინარეობასა და შედეგებზე დამოკიდებული), შესაძლოა უფრო მეტი ადამიანი ჩაერთოს მიგრაციულ პროცესებში. ამასთან, განვითარებული ქვეყნების მიგრაციულ პოლიტიკაში მიმდინარე ცვლილებებმა ლეგალური, ორგანიზებული მიგრაციის შესაძლებლობების გაზრდის მიმართულებით, შეიძლება ასევე ასტიმულიროს მოსახლეობის გარკვეული ჯგუფების მხრიდან მიგრაციაზე გადანაცვტილების მიღება, თუმცა, სავარაუდოდ, ლეგალური შრომითი მიგრაციის პროცესებში ჩართული ემიგრანტების რაოდენობა, არაორგანიზებული მიგრაციის ნაკადებთან შედარებით, მაინც ნაკლები იქნება.

➤ ***მიმღებ ქვეყნებში გაიზრდება ანტიემიგრაციული განწყობა?***

როგორც წესი, ეკონომიკური ვარდნა იმიგრაციის ქვეყნებში აძლიერებს ანტიემიგრაციულ განწყობებს იმ მითის საფუძველზე, რომ იმიგრანტები ადგილობრივებს ართმევენ სამუშაო ადგილებს. სინამდვილეში, შრომითი მიგრანტები იკავებენ იმ სამუშაო ადგილებს, სადაც, როგორც წესი, არ საქმდება ადგილობრივი მოსახლეობა. განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში არსებობს სექტორები (მაგალითად, სოფლის მეურნეობა, მომსახურება, ვაჭრობა და სხვა), რომლებიც ძირითადად მიგრანტების სამუშაო ძალის გამოყენებას ეფუძნება. ამასთან, იმიგრანტებს საკმაოდ დიდი წვლილი შეაქვთ მიმღები ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში, ზრდიან რა საერთო მოხმარებას პროდუქციასა და მომსახურებაზე. ამის მიუხედავად, პანდემიის პირობებში მთელი მსოფლიოს მასშტაბით დაფიქსირდა ანტიემიგრაციული, ქსენოფობიური და რასისტული განწყობების ზრდა.¹

¹ Chapman, A. 2020 Coronavirus travel bubble established in the Baltic as Australia and New Zealand ponder tourism plan. 7News, 16 May. Available from <https://7news.com.au/lifestyle/health-wellbeing/coronavirus-travel-bubble-established-in-baltic-as-australia-and-new-zealand-pondertourism-plan-c-1041453>

პანდემიის გამო მთელი რიგი შეზღუდვების შემოღების პირობებში, კიდევ უფრო იზრდება მიგრანტებისადმი აგრესიული დამოკიდებულების ალბათობა. შესაბამისად, იზრდება მოსახლეობის ინფორმირების საჭიროება იმიგრაციის საჭიროებასა და პოზიტიურ როლზე.

➤ **როგორ შეიცვლება შრომითი მიგრაციის შესაძლებლობები?**

პანდემიის პირობებში უმუშევრობა ყველა ქვეყანაში გაიზარდა. კომპანიების დიდ ნაწილს აღარ აქვს, ან არსებითად შეუმცირდა შემოსავალი და იძულებულნი არიან შეამცირონ მომუშავეთა რაოდენობა. აშშ-ში უმუშევრობა „დიდი დეპრესიის შემდეგ ყველაზე მაღალია“¹. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი პროგნოზირებდა 2020 წელს ეკონომიკის ვარდნას მთელ მსოფლიოში². შესაბამისად, იზრდება უმუშევრობა, რაც თავის მხრივ, გამოიწვევს მოთხოვნის შემცირებას იმიგრანტების შრომაზე. კრიზისს გადარჩენილი ფირმები განიცდიან ზენოლას ადგილობრივი სამუშაო ძალისგან, რათა მათ სამუშაოზე არ მიიღონ მიგრანტები და სამუშაოზე აიყვანონ ადგილობრივი მომუშავეები, თუმცა მათი დიდი ნაწილი არ არის თანახმა - დასაქმდეს დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაოზე, ან გაიაროს სწავლება ახალ სამუშაოზე დასაქმების მიზნით. შედეგად, ეკონომიკის რიგ სექტორებში სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად ჯერ კიდევ აუცილებელია უცხოური სამუშაო ძალის მოზიდვა. დიდი ალბათობით, განვითარებულ ქვეყნებში მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერების ტემპებისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების საჭიროების გათვალისწინებით, შრომითი მიგრაციის განმაპირობებელი ფაქტორები, სულ ცოტა საშუალოვადიან პერსპექტივაშიც, შე-

¹ Wolfers, J. 2020 The unemployment rate is probably around 13 percent. New York Times, 3 April. Available from www.nytimes.com/2020/04/03/upshot/coronavirus-jobless-rate-great-depression.html?searchResultPosition=2

² Gopinath, G. 2020 The great lockdown: Worst economic downturn since the Great Depression. IMFBlog, 14 April. Available from <https://blogs.imf.org/-/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression>

ნარჩუნდება. ეკონომიკური კრიზისის გაჭიანურებისა და უმუშევრობის ზრდის შემთხვევაში, სავარაუდოა უცხოურ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის შემცირება და მისი რეგულირების საჭიროების გაზრდა იმ მიმართულებით, რომ ქვეყანამ მიიღოს მხოლოდ მისთვის დეფიციტური სამუშაო ძალა.

მიგრანტები, როგორც წესი, მიმღებ ქვეყნებში ავსებენ ან დაბალი კვალიფიკაციის (სადაც არ საქმდება ადგილობრივი მოსახლეობა), ან განსაკუთრებით დეფიციტური მაღალი კვალიფიკაციის სამუშაო ადგილებს. მიმღები ქვეყნების მიგრაციული პოლიტიკა შრომითი მიგრანტების ამ ორი კატეგორიის მიმართ განსხვავებულია და ეს განსხვავება კიდევ უფრო გამოიკვეთა პანდემიის პირობებში. კერძოდ, მთელმა რიგმა განვითარებულმა ქვეყნებმა შეარბილეს მაღალკვალიფიციური სამუშაო ძალის ქვეყანაში შესვლის რეგულაციები და შეამცირეს არაკვალიფიციური სამუშაო ძალის დასაქმების პერიოდი. მაგალითად, სოფლის მეურნეობის სექტორში მოსავლის ასაღებად მოკლე დროით, მაგრამ დიდი რაოდენობით არაკვალიფიციური სამუშაო ძალაა საჭირო. შესაბამისად, აქცენტი გაკეთდება სეზონურ სამუშაოებზე მოკლევადიან (3 თვემდე ხანგრძლივობით) დასაქმებაზე, რომლის ვადის ამოწურვის შემდეგ, მიგრანტები უნდა დაბრუნდნენ სამშობლოში. ეს კი კარგად მართული, ორგანიზებული შრომითი მიგრაციის მეშვეობით არის შესაძლებელი. ***პანდემიამ მნიშვნელოვანი ბიძგი მისცა სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის გაძლიერებას დროებითი ცირკულარული და სეზონური შრომითი მიგრაციის, ასევე მაღალკვალიფიციური კვალიფიკაციის სპეციალისტების დასაქმების წახალისების მიმართულებით.***

მიგრაციული მობილობის შეზღუდვის პარალელურად, ევროპისა და ამერიკის ქვეყნებში ფიქსირდება დროებითი შრომითი მიგრაციის პროგრამებისა და იმიგრაციული პუნქტების/ცენტრების სისტემის გავრცელება. მაგალითად, გერმანიამ შეზღუდვების პიკის დროს, 2020 წლის აპრილის თვეში მიიღო სეზონური იმიგრანტები აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან (რუმინეთი, ბულგარეთი, უკრაინა, უნგრეთი) და მნიშვნელოვნად გააფართოვა თანამშრომლობა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებთან. რიგ ქვეყნებში კანადის, ავსტრალიისა და ახალი ზელანდიის მსგავსად, მაღალკვალიფიციურ პროფესიულ

სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად სულ უფრო მეტად გამოიყენება ე.წ. „იმიგრაციული პუნქტების სისტემა“, რაც გულისხმობს ქვეყნის შრომის ბაზრისათვის საჭირო უნარების მიხედვით სხვადასხვა ქვეყანაში მიგრანტების სელექციას და მოზიდვას. მაგალითად, ბრიტანეთი აპირებს გამოიყენოს სპეციალური ქულების სისტემა ქვეყანაში მიგრანტების დაშვებისას, რათა შეამციროს იმიგრაციის საერთო მაჩვენებლები და იმავდროულად ღია დატოვოს გაერთიანებული სამეფო „ყველაზე კაშკაშა და საუკეთესო ადამიანებისთვის მთელი მსოფლიოდან“¹. ბევრი ქვეყანა ინტერესდება „სინგაპურული ფიჭერსით“ (“Singapore Futures”), რომელიც გულისხმობს კეთილსასურველ კლიმატს მაღალკვალიფიციური მიგრანტებისთვის და მკაცრად კონტროლირებად გარემოს დროებითი არაკვალიფიციური მიგრანტებისთვის². გერმანიის ფედერაციულმა რესპუბლიკამ 2020 წლის თებერვალში მიღებული კანონით მნიშვნელოვნად გაამარტივა გერმანიაში კვალიფიციური პროფესიული სამუშაო ძალის იმიგრაციის პროცედურები.³ მსგავსი იმიგრაციული პოლიტიკა ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების უმეტესობისთვის არის დამახასიათებელი.

➤ **როგორ შეიცვლება დემოგრაფიული ტენდენციები და რა გავლენას მოახდენს ტერიტორიულ მობილობაზე?**

არსებული სტატისტიკის თანახმად, COVID-19 განსაკუთრებით საშიშია ხანდაზმული და ავადმყოფი ადამიანებისთვის და ხელს უწყობს მათი სიკვდილიანობის ზრდას (2021 წლის 19 მაისის მდგომარეობით, აშშ-ში კოვიდის გამო გარდაცვლილთა

¹ Aranda, C.R. 2020 New UK migrant control system is Priti-good, but Trump’s is better. The Manila Times, 25 May. Available from www.manilatimes.net/2020/05/25/opinion/columnists/new-uk-migrantcontrol-system-is-priti-good-but-trumps-is-better/726999/

² Vertovec, S. 2020. Low-skilled migrants after Covid-19: Singapore futures? COMPAS Coronavirus and Mobility Forum, 21 April. Available from www.compas.ox.ac.uk/2020/low-skilled-migrants-after-covid19-singapore-futures/

³ Act on the Residence, Economic Activity and Integration of Foreigners in the Federal Territory. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/englisch_aufenthg.html#p0392

80% 65 წელზე უფროსი ასაკის იყო¹). ამ ტენდენციის შენარჩუნების პირობებში სავარაუდოა ასაკოვანი ადამიანების რაოდენობის შემცირება. ეს გავლენას იქონიებს დემოგრაფიული გადასვლის დინამიკაზე და ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დემოგრაფიული დატვირთვის მაჩვენებელზე. კერძოდ, ხანდაზმული და ავადმყოფი მოსახლეობის წილის შემცირების კვალობაზე, შემცირდება კმაყოფაზე მყოფი კატეგორიის რაოდენობა და მათ მოვლაზე დანახარჯები (ფინანსური, ადამიანური). იმავდროულად, მოსახლეობის იზოლაციის სიტუაციაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს შობადობის მატებას. შედეგად, სიკვდილიანობისა და შობადობის მატებამ შეიძლება შეცვალოს მოსახლეობის ზრდის დემოგრაფიული ფაქტორები და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესები ისე, რომ მან გავლენა იქონიოს ტერიტორიულ მობილობაზე, შეცვალოს ურბანიზაციისა და შიდა მიგრაციის მოდელები, რომლებიც პანდემიამდე იყო. ამას მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ასევე მსოფლიოში დისტანციური მუშაობის შესაძლებლობების ნახტომისებური ზრდა.

➤ **დისტანციურად მუშაობისა და სწავლის შესაძლებლობების გაფართოება რა გავლენას მოახდენს მიგრაციულ პროცესებზე?**

პანდემიამ მნიშვნელოვნად დააჩქარა ციფრული ტრანსფორმაცია და მნიშვნელოვნად გაზარდა დისტანციური მუშაობის შესაძლებლობები. ამასთან, კარანტინის პირობებში მკვეთრად გაიზარდა მარკეტინგული მიზნებისათვის სოციალური ქსელების გამოყენება და კომპანიების დიდი ნაწილი ელექტრონულ კომერციაზე გადადის. ბიზნეს-ანალიტიკოსები ვარაუდობენ, რომ 2021 წლისთვის სამუშაო ძალის 25-30% დისტანციურ მუშაობაზე გადავა². 2020 წლის აპრილის ბოლოს წინა თვესთან შედარებით 50%-ით გაიზარდა Zoom-ის გამოყენებით ვიდეოკონფერენციების მონაწილეთა დღიური რაოდენო-

¹ https://www.cdc.gov/nchs/nvss/vsrr/covid_weekly/index.htm#SexAndAge

² https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/englisch_aufenthg.html#p0392

ბა.¹ ამან შეიძლება დააჩქაროს ტექნოლოგიების განვითარება, რომელიც უფრო განხორციელებადს და მიმზიდველს გახდის დისტანციურ მუშაობას. ნორმის დანერგვა, რომ საქმიანი შეხვედრები არსებითად ონლაინ ფორმატში ტარდება, გამოიწვევს ხანგრძლივ ცვლილებებს სამუშაოსთან დაკავშირებულ მობილობაში და შეცვლის თვითონ მუშაობის ხასიათს.

ამის შედეგად მოსალოდნელია, რომ შემცირდება ქალაქებში შემოგარენიდან და უკან გადაადგილებულთა ნაკადები, რამაც შესაძლოა ქალაქებიც ძლიერ შეიცვალოს: ჯერ ერთი, კომპანიებს შეიძლება აღარ დაჭირდეთ სათაო ოფისები („headquarters“) ცენტრალურ ქალაქებში. ბევრი კომპანია უკვე სწავლობს, თუ მომუშავეების რა ნაწილი შეიძლება იყოს დისტანციურად დასაქმებული. თუ აქამდე მთელი ეკონომიკა წარმოდგენილი იყო ადამიანთა უდიდესი მასის მოძრაობით ოფისამდე და უკან, რაც ასტიმულირებდა მეგაპოლისებში ადამიანთა გადაადგილების საჭიროების გამო ტრანსპორტის, რესტორნების, ბარების, სასურსათო და სხვა სახის ბიზნესების განვითარებას, ამ ნაკადების შემცირების შემთხვევაში, ასეთი სახის ეკონომიკური აქტიურობა შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს. დისტანციური მუშაობის შესაძლებლობების გაფართოებამ შეიძლება გარკვეულწილად ასტიმულიროს მოსახლეობის ქალაქების ცენტრებიდან ქალაქგარეთ გადასვლა, სოფლებსა და რეგიონულ რაიონებში მოსახლეობის დაბრუნება, სადაც ცხოვრების ხარჯები ნაკლებია და „დისტანციური მუშაობაც“ ხელმისაწვდომია.

დისტანციური მუშაობის შესაძლებლობების გაზრდამ შესაძლოა გავლენა იქონიოს საერთაშორისო მიგრაციაზეც იმ მიმართულებით, რომ უცხოელ ექსპერტებსა და პროფესიონალებს ნაკლებად დაჭირდებათ საქმიანი ვიზიტები კონკრეტულ ქვეყნებში სწავლების, კონსულტირებისა თუ შეხვედრების ორგანიზებისათვის, გაფართოვდება უცხოელი მომუშავეების დაქირავებისა და საზღვარგარეთიდან მუშაობის შესაძლებლობები. ეს კი გარკვეულწილად შეამცირებს მიგრაციის ნაკადებს.

➤ როგორ შეიცვლება სტრუქტურული მიგრაცია?

¹ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/englisch_aufenthg.html#p0392

კოვიდეპიდემიის პირობებში საერთაშორისო გადაადგილების შეზღუდვა და დისტანციური კომუნიკაციის შესაძლებლობების გაზრდა ასევე აისახება სტუდენტური მიგრაციის მასშტაბებზე.

მსოფლიოში ბოლო 25 წლის განმავლობაში „განათლების ექსპორტი“ მსხვილი ბიზნესი გახდა: 2020 წლამდე მასში წელიწადში 5,3 მლნ საერთაშორისო სტუდენტი მონაწილეობდა¹, 300 მლრდ აშშ დოლარის წლიური ეკონომიკური მოცულობით². ბევრი უნივერსიტეტი კვლევებს აფინანსებდა საერთაშორისო სტუდენტების გადახდებიდან, სტუდენტები ასრულებენ არაკვალიფიციურ სამუშაოებს სწავლისგან თავისუფალ დროს, სწავლის დამთავრების შემდეგ ავსებენ მაღალკვალიფიციურ სამუშაო ადგილებს, რაც ასე ჭირდებათ მიმღები ქვეყნების უმეტესობას. პანდემიამ ეს ბიზნეს-მოდელი მნიშვნელოვნად დააზარალა. პანდემიის პირობებში საერთაშორისო სტუდენტების მობილობის შეზღუდვის გამო, 2020 წლის აპრილის ბოლოს აშშ-ში კოლეჯების 10-დან 20%-მდე დახურვის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა³; დიდი ბრიტანეთი პროგნოზირებს საერთაშორისო სასწავლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა რაოდენობის 47%-იან კლებას, რაც სექტორს 1,5 მლრდ ფუნტი სტერლინგის ზარალს მოუტანს; ავსტრალიის უნივერსიტეტები პროგნოზირებენ 21 000 სამუშაო ადგილის დაკარგვას და შემოსავლის 23 მლრდ ავსტრალიული დოლარით (14,5 მლრდ აშშ დოლარი) შემცირებას. ბევრმა მთავრობამ უარი თქვა უნივერსიტეტების, როგორც არაეფექტიანი კომპანიების, გადარჩენის ღონისძიებებზე.⁴

¹ UNESCO Institute for Statistics. Available from <http://data.uis.unesco.org/#>

² Choudaha, R. 2019 Beyond \$300 billion: The global impact of international students. Studyportals.com. Available online at <https://studyportals.com/intelligence/global-impact-of-international-students/>

³ Fies, A. and J. Hill 2020 Coronavirus pandemic brings staggering losses to colleges and universities. ABC News (United States), 28 April. Available from <https://abcnews.go.com/Business/coronaviruspandemic-brings-staggering-losses-colleges-universities/story?id=70359686>

⁴ Kunkler, B. 2020 Australian universities were sick before the pandemic. Jacobin, 26 April. Available from <https://jacobinmag.com/2020/04/australian-universities-coronavirus-austerity-funding-privatization>

საერთაშორისო გადაადგილებაზე შეზღუდვების შემსუბუქების კვალობაზე მოსალოდნელია, რომ უცხოელი სტუდენტების მნიშვნელოვანი ნაწილი დაუბრუნდება საზღვარგარეთ არსებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, თუმცა სტუდენტური მიგრაციის ადრინდელი მასშტაბებით აღდგენა პანდემიის დასრულებამდე, სავარაუდოდ, ვერ მოხერხდება.

➤ **რა გავლენას იქონიებს საერთაშორისო მობილობის ცვლილება ეკონომიკაზე?**

ტურისტული ინდუსტრია პანდემიის ერთ-ერთი ძირითადი მსხვერპლია. დარგის ექსპერტები დარწმუნებულნი არიან, რომ იგი ჯერ კიდევ დიდხანს ვერ დაუბრუნდება პანდემიამდე არსებულ დონეს. საერთაშორისო მოგზაურობა დარჩება მკაცრად რეგულირებული და შეზღუდული მანამდე, ვიდრე სულ ცოტა, კაცობრიობის დიდი ნაწილი არ იქნება ვაქცინით აცრილი. ასეთ პირობებში სფეროს წარმომადგენლები ცდილობენ განავითარონ ახალი სტრატეგიები და პროექტები ტურიზმის გადასარჩენად. მაგალითად, ლატვიამ, ლიეტუვამ და ესტონეთმა პირველებმა შექმნეს ე.წ. „მოგზაურობის ბუშტები“,¹ რაც გულისხმობს საერთაშორისო ტურისტებისთვის მიმზიდველი გარემოს შექმნას, როცა ისინი წარმატებით შეძლებენ უსაფრთხო გადაადგილებას „ბუშტის“ შიგნით. მსგავს მიზანს ემსახურებოდა საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მიერ 2020 წლის ზაფხულში მომზადებული პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავდა საქართველოში უცხოელების მოზიდვას მათი პროფესიული საქმიანობის დისტანციურად განსახორციელებლად შესაბამისი უსაფრთხო გარემოს შექმნის გზით, თუმცა ამ პროექტის განხორციელებას ხელი კოვიდ პანდემიის მეორე ტალღის დაწყებამ შეუშალა.

¹ Chapman, A. 2020 Coronavirus travel bubble established in the Baltic as Australia and New Zealand ponder tourism plan. 7News, 16 May. Available from <https://7news.com.au/lifestyle/health-wellbeing/coronavirus-travel-bubble-established-in-baltic-as-australia-and-new-zealand-pondertourism-plan-c-1041453>

პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ „მოგზაურობის ბუშტები“-ს მეშვეობით რთულია ტურიზმის მხარდაჭერა, ჯერ ერთი, პანდემიასთან დაკავშირებული სიტუაციის ზუსტი პროგნოზირების და მერც, „ბუშტების“ მასშტაბების შეზღუდულობის გამო. ამასთან, ფიქსირდება ტურისტული კომპანიების საქმიანობის პროფილის შეცვლა და მათი დიდი ნაწილის გადასვლა ე.წ. მიწოდების სფეროში, რაც კიდევ უფრო არაპროგნოზირებადს ხდის ტურიზმის განვითარების პერსპექტივებს.

საერთაშორისო ტურიზმის შემცირება ნეგატიურად აისახება ტურიზმის თანმდევ ეკონომიკის იმ სექტორებზეც, რომლებიც ტურისტულ სფეროს სხვადასხვა სახის პროდუქციასა და სერვისს სთავაზობენ (საკვების წარმოება, ტრანსპორტი, გასართობი ბიზნესი, მომსახურება, ვაჭრობა და სხვ.). შედეგად მცირდება სამუშაო ადგილების რაოდენობა და იზრდება უმუშევრობა. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მონაცემებით, მსოფლიოში 2020 წელს უმუშევართა რაოდენობა 33 მლნ-ით გაიზარდა, ხოლო არასრული დასაქმების გამო სამუშაო დროის დანაკარგები 255 მლნ სამუშაო ადგილის ექვივალენტს გაუტოლდა.¹

გლობალური მასშტაბით ვაქცინაციის დაჩქარება და კოვიდ-პანდემიის დაძლევა დაეხმარება მსოფლიოს დაძლიოს არსებული გამოწვევები, მათ შორის საერთაშორისო მობილობის სფეროში და დაუბრუნდეს ცხოვრების ჩვეულ რიტმს, თუმცა მიგრაციის მახასიათებლებსა და მიგრაციულ პოლიტიკაში პანდემიით გამოწვეული რიგი ცვლილებები შესაძლოა ხნაგრძლივ ტენდენციებადაც დარჩეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. IOM. World Migration Report 2020. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>; <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020>;
2. Act on the Residence, Economic Activity and Integration of Foreigners in the Federal Territory. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/englisch_aufenthg.html#p0392

¹ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf

3. Aranda, C.R. 2020 New UK migrant control system is Priti-good, but Trump's is better. *The Manila Times*, 25 May. Available from www.manilatimes.net/2020/05/25/opinion/columnists/new-uk-migrantcontrol-system-is-priti-good-but-trumps-is-better/726999/.
4. Chapman, A. 2020 Coronavirus travel bubble established in the Baltic as Australia and New Zealand ponder tourism plan. *7News*, 16 May. Available from <https://7news.com.au/lifestyle/health-wellbeing/coronavirus-travel-bubble-established-in-baltic-as-australia-and-new-zealand-ponder-tourism-plan-c-1041453>
5. Gopinath, G. 2020 The great lockdown: Worst economic downturn since the Great Depression. *IMFBlog*, 14 April. Available from <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economicdownturn-since-the-great-depression>
6. Fies, A. and J. Hill 2020 Coronavirus pandemic brings staggering losses to colleges and universities. *ABC News (United States)*, 28 April. Available from <https://abcnews.go.com/Business/coronaviruspandemic-brings-staggering-losses-colleges-universities/story?id=70359686>
7. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition. Updated estimates and analysis https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf
8. Kunkler, B. 2020 Australian universities were sick before the pandemic. *Jacobin*, 26 April. Available from <https://jacobinmag.com/2020/04/australian-universities-coronavirus-austerity-funding-privatization>
9. UNESCO Institute for Statistics. Available from <http://data.uis.unesco.org/#>
10. Wolfers, J. 2020 The unemployment rate is probably around 13 percent. *New York Times*, 3 April. Available from www.nytimes.com/2020/04/03/upshot/coronavirus-jobless-rate-great-depression.html?searchResultPosition=2
11. Vertovec, S. 2020. Low-skilled migrants after Covid-19: Singapore futures? *COMPAS Coronavirus and Mobility Forum*, 21 April. Available from www.compas.ox.ac.uk/2020/low-skilled-migrants-after-covid19-singapore-futures/

Covid-Pandemic and International Migration Processes (Abstract)

The Covid-19 pandemic and the associated global crisis have had a significant impact on international migration. The impact of the pandemic on migration is so great and multifaceted that questions have arisen about the future of migration, its substantial change in scale, trends and characteristics. 1.5 years after the pandemic began, despite the development of the Covid-19 vaccine and the start of the worldwide vaccination process, it is still difficult to accurately predict when the epidemic will end and the future of migration is unclear. Assuming expectations and assessments about the future of migration and changes in its characteristics. In particular:

A pandemic can have an impact not only temporarily but also long-term on people's migratory attitudes and migration decisions. There is speculation that due to the difficulties and stresses associated with the pandemic, part of the population will no longer be focused on migration. Also, the deterioration of the economic and political situation due to the pandemic may increase the emigration of more people, which creates the preconditions that due to the reduction of restrictions on movement (which depends on the course and outcome of the vaccination process), more people may be involved in migration.

Due to the economic and humanitarian importance of migration, it will continue to be influenced by a number of economic, social or political factors, but will continue to change in characteristics and form. Most likely, migration flows will be more organized and well managed.

- ✓ The pandemic has given significant impetus to the strengthening of interstate cooperation in the areas of temporary circular and seasonal labor migration, as well as the promotion of the employment of highly qualified specialists. It is expected that the opportunities and area of cooperation in the field of labor migration will increase.
- ✓ The influence of Covid-19 can change the demographic factors of population growth and socio-economic development processes in such a way that it affects territorial mobility, change the patterns

of urbanization and internal migration that existed before the pandemic.

- ✓ In the conditions of the pandemic, the possibilities of remote work in the world increased very fast and its advantages became visible. It is expected that humanity will make even greater use of the opportunity to work remotely in the future, which in turn will help reduce the migration flows driven by business visits.
- ✓ Accelerating vaccination globally and overcoming the pandemic will help the world overcome existing challenges, including international mobility, and return to normal life, although a number of pandemic-induced changes in migration characteristics and migration policy may remain long-term trends.

მურმან ცარციძე

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი*

ნათელა ლაცაბიძე

*ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პერსონალის მართვის დეპარტამენტის
უფროსი*

შრომითი ემიგრაციის თავისებურებები საქართველოში მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში

მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში, ქვეყანაში არსებული უმუშევრობის მაღალი დონე და მასშტაბები, არაეფექტიანი დასაქმება, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონე, ღირსეული შრომისა და ანაზღაურების პირობების უქონლობა პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს მოსახლეობის შრომით მიგრაციაზე, განსაკუთრებით კი შრომითი ემიგრაციის მასშტაბებზე. აღნიშნული პრობლემა თავისი აქტუალობით ყოველთვის წარმოადგენდა ქართველ მეცნიერთა კვლევის სფეროს და მას არაერთი მნიშვნელოვანი სამეცნიერო კვლევითი ნაშრომი მიეძღვნა [ტუხაშვილი, 2008:11]; [ზუბიაშვილი 2010:178-179]; [Kyteliya, Meladze, Tsuladze., 1997]; [წულაძე, ნიკლაური, 2008]; [სულაბერიძე, 2017]; [Tsuladze G. 2007]; [არჩვაძე, 2013]; [ჭელიძე, 2016]; [ბუნტური, 2017:5]. საქართველოს მოსახლეობის მასობრივი მიგრაციის პრობლემა მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, არა მარტო სპეციალისტების, არამედ საზოგადოების, მთავრობის და ეკლესიის მსჯელობის საგანიც კი გახდა. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა არაერთხელ გაამახვილა ყურადღება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და მოსახლეობის მასობრივი ემიგრაცია არაეფექტიან დასაქმებას, შემოსავლების სიმცირეს, შესაბამისად, ცხოვრების დაბალ დონესა და სიღარიბის არსებობას დაუკავშირა. კერძოდ, იგი ხაზს უსვამს ამ სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის როგორც

დადებით, ისე უარყოფით მხარეს და აღნიშნავს, რომ: „უცხოეთი კარგია, როცა ადამიანი იქ სწავლობს, ცოდნას იძენს, მაგრამ უცხოეთში საცხოვრებლად წასვლა მცირერიცხოვანი ერის გადაგვარებაა! ამიტომ მასობრივი მიგრაცია ძალიან საშიში მოვლენაა ქართველებისათვის!“ [ილია II, 2014]. ცხადია, რომ შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე და კატასტროფული მასშტაბები საგრძნობ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებულ დემოგრაფიულ ვითარებასა და შრომითი პოტენციალის ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე, მის განვითარებაზე. „მოსახლეობის მიგრაცია თანამედროვე საქართველოს უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. მეტისმეტად მაღალი ინტენსიურობისა და ცალმხრივი მიმართულების გამო მან დიდი ზეგავლენა მოახდინა საქართველოს დემოგრაფიულ და შრომით პოტენციალზე“ [ბუნტური, 2017:5]. განსაკუთრებით მწვავე პრობლემაა შრომითი ემიგრაციის დიდი მასშტაბები. ბოლო პერიოდში შრომით მიგრანტთა ყველაზე მაღალი ნაკადები დაფიქსირდა რუსეთის ფედერაციაში, საბერძნეთში, იტალიაში, აშშ-ში, თურქეთში, გერმანიაში, ისრაელში, ესპანეთში. მიგრანტთა დიდი ნაწილი რუსეთის ფედერაციაზე მოდის. „რუსეთში ბევრი ქართველი ცხოვრობს, მათი რიცხვი ერთ მილიონს აღწევს“ [ილია II, 2016]. მსოფლიო ბანკის ექსპერტების შეფასებით, საქართველოში მიგრაციის დონე ქვეყნის მოსახლეობის რიცხოვნობასთან მიმართებაში საკმაოდ მაღალია და 30%-ს აჭარბებს. მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მონაცემებით, შრომით ემიგრანტთა მთლიანი რაოდენობის 40% ქალია. მართლაც, რომ „გლობალიზაციის კვალდაკვალ სულ უფრო შესამჩნევი ხდება მიგრაციულ პროცესებში ქალთა მონაწილეობა. ამჟამად მსოფლიოს მიგრანტთა 48% ქალიამიგრანტებში ქალთა წილის ზრდა შესამჩნევეა საქართველოშიც. მაგალითად, 2002 წლის მოსახლეობის აღწერითა და ამავე პერიოდში საქართველოში ჩატარებული გამოკვლევებით, ემიგრანტებში ქალთა წილი 43% იყო, შემდეგ კი იგი კიდევ უფრო გაიზარდა, მოსახლეობის 2014 წლის აღწერით 54.62%-ს მიაღწია“ [შელია, 2018:119] (ცხრილი 1).

ცხრილი 1. საქართველოდან ემიგრირებული მამაკაცებისა და ქალების პროცენტული წილი, დანიშნულების ქვეყნების მიხედვით¹ [ჰაკერტი, სუმბაძე, 2017]

დანიშნულების ქვეყანა	სულ, ემიგრანტები		მამაკაცი (%)	ქალი (%)
	რაოდენობა	%		
რუსეთი	19195	21.68	71.06	28.94
საბერძნეთი	14048	15.87	16.98	83.02
თურქეთი	9922	11.21	32.88	67.12
იტალია	9612	10.86	14.28	85.72
გერმანია	6259	7.07	44.86	55.14
აშშ	5021	5.67	48.93	51.07
ესპანეთი	3597	4.06	47.93	52.07
საფრანგეთი	3293	3.72	57.58	42.42
უკრაინა	3283	3.71	79.77	20.23
აზერბაიჯანი	1802	2.04	60.54	39.46
სხვა ქვეყნები	11590	13.09	55.94	44.06
არ არის მითითებული	919	1.04	48.20	51.80
სულ	88541	100.0	45.38	54.62

საქართველოდან ემიგრაციის მასშტაბები გაცილებით მაღალია რუსეთში, საბერძნეთში, თურქეთში, იტალიაში, გერმანიაში. რაც შეეხება გენდერულ მხარეს, აქ საკმაოდ გამოკვეთილი, განსხვავებული პოზიციაა ემიგრაციის ქვეყნების მიხედვით. კერძოდ, საქართველოდან ემიგრირებული მამაკაცები წასვლას რუსეთის ფედერაციასა და უკრაინაში ამჯობინებენ მაშინ, როცა საქართველოდან ემიგრირებული ქალების უმრავლესობა იტალიაზე, თურქეთსა და საბერძნეთზე მოდის. აღსანიშნავია, რომ ცხრილის მონაცემები ეფუძნება მოსახლეობის აღწერისას ემიგრანტის შესახებ შევსებული კითხვარებიდან (აღწერის დროს ჯამში შეივსო სულ 88541 კითხვარი) მიღებულ

¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი (geostat.ge).

ინფორმაციას და ზემოაღნიშნულ შეფასებებთან შედარებით საკმაოდ განსხვავებულ სურათს იძლევა. კერძოდ, თითქმის ყველა საექსპერტო მონაცემის მიხედვით, 1989-2002 წლებში ქვეყანა დატოვა სულ მცირე 1.0 მილიონზე მეტმა ადამიანმა. აღნიშნულ უზუსტობას განაპირობებს სხვადასხვა მიზეზი: ზოგიერთი ოჯახი ემიგრაციაში წასულ პირებს კვლავ შინამეურნეობის ნევრად აღრიცხავდნენ და კითხვარში მათ სტატუსს უცვლელს ტოვებდნენ, ასევე კითხვარი არ შევსებულა და სათანადო ინფორმაცია არ არსებობს იმ ოჯახების ნევრთა ემიგრაციის შესახებ, რომლებმაც სრული შემადგენლობით დატოვეს ქვეყანა. შესაბამისად, ემიგრანტთა შესახებ კითხვარებიდან მიღებული ინფორმაციის დაბალი სანდოობის, მისი დაზუსტებისა და სრულყოფის მიზნით, განხორციელდა 2014-2002 წლების საქართველოს დემოგრაფიული მონაცემების დაზუსტება გადაანგარიშების მოდელის გამოყენებით, რამაც საფუძვლიანად შეცვალა სურათი ემიგრაციის დონესა და მასშტაბებთან მიმართებაში. აღნიშნულს ადასტურებს საქართველოს რეგიონების მიხედვით ემიგრანტთა განაწილების შესახებ მიღებული საბოლოო ინფორმაცია (ცხრილი 2).

კერძოდ, გადაანგარიშებული მონაცემების მიხედვით, საანალიზო პერიოდში ქვეყნის ფარგლები დატოვა სულ 1145712 პირმა. მათგან ყველაზე დიდი ნაკადი 537620 კაცი, ანუ საერთო რაოდენობის 46.9% ქ. თბილისზე მოდის. ემიგრანტების მაღალი წილით გამოირჩევა იმერეთის, სამეგრელოსა და ზემო სვანეთის რეგიონები, სადაც მათი წილი შესაბამისად 14.2% და 13.6%-ია. ემიგრანტთა 10.2% კი ქვემო ქართლის რეგიონის მიხედვით ფიქსირდება. აღსანიშნავია, რომ ემიგრანტი მამაკაცების ნაკადები უფრო მასშტაბურია ქალებთან შედარებით.

ცხრილი 2. საქართველოში დაბადებულ ემიგრანტთა განაწილება რეგიონების, მოსახლეობის აღწერისას შევსებული ემიგრანტის შესახებ კითხვარის და გადაანგარიშების საბოლოო შედეგების მიხედვით¹

რეგიონი	კითხვარი ემიგრანტის შესახებ		გადაანგარიშება	
	ემიგრანტები	%	ემიგრანტები	%
თბილისი	27956	31.6	537620	46.9
აჭარა	3994	4.5	43180	3.8
გურია	1408	1.6	7080	0.6
იმერეთი	20298	22.9	162620	14.2
კახეთი	7271	8.2	49676	4.3
მცხეთა-მთიანეთი	2243	2.5	15754	1.4
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვ. სვანეთი	489	0.6	5032	0.4
სამეგრელო და ზემო სვანეთი	6897	7.8	156210	13.6
სამცხე-ჯავახეთი	2769	3.1	31176	2.7
ქვემო ქართლი	11099	12.5	116550	10.2
შიდა ქართლი	4117	4.7	20814	1.9
სულ	88541	100.0	1145712	100

შრომითი მიგრაციის ანალიზისას მნიშვნელოვანია ემიგრაციაში წასული მოსახლეობის შესწავლა განათლების დონის მიხედვით. მათ შემადგენლობაში აშკარად იკვეთება უმაღლესი განათლების მქონე პირთა მაღალი წილი (ცხრილი 3). ემიგრანტების საერთო რაოდენობიდან, 26.5% მაგისტრის ან მასთან გათანაბრებული აკადემიური ხარისხის მფლობელია. მათ შორის, მამაკაცების წილი – 14.1%, ხოლო ქალების წილი 12.4%-ია. ბაკალავრის ან მასთან გათანაბრებული აკადემიური ხარის-

¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერა და 2014-2002 წლების საქართველოს დემოგრაფიული მონაცემების გადაანგარიშება. მოსახლეობა და დემოგრაფია - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (geostat.ge);

ნის მქონეა. მამაკაცების 20.5% და ქალების 19.7% ანუ ჯამში სულ 40.2%.

ცხრილი 3. საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოსახლეობაში 10 წელზე უფროსი ასაკის პირების, ემიგრანტების და სამშობლოში დაბრუნებული მიგრანტების განაწილება განათლების დონის მიხედვით სქესობრივ ჭრილში, ემიგრანტის შესახებ კითხვარიდან მიღებული ინფორმაციის მიხედვით (%)¹

დასახელება	10 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობა		ემიგრანტები		სამშობლოსი დაბრუნებული მიგრანტები	
	მამაკაცები	ქალები	მამაკაცები	ქალები	მამაკაცები	ქალები
დოქტორის ან მასთან გათანაბრებული სამეცნიერო ხარისხი	0.5	0.5	0.6	0.6	1.1	1.0
მაგისტრის ან მასთან გათანაბრებული სამეცნიერო ხარისხი	12.0	14.1	14.1	12.4	18.6	22.0
ბაკალავრის ან მასთან გათანაბრებული სამეცნიერო ხარისხი	14.4	15.3	20.5	19.7	18.9	21.8
პროფესიული განათლება	16.9	20.1	18.9	15.0	16.3	19.5
სრული ზოგადი განათლება	42.2	36.6	38.2	43.2	37.4	27.8
სხვა	14.0	13.4	7.7	9.1	7.7	7.9

დოქტორის ან მასთან გათანაბრებულ აკადემიურ ხარისხს კი ფლობს ემიგრანტი ქალებისა და მამაკაცების თანაბარი წილი 0.6%. მთლიანობაში უმაღლესი განათლების მქონე ემიგ-

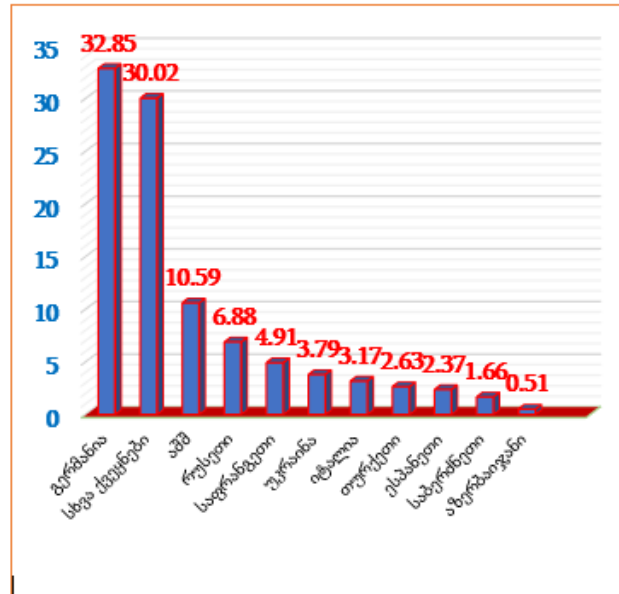
¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერა და 2014-2002 წლების საქართველოს დემოგრაფიული მონაცემების გადაანგარიშება. მოსახლეობა და დემოგრაფია - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (geostat.ge).

რანტი მამაკაცების წილი (35.2%) გაცილებით მეტია ქვეყანაში მუდმივად მცხოვრებ 10 წელზე უფროსი ასაკის პირებში განათლების შესაბამისი ხარისხის მქონე როგორც მამაკაცების (26.9%), ასევე ქალების წილთან (29.9%) შედარებით. კიდევ უფრო მაღალია ჯამში სამშობლოში დაბრუნებული უმაღლესი განათლების მქონე მიგრანტი მამაკაცებისა და ქალების წილი, შესაბამისად 38.6% და 44.8%. აღნიშნული ტენდენცია მასობრივი შრომითი ემიგრაციის დადებით მხარედ უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც ემიგრანტთა დიდი ნაწილი (70% და მეტი) 20-39 წლის ასაკობრივ ჯგუფს მიეკუთვნება და ბუნებრივია აღნიშნული კონტინგენტის უმრავლესობის მიზანს საზღვარგარეთ განათლების, უპირატესად კი უმაღლესი განათლების მიღების მიზნით წასვლაც წარმოადგენს. თუმცა, მეორე მხრივ, აღსანიშნავია, რომ მათ შემადგენლობაში მაღალია მაღალკვალიფიციური, მაღალინტელექტუალური პირების, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდების, ელიტური უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტთა წილიც [Tukhasvhili, 2018:132-140], რომელიც ბოლო პერიოდში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება და სავსებით შესაძლებელია რომ „სავარაუდოდ, ახალგაზრდობის ძლიერი ემიგრაციული განწყობა მომავალში საქართველოს ინტელექტუალური პოტენციალის შემცირების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი გახდება“ [შელია, 2018:137]. 2014 წლის მოსახლეობის აღწერის შედეგების მიხედვით, განათლების მიღების მიზნით საქართველოდან ემიგრირებული პირებიდან (სულ 7122 პირი, ქალებისა და მამაკაცების საერთო რაოდენობა) ძირითადი ნაწილი განათლების მიღებას გერმანიაში, აშშ-ში, რუსეთსა და საფრანგეთში ამჯობინებს (ცხრილი 4).

მეორე მხრივ, მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში, ახალ მაღალკვალიფიციურ სპეციალობებზე მოთხოვნამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი თანამედროვე ქართველი ახალგაზრდების თვითშეგნების ამაღლებას. მათთვის ძალზე მნიშვნელოვანი გახდა ეკონომიკური თავისუფლების მოპოვება და კარგი განათლების მიღება, კონკურენტუნარიანობის ამაღლება [Shelia M. 2018, 94-102], რაც თავის მხრივ განაპირობებს საერთაშორისო შრომითი და საგანმანათლებლო მიგრაციული

ცხრილი 4. განათლების მიღების მიზნით საქართველოდან ემიგრირებული პირების პროცენტული წილი, დანიშნულების ქვეყნების მიხედვით¹

ქვეყანა	პროცენტი
გერმანია	32.85%
სსეა ქვეყნები	30.02%
აშშ	10.59%
რუსეთი	6.88%
საფრანგეთი	4.91%
უკრაინა	3.79%
იტალია	3.17%
თურქეთი	2.63%
ესპანეთი	2.37%
საბერძნეთი	1.66%
აზერბაიჯანი	0.51%
არარის მითითებული	0.82%
სულ რაოდენობა- 7122	100.0%

¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი (geostat.ge).

პროცესების განვითარებას. ამ მიმართულებით ძალზე საინტერესოა კვლევა, რომლის შედეგადაც გამოკვეთილია სტუდენტი ახალგაზრდების საზღვარგარეთ ემიგრაციაში გადინების ძირითადი მიზეზები. კერძოდ, გამოკითხულ სტუდენტთა 38% ემიგრაციაში წასვლის ძირითად მიზეზად სწავლის გაგრძელებას მიიჩნევს; 18% - დასაქმება და შემოსავლების მიღებას; 15% - უცხო ენების შესწავლას; 8% - დამოუკიდებლად ცხოვრებას. სტუდენტების 6% აღიარებს, რომ ქვეყანაში არ არსებობს სათანადო პირობები საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზაციისათვის [Tukhashvili M..., 2018, 136].

მიგრაციის, როგორც მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის დახასიათებასთან ერთად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მასზე მოქმედი ფაქტორების, გამომწვევი მიზეზების კვლევას. ამ მხრივ ძალზე საინტერესოა ცალკეული სპეციალისტების მოსაზრებები და შეფასებები. პროფესორი თ. ზუბიაშვილი მასშტაბურად ახასიათებს მიგრაციული პროცესების თავისებურებებსა და მის გამომწვევ მიზეზებს და აღნიშნავს, რომ „გლობალიზაცია ხასიათდება მტკიცე ეკონომიკური, საინფორმაციო, პოლიტიკური, კულტურული და სხვა კავშირების დამყარებით. სწორედ ეს კავშირები ხდება მათი მომავალი განვითარების განმსაზღვრელი კომპონენტები. ამ კავშირების მნიშვნელოვან ფორმას წარმოადგენს მიგრაციული ნაკადები, ე.ი. ადამიანთა სახელმწიფოთაშორისი გადაადგილება, რაც გამომწვეულია მსოფლიო ეკონომიკური განვითარების ობიექტური უთანაბრობით, სხვადასხვა ქვეყნებში ეკონომიკური პირობების უთანასწორობითა და შესაძლებლობებით, მათი მონაწილეობით მოდერნიზაციისა და გლობალიზაციის პროცესებში სხვადასხვა ხარისხით, მსოფლიო შრომის ბაზრის მოთხოვნით“ [ზუბიაშვილი, 2018:2016].

შრომითი მიგრაციასთან დაკავშირებული კვლევის შედეგად ძალზე საინტერესო და ობიექტურ დასკვნებს გვაძლევს პროფესორი მ. შელია, სადაც იგი მის გამომწვევ მიზეზებთან ერთად რამდენიმე მნიშვნელოვან, არსებით ფაქტორს გამოყოფს. კერძოდ, „ემიგრაციის ინტენსიურობის ზრდას რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე განსაზღვრავს, ეს სამეცნიერო ლიტერატურაში აქსიომადაა მიჩნეული. საქართველოშიც ქალთა ემიგრაციის განმსაზღვრელი

უმთავრესი მიზეზი ცხოვრების დაბალი დონეა. ის კი შეინიშნება, რომ თუ პოსტსაბჭოთა საზოგადოების ტრანსფორმაციის პირველ ათწლეულში ძირითადი მიზეზი უმუშევრობა იყო, ამჟამად ამას დასაქმებული სამუშაო ძალის დაბალი ფასიც, ე.წ. „ლარიზი დასაქმებულების“ არსებობაც დაემატა“ [შელია, 2017:119]. მართლაც ქვეყანაში არსებული ქრონიკული უმუშევრობა, შრომის ანაზღაურების, შემოსავლების დაბალი დონე, შრომის არაკეთილსასურველი პირობები და შესაბამისად შრომითი ცხოვრების ხარისხისა და ცხოვრების დაბალი დონე პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს შრომითი მიგრაციის დონეზე და მნიშვნელოვნად ასტიმულირებს მას. შესაბამისად, „2000-იანი წლებიდან დღემდე ქვეყნიდან ემიგრაციის მთავარ ფაქტორად რჩება უმუშევრობის მაღალი დონით გამოწვეული მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის სიღატაკის დაძლევის და ოჯახის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მცდელობა. აღნიშნულმა კიდევ უფრო შეამცირა მოსახლეობის რაოდენობა, დააჩქარა ასაკობრივ-სქესობრივი სტრუქტურის დეფორმაცია (დემოგრაფიული დაბერების ზრდა) და ეროვნული შემადგენლობის ცვლილება“ [სულაბერიძე, 2018:12]. უმუშევრობის, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონისა და სამუშაო ადგილების დეფიციტთან ერთად მიგრაციული პროცესების მასშტაბურობას სხვა მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ფაქტორებიც განაპირობებს, რაც ძალიან კარგად ჩანს პოსტსაბჭოურ ქვეყნებსა და განსაკუთრებით საქართველოში ამ პრობლემებთან დაკავშირებით განხორციელებულ ძალზე საინტერესო და თანამედროვე კვლევებში. კერძოდ, „კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნის მიხედვით: სამუშაო ადგილების დეფიციტი და დაბალი ანაზღაურება გახდა მიგრაციული პროცესების გასაძლიერებელი ნოყიერი ნიადაგი; რიგ ქვეყნებში რომ არა ემიგრაციის დიდი ტალღა, უმუშევრობის მასშტაბები კიდევ მეტი იქნებოდა; საანალიზო პერიოდში, რვა პოსტსაბჭოურ ქვეყანაში, მნიშვნელოვნად შემცირდა მოსახლეობის რიცხოვნობა, მათ შორის, სამწუხაროდ, ყველაზე მეტად – საქართველოში. აღნიშნული განაპირობა, როგორც ეკონომიკურმა (სამუშაო ადგილების დეფიციტი, დაბალი ანაზღაურება), ასევე პოლიტიკურმა ფაქტორებმა“ [სილაგაძე ა., ათანელიშვილი თ., სილაგაძე ნ., 2020:175-176].

შრომითი მიგრაციის პრობლემებისა და მისი გამომწვევი მიზეზების, ასევე მის შედეგებთან დაკავშირებით საყურადღებო დასკვნებია მოცემული შესაბამის სამთავრობო დოკუმენტებშიც. კერძოდ, „დასაქმების შესაძლებლობების შეზღუდულობა, განვითარებული ქვეყნების ბაზრებთან შედარებით, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონე უბიძგებს საქართველოს მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ ნაწილს, დატოვონ ქვეყანა და არსებობის წყარო საზღვარგარეთ ეძებონ. სპეციალური კვლევები ადასტურებს, რომ შრომით მიგრანტთა 80-85% ქვეყანას ეკონომიკური მიზეზებით (უმუშევრობა, დაბალი ხელფასი) ტოვებს“ [დადგენილება N199, 2013].

ძალზე საყურადღებოა, რომ ზემოაღნიშნულ ფაქტორებთან (უმუშევრობა, დაბალი შემოსავალი, შრომის არაკეთილსაზურველი პირობები, სამუშაო ადგილების უკმარისობა და სხვა) ერთად, ქართველი მკვლევარების სხვა ჯგუფი საგანმანათლებლო მიგრაციის საკითხებს ეხება და ძალზე საინტერესოდ წარმოადგენს ამ უკანასკნელის განვითარების თავისებურებებს, მიმართულებებსა და ტენდენციებს, განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში. მართლაც „ბოლო წლებში, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ახალგაზრდების წილი შრომისა და განათლების მიგრაციაში. განათლების მობილობის ზრდას ხელი შეუწყო საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ბოლონიის პროცესში ჩართულობამ. საქართველო ბოლონიის პროცესს შეუერთდა 2005 წელს. საქართველოდან საერთაშორისო საგანმანათლებლო მიგრაციის ზრდის ძირითადი მიმართულებებია ევროპისა და აშშ-ს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები“ [Kharaiashvili E., Natsvlishvili I., 2019]. შრომის ბაზრის მიმდინარე მოთხოვნებიდან გამომდინარე, საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზაციის, თვითდამკვიდრებისა და ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების მიზნით შრომითი და საგანმანათლებლო მიგრაციის მასშტაბების ზრდას განაპირობებს სხვა ფაქტორებიც. კერძოდ, „ახალგაზრდების მიგრაციის მაღალი ტემპი განპირობებულია შრომის ბაზარზე კონკურენციის მაღალი დონით, მაღალი ხარისხის განათლებისა და უფრო მაღალანაზღაურებადი სამუშაოების პოვნის სურვილით. სტუდენტური მიგრანტების პოტენციალის შეფასებას სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნე-

ლობა აქვს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისთვის. კვალიფიციური მიგრანტების საზოგადოებაში ინტეგრაცია იწვევს ახალი ცოდნისა და ტექნოლოგიების დანერგვას, ქმნის მდგრადი და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის პირობებს ქვეყანაში“ [Kharaiashvili E., Natsvlishvili I. 2019]. საგანმანათლებლო-პროფესიონალური მობილურობის ზრდა, თავის მხრივ, ქმნის საფუძველს დისტანციური დასაქმების სხვადასხვა ფორმის განვითარებისათვის.

მიგრაციის გამომწვევი ფაქტორების ანალიზისას ასევე საინტერესო შეფასებას გვაძლევს პროფესორი ი.არჩვაძე, რომელიც ძირითად აქცენტს მრავალ სხვადასხვა ეკონომიკურ და სოციალურ ფაქტორზე აკეთებს. „მიგრაცია მრავალი ფაქტორით განისაზღვრება, თუმცა მთავარი, როგორც უკვე ითქვა, ეკონომიკური მიზეზია. სწორედ ეკონომიკური ფაქტორებით არიან საქართველოდან გასული მიგრანტების არანაკლებ $\frac{3}{4}$. დანარჩენ მიზეზებზე - ოჯახების გაერთიანება, ეთნიკური მიგრაცია, საკუთარ ისტორიულ სამშობლოში დასაბრუნებლად, სწავლის ან ჯანმრთელობის პრობლემების გამო, გასულთა რაოდენობის მხოლოდ $\frac{1}{4}$ მოდის“ [არჩვაძე, 2018:178].

როგორც ანალიზის შედეგები გვიჩვენებს, ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის მასშტაბებზე უამრავი სხვადასხვა ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური ფაქტორი ზემოქმედებს. უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ მიგრაციის პრობლემების დარეგულირებისა და ნორმალიზაციის მიზნით ქვეყანაში განხორციელებული მნიშვნელოვანი პოზიტიური ძვრების მიუხედავად, რაც ცალკეულ პერიოდში მასთან დაკავშირებული ნორმატიული-საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფასაც უკავშირდებოდა¹, იგი ქვეყანაში

¹ შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრს შორის თანამშრომლობის შესახებ. საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი. 30 იანვარი, 2014 წელი; საქართველოს მთავრობის დადგენილება N352 „მიგრაციის მონაცემთა ერთიანი ანალიტიკური სისტემის ფორმირების და ადმინისტრირების წესის დამტკიცების თაობაზე“. საქართველოს მთავრობა, 17 ივლისი, 2015 წელი; საქართველოს მთავრობის დადგენილება N622 „საქართველოს 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 18 დეკემბერი, 2015 წელი; საქართველოს კანონი N3418 „შრომითი მიგრაციის შესახებ“.

დღემდე ძალზე სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენს, რაც საგრძნობ გავლენას ახდენს ქვეყნის შრომითი პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებასა და საერთოდ ეკონომიკური განვითარების დონესა და დინამიკაზე. პრობლემამ განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი თანამედროვე გლობალური პროცესების განვითარების, კორონა-ვირუსით გამოწვეული გლობალური პანდემიის პირობებში მიიღო. ამ უკანასკნელმა კი საფუძვლიანად შეცვალა მიგრაციული ნაკადების სტრუქტურა და მთლიანად აღნიშნულ მოვლენას ახალი სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსი და დანიშნულება შესძინა.

შრომით მიგრაციას, როგორც მნიშვნელოვან სოციალურ-ეკონომიკურ მოვლენას, აღნიშნულ უარყოფით მხარეებთან ერთად, გარკვეული დადებითი მომენტებიც გააჩნია, ამიტომ მისი როლი, მნიშვნელობის, ხასიათის მხოლოდ ცალმხრივი, უარყოფითი შეფასება არასწორი იქნებოდა. როგორც პროფესორი მ.ტუხაშვილი აღნიშნავს, „შრომით მიგრაციას, როგორც იმიგრაციის, ისე ემიგრაციის ქვეყნებისათვის ბევრ მისთვის დამახასიათებელ უარყოფით მხარეებთან ერთად, უფრო მეტი დადებითი შედეგი აქვს“ [ტუხაშვილი, 1998:113]. კერძოდ, ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია ემიგრანტთა ფულადი გზავნილები, რომელიც ხელს უწყობს მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობის ამაღლებას, მთლიანი სამამულო პროდუქტისა და ფულადი მასის ზრდას, დანაზოგებისა და მოხმარების ზომის გადიდებას, ასტიმულირებს ინვესტიციებს და დადებითად ზემოქმედებს საერთო ეკონომიკური განვითარების პროცესზე. სწორედ აღნიშნულის გამო, საქართველოს მთავრობის შესაბამის დადგენილებაში წარმოდგენილია საყურადღებო დასკვნა, რომლის მიხედვითაც ფაქტობრივად გამოკვეთილია შრომითი მიგრაციის როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები და შეფასება ეძლევა მის როლს ქვეყანაში სიღარიბის მასშტაბების შემცირებასა და საერთოდ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებაში. კერძოდ, აღნიშ-

საქართველოს პარლამენტი, 05 ივლისი, 2018 წელი. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N810 „საქართველოს 2021-2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 30 დეკემბერი, 2020 წელი. სსიპ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“, www.matsne.gov.ge

ნულია რომ „შრომითი მიგრანტების უმრავლესობა საზღვარგარეთ არალეგალურად, არასპეციალობით, დაბალკვალიფიციურ და დაბალანაზღაურებად სამუშაოებზე დასაქმებული. ამის მიუხედავად, შრომით მიგრანტთა ფულადი და სხვა სახის გზავნილების გარეშე სიღარიბის მაჩვენებელი ქვეყანაში არსებულზე ბევრად მაღალი იქნებოდან [დადგენილება N199, 2013]. ანუ თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ ფულადი გზავნილები ოჯახთა შემოსავლების ერთ-ერთ სტაბილურ წყაროდ რჩება. საქართველოში ემიგრანტთა ფულადი გზავნილების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი 2013 წლის შემდეგ (1477.1 მლნ აშშ დოლარი) 2018, 2019 და 2020 წელს დაფიქსირდა და მისმა ოდენობამ შესაბამისად 1 მლრდ 577 მლნ, 1 მლრდ 733 მლნ და 1 მლრდ 886 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც აღნიშნულ პერიოდში ქვეყანაში შემოსული უცხოური ინვესტიციების საერთო მოცულობას შესაბამისად 20.9%, 32.2% და 67.2%-ით აღემატებოდა. 2019 წელს, წინა წელთან შედარებით, ფულადი გზავნილების საერთო ოდენობა გაზრდილია 153.6 მლნ აშშ დოლარით, ანუ 9.7%-ით, რაც ძირითადად იტალიიდან, ისრაელიდან, საბერძნეთიდან და აშშ-დან ფულადი გზავნილების ზრდამ განაპირობა. რაც შეეხება რუსეთის ფედერაციიდან ფულად ნაკადებს, მას საერთო გზავნილებში ყველაზე მაღალი წილი უკავია, თუმცა 2020 წლის დეკემბრის თვესთან შედარებით მისი ოდენობა 2021 წლის იანვარში 5.8%-ითაა შემცირებული. ბოლო ორი წლის განმავლობაში (2019-2020 წლები) ემიგრანტების ფულადი გზავნილების წილი მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებაში საშუალოდ 9%-10%-ის ფარგლებში მერყეობდა, ხოლო სახელმწიფო ბიუჯეტთან მიმართებაში მისი წილი საშუალოდ 39% იყო [www.geostat.ge; www.nbg.gov.ge].

წარმოდგენილი კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ შრომითი მიგრაციის პრობლემა ქვეყნისათვის მიმდინარე გლობალური პანდემიის პირობებში კიდევ უფრო პრიორიტეტული და სპეციფიკური გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოვყოთ მისთვის დამახასიათებელი შემდეგი ძირითადი პრობლემები, სპეციფიკური თავისებურებები და ტენდენციები:

- ✓ საქართველოს შრომის ბაზრის მნიშვნელოვან თავისებურებას წარმოადგენს შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე და

მასშტაბები, რომელიც საგრძნობ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებულ დემოგრაფიულ ვითარებასა და შრომითი პოტენციალის ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე;

- ✓ მსოფლიო ბანკის ექსპერტების შეფასებით, საქართველოში ემიგრაციის დონე, მასშტაბები მოსახლეობის რიცხოვნობასთან მიმართებაში საკმაოდ მაღალია და 25%-ს აღემატება. ემიგრანტების მაღალი წილით გამოირჩევა ქვეყნის დედაქალაქი- თბილისი, იმერეთის, სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონები;
- ✓ ბოლო პერიოდში შრომით მიგრანტთა ყველაზე მაღალი ნაკადები ფიქსირდება რუსეთის ფედერაციაში, საბერძნეთში, იტალიაში, აშშ-ში, თურქეთში, გერმანიაში, ისრაელში, ესპანეთში;
- ✓ ემიგრანტების საერთო რაოდენობაში საკმაოდ მაღალია უმაღლესი განათლების მქონე პირების წილი (საშუალოდ 34%-35%), რაც 5%-6%-ით აღემატება ქვეყანაში მუდმივად მცხოვრებ მოსახლეობაში 10 წელზე უფროსი ასაკის პირებში განათლების შესაბამისი ხარისხის მქონე პირთა წილს;
- ✓ შრომით მიგრაციის მასშტაბებზე სხვადასხვა ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური ფაქტორი ზემოქმედებს. საქართველოში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ვითარებიდან და ეკონომიკური განვითარების თავისებურებებიდან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, მიმდინარე ეტაპზე ქვეყნის მოსახლეობის შრომით ემიგრაციაზე უპირატესად ზემოქმედების თვალსაზრისით შემდეგი ძირითადი ფაქტორები უნდა გამოიყოს: ქვეყანაში არსებული სამუშაო ადგილების დეფიციტი, ქრონიკული უმუშევრობა, არაეფექტიანი დასაქმება, შრომის ანაზღაურებისა და საერთოდ შემოსავლების დაბალი დონე, შრომის არაკეთილსასურველი პირობები, შესაბამისად შრომითი ცხოვრების ხარისხისა და ცხოვრების დაბალი დონე;
- ✓ შრომითი მიგრაციის სფეროში არსებული პრობლემის სიმწვავის მიუხედავად, სათანადო დონეზე ვერ ხორციელდება მისი რეგულირება და კონტროლი;
- ✓ შრომითი მიგრაციის პრობლემამ განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი თანამედროვე გლობალური პროცესების განვითარებაში;

რების, კორონავირუსით გამოწვეული გლობალური პანდემიის პირობებში მიიღო. ამ უკანასკნელმა კი საფუძვლიანად შეცვალა მიგრაციული ნაკადების სტრუქტურა და მას ფაქტობრივად ახალი სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსი და დანიშნულება შესძინა. კერძოდ, გართულდა სამუშაო ძალის გადაადგილება, მობილობა საერთაშორისო და ქვეყნის შიგნით ფუნქციონირებად შრომის ბაზრებზე. არასტანდარტულმა გარემომ არსებითი ზეგავლენა მოახდინა თვით პიროვნებათა ქცევის თავისებურებებზე, ხასიათზე;

- ✓ შრომითი მიგრაციას, როგორც მნიშვნელოვან სოციალურ-ეკონომიკურ მოვლენას, უარყოფით მხარეებთან ერთად, გარკვეული დადებითი ასპექტებიც გააჩნია. კერძოდ, მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებაზე არსებით ზეგავლენას ახდენს მიგრანტთა ფულადი გზავნილები. კერძოდ, იგი ხელს უწყობს მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობის ამაღლებას, მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ფულადი მასის ზრდას, დანაზოგებისა და მოხმარების ზომის გადიდებას, ასტიმულირებს როგორც მოხმარებას, ასევე ინვესტირებას, რაც შესაბამისად დადებით ასახვას პოულობს ეკონომიკური განვითარების საერთო პროცესში. ასევე მნიშვნელოვანია მისი როლი ქვეყნაში სიღარიბის მასშტაბების შემცირებასა და საერთოდ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებაში, სოციალური დაძაბულობის ხარისხის შემცირებაში;
- ✓ შრომითი მიგრაციის სფეროში არსებული პრობლემების დაძლევის მიზნით აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასთან ერთად სათანადო ყურადღება მიექცეს სოციალური უსაფრთხოების და სოციალური სამართლიანობის პრინციპების დაცვას. საბოლოო ჯამში კი უმუშევრობის შემცირება, ეფექტიანი დასაქმების მიღწევა, ღირსეული შრომის პირობებით უზრუნველყოფა, მოსახლეობისათვის ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლების, ჯანდაცვისა და საბაზისო სოციალური უზრუნველყოფის სისტემების ფორმირება უნდა გახდეს მიგრაციული ნაკადების ნორმალიზაციის საფუძველი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვაძე ი. შრომითი მიგრაციის გავლენა შრომის ბაზრის მდგომარეობის მახასიათებელ ინდიკატორებზე. მიგრაცია N6, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, „უნივერსალი“, 2013.
2. არჩვაძე ი. შრომითი მიგრანტების მიერ თანხების რეპატრიაციისა და მასშტაბების შესახებ. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
3. ბუნტური გ. საქართველოს მიგრაციული პორტრეტი 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებით. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2017
4. ზუბიაშვილი თ. მიგრაციული პროცესები საქართველოში სსრკ დაშლის წინა პერიოდში, მიგრაცია N4, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, „უნივერსალი“, თბილისი, 2010
5. ზუბიაშვილი თ. საერთაშორისო შრომითი მიგრაცია გლობალიზაციის ეპოქაში. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. თავი 7. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
6. ილია II, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი. საკვირობო ქადაგება. ჟურნალი „საპატრიარქოს უწყებანი“ N11, 711, 20-26 მარტი, 2014
7. ილია II, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი. ჟურნალი „საპატრიარქოს უწყებანი“ N37(826), 1-6 დეკემბერი, 2016
8. პაპავა ვ. თუ ეკონომიკური ზრდაა, სად გარბის მოსახლეობა?!. <http://bfm.ge/lado-papava-tu-ekonomikuri-zrdaa-sad-garbis-mosakhleoba/>, ნანახია 05.2019
9. პაპავა ვ., ჭარაია ვ. კორონომიკური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკის ზოგიერთი გამოწვევა. ექსპერტის აზრი. N136. საქართველოს სტატისტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, 2020
10. პაპავა ვ. კორონომიკა და ეკონომიკა კრიზისის წინაშე. 21.03.2020. <https://for.ge/view/182671/koronomika-da-ekonomika-krizisis-winaSe.html>;
11. სულაბერიძე ა. მიგრაციის სტატისტიკური აღრიცხვის მეთოდოლოგიური პრობლემები და მისი შედეგი საქართველოში. ჟურნალი „მიგრაცია“, N8. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

- სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი. თბილისი, „უნივერსალი“, თბილისი, 2017
12. სულაბერიძე ა. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. შესავალი. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
 13. სილაგაძე ა., ათანელიშვილი თ., სილაგაძე ნ. პოსტსაბჭოური მიგრაციისა და უმუშევრობის ზოგიერთი ტენდენცია. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მოამბე. ტ.14. N1. 2020
 14. ტუხაშვილი მ. „აუცილებელია საქართველოს შრომის ბაზრისა და მიგრაციის კომპლექსური შესწავლა“, ჟურნალი „მიგრაცია“ N2, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, თბილისი, „უნივერსალი“, 2008
 15. ტუხაშვილი მ. საქართველოს შრომითი პოტენციალი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1998
 16. შელია მ. ქალთა შრომითი ემიგრაცია საქართველოდან. ჟურნალი „მიგრაცია“ N8. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, თბილისი, „უნივერსალი“, 2017
 17. შელია მ. საქართველოს ქალთა შრომითი ემიგრაციის თავისებურებანი. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. თავი 3. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
 18. შენგელია თ. გლობალური ეკონომიკური რეცესია და საქართველოს პოსტვირუსული განვითარება. რეფერირებადი და რეცენზირებადი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, “Economics and Business”, ტომი 12, N2, 2020წ. <http://eb.tsu.ge/?cat=numer&leng=ge>
 19. ნულაძე გ., ნიკლაური შ. „გარე მიგრაცია-საქართველოს მოსახლეობის ფორმირების კომპონენტი (1960-2035წ.)“, მიგრაცია N2, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი, „უნივერსალი“, 2008
 20. ჭელიძე ნ. დაბრუნებულ მიგრანტთა სოციალურ-ეკონომიკური რეინტეგრაცია საქართველოში. ჟურნალი „მიგრაცია“ N7. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი. თბილისი, „უნივერსალი“, 2016.
 21. ჭელიძე ნ. საქართველოს მოსახლეობის გარე შრომითი მიგრაცია, თსუ, „ცოდნის წყარო“, 2000.

22. ჯიბუტი მ. პოლიტიკონომიის ვირუსული ვარიაციები. რეფერირებადი და რეცენზირებადი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, “Economics and Business” ტომი 12, N2, 2020 გვ.37. <http://eb.tsu.ge/?cat=numer&leng=ge>
23. შაკერტი რაღვ, სუმბაძე ნანა. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგების ანალიზი გენდერულ ჭრილში. 1.- Gender_GEO_print-F_0.pdf (geostat.ge)
24. შაკერტი რაღვ. მოსახლეობის დინამიკა საქართველოში. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებზე დაფუძნებული მიმოხილვა. 3. Population Dynamics _GEO-Print_F.pdf (census.ge);
25. Kharaiashvili E., Natsvlishvili I. Impact of International Educational Migration In The Context Of Globalization Of Higher Education (Case Of Georgia). https://iated.org/concrete3/paper_detail.php?paper_id=73405. 2019. ISBN: 978-84-09-12031-4.
26. Tukhashvili M., Latsabidze N., Lobzhanidze M., Shelia M. Emigration Intentions of Students of Higher Education Institutions of Georgia (Examples From Ivane Javakhishvili Tbilisi State University). European Journal of Humanities and Social Sciences. Scientific journal. Vienna. Premier Publishing. №3, 2018. p.132-140. ISSN 2414-2344. <https://ppublishing.org/journals/769/>
27. Tukhashvili. M., Shelia M. The impact of labor emigration on the demographic and economic development of Georgia in the post-Soviet period. 2012. <http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-29.pdf>
28. Shelia, M. Employers Demand on Labour Force in Georgia s Big Cities. Interdisciplinary Perspectives on Social Sciences. Cambridge Scholars Publishing, 2014/UK
29. Shelia M. Reproductive Behavior of Students in Georgia. Демографія та соціальна економіка, 2018. №2(33); http://dse.org.ua/archive/33/33_7en.html;
30. Кутелия Б.Н., Меладзе Г.Г., Цуладзе Г.Е. Эмиграция из Грузии в постсоветский период //Социологический журнал. 1997. № 4. с.186-191. Эмиграция из Грузии в постсоветский период //Социологический журнал (fnisc.ru);
31. Меладзе Г.Г., Кутелия Б.Н. Внешняя миграция в Грузии, 1996–2001 годы. Xreferat.ru;
32. Царцидзе М. Лацабидзе Н. Структурные и отраслевые особенности рынка труда и занятости населения в Грузии. Structural and sectoral features of the labor market and employment in the Georgia. Social and labor research. 2020; 38(1):153-163. DOI: 10.34022/2658-3712-2020-38-1-153-163. “Социально-трудовые исследования”. Научно-практический журнал. с.153-163. <https://www.vcot.info/magazine>

საკანონმდებლო-ნორმატიული აქტები

1. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრს შორის თანამშრომლობის შესახებ. საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი. 30.01.2014. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
2. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N352 „მიგრაციის მონაცემთა ერთიანი ანალიტიკური სისტემის ფორმირების და ადმინისტრირების ნების დამტკიცების თაობაზე“. საქართველოს მთავრობა, 17.07.2015. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
3. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N622 „საქართველოს 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 18.12.2015. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
4. საქართველოს კანონი N3418 „შრომითი მიგრაციის შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი, 05.07.2018. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
5. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N810 „საქართველოს 2021-2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 30.12.2020. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
6. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №199 „საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიისა და საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიის რეალიზაციის 2015-2018 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, 02.08.2013. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. www.geostat.ge;

საქართველოს ეროვნული ბანკი. www.nbg.ge.

საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი, www.geostat.ge

Murman Tsartsidze

Doctor of Economics

Associate Professor Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Economics and Business

Natela Latsabidze

PhD in Economics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Head of the

Department of Personnel Management,

Peculiarities of Labor Migration in the Current Global Crisis in Georgia (Abstract)

In the context of the global pandemic crisis, when it became difficult to ensure the stable economic development of the country and the improvement of the living standards of the population, specifically, the research of problems related to labour emigration acquired more urgency in migration processes. Labour emigration is a socio-economic phenomenon of a global nature and it become a significant challenge for Georgia during several decades. In scientific publications on migration, it is always emphasized that high levels and scale of labour emigration in addition to the negative consequences it also has some positive impact on the country's economy, which firstly reflected in the income and living standards of the population on the depth and scale of poverty.

In the paper is analysed the peculiarities of labour emigration in Georgia, causes and factors affecting the current global pandemic. The research identifies those key factors, which at the current stage, are stimulating the growth of labour emigration. Evaluated for this event positive and negative sides.

Based on the results of the research, the paper concludes the main conclusions and recommendations, whose implementation in the near future will contribute to the effective regulation of migration processes, improving the quality of working life and ultimately raising the living standards of the population.

Key words: *Labour market, labour migration, emigration, global crisis, economic development.*

ჰერეთის მოსახლეობა: დინამიკა და ეთნოსტრუქტურა

საქართველოს ისტორიული პროვინცია ჰერეთიდან ჩვენი ქვეყნის ფარგლებში შემორჩენილია ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის ტერიტორია. იგი საქართველოს უკიდურეს აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობს და ერთდროულად ესაზღვრება რუსეთის ფედერაციასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას. აქვს უაღრესად სტრატეგიული მდებარეობა. კლიმატური, ბუნებრივი პირობებით კახეთის სხვა რეგიონებისაგან მკვეთრად განსხვავდება. სუბტროპიკული ჰავა ბევრად განაპირობებს მის მეურნეობრივი დივერსიფიკაციის თავისებურებებს.

ამ რეგიონის მოსახლეობის ფორმირება, ძირითადად, მოხდა ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე რეგიონგარედან მოსახლეობის ჩამოსახლებით, რაშიც დიდი წილი აქვს ორგანიზებულ ჩასახლებებს. იგი პერმანენტულად მიმდინარეობდა რუსეთის იმპერიაში ყოფნის, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, საბჭოთა საქართველოს და პოსტსაბჭოთა საქართველოს პერიოდებში.

სტატია, ძირითადად, ეყრდნობა სტატისტიკურ კრებულს - „კავკასიური კალენდარი“, რომელიც თბილისში ყოველწლიურად გამოიცემოდა 1845-1917 წლებში, აგრეთვე, მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების მასალებს. მოსახლეობის შესახებ სხვა წყაროებიც არსებობს, რომელსაც აუცილებლად გამოვიყენებთ მომავალში მოსახლეობის რეგიონული კვლევების გასაღრმავებლად.

უნდა აღინიშნოს, რომ ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის საზღვრები ემთხვევა ზემოთაღნიშნულ წყაროებში მოცემულ სიღნაღის მაზრის „ალაზანგალმა საპოლიციო უბნის“ ტერიტორიას, რაც კარგი შედარების საშუალებას იძლევა. კერძოდ, ადმინისტრაციული გარდაქმნების მიუხედავად, რეგიონის საზღვრები არსებითად არ შეცვლილა. ეს აადვილებს შედარებით

ანალიზს. თუმცა, არცთუ ცოტაა ტოპონიმთა, დასახლებულ პუნქტთა სახელწოდების ცვლილებანი, რაც მასალის გადმოცემისას გათვალისწინებულია.

საყოველთაოდაა ცნობილი, რომ საუკუნეთა მანძილზე რუსეთის ექსპანსიურ პოლიტიკაში არსებითი ადგილი უკავია კოლონიზაციის პოლიტიკას. ცნობილ მკვლევრებს იგი მიაჩნიათ რუსეთის სახელმწიფოს უმთავრეს საყრდენად. მაგალითად, ცნობილი ისტორიკოსი ვ.კლიუჩევსკი თვლიდა, რომ „რუსეთის ისტორია - ესაა განუწყვეტლად კოლონიზებადი ქვეყნის ისტორია“[7].

საქართველოს რუსეთთან მიერთების პერიოდში მრავალი შემოსევისა და განუწყვეტელი რბევის გამო განსახილავი რეგიონი გაუკაცრიელებული იყო და მთელი მე-19 საუკუნის პირველი ნახევარი (შამილის დატყვევებამდე) აქ დასახლება და დამკვიდრება არახელსაყრელ ვითარებაში მიმდინარეობდა. 1831 წელს დაარსდა რუსული სამხედრო ქალაქი ლაგოდეხი. 1850-იანი წლების ბოლოს გაჩნდა მნიშვნელოვანი სამოქალაქო დასახლებანიც, ძირითადად, რუსი მოსახლეობით. ამავე პერიოდს ეკუთვნის პოლონელთა დასახლების შექმნაც, პოლონეთის ტერიტორიიდან მეამბოხე მოსახლეობის გადმონაწილება. თუ ქრონოლოგიურად გავუყვებით „კავკასიურ კალენდარს“, ჩანს, რომ ლაგოდეხის რეგიონის ტერიტორია პერმანენტულად იღებდა ახალმოსახლეთა ჯგუფებს, რომლებიც, ძირითადად, ორგანიზებული ჩასახლებებით სწრაფად ზრდიან საკვლევ რეგიონის მოსახლეობას. ამ მხარეში, პირველ რიგში, აღსანიშნავია რუსი მოსახლეობის ჩამოსახლება.

ამასთან ერთად, რუსეთის იმპერია თავის კოლონიურ პოლიტიკაში დიდ ყურადღებას უთმობდა დაპყრობილ ტერიტორიებზე ტახტის ერთგული სხვა ეროვნებების ჩასახლებასაც. ამ მხრივ, დიდ როლს ანიჭებდნენ სომხების, ოსების ჩასახლებას. მაგალითად, ლაგოდეხის სიახლოვეს მრავალი პატარა ოსური სოფელი გაჩნდა, ქალაქად კი სომეხი მოსახლეობის ჩასახლებას შეენყო ხელი.

სავსებით ბუნებრივია, რომ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან გამოფხიზლებული ქართველი საზოგადოება გააქტიურდა მის ისტორიულად კუთვნილ გაუკაცრიელებულ მიწაზე ქართულ სოფელთა აღდგენა-დასახლებითაც. ქართველთა ჩასახ-

ლების აუცილებლობას კარგად ხედავდა ილია ჭავჭავაძე და სათავადაზნაურო ბანკის ხელმძღვანელობა. ამ მხარეში დაინყო საქართველოს სხვადასხვა უმინო რეგიონებიდან მოსახლეობის გადმოსვლის პროცესი, მათ შორის, ნაწილობრივ, შიგნით კახეთიდანაც. 1917 წლის „კავკასიური კალენდრით“, ალაზანგალმა საპოლიციო უბნის ტერიტორიაზე უკვე ფორმირებულია განსახლების ამჟამინდელი სისტემის კარკასი (ცხრილი 1).

უნდა ითქვას, რომ გარდა რუსულისა, თითქმის ყველა დანარჩენი ტოპონიმი დღემდე შემორჩენილია. აღარაა სახელწოდებები: გრაფოვკა, დაშკოვკა, ივანოვკა, ილარიონოვკა, ნოვოვორონცოვკა და ა.შ. ამჟამად დასახლებული პუნქტების რაოდენობა ორჯერ მეტია (68 დასახლება, ნაცვლად 34 დასახლები 1917 წელს).

ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის ამჟამინდელ ტერიტორიაზე ჩასახლების ინტენსიურობა გაიზარდა ე.წ. სტოლიპინის რეფორმების პერიოდში (1906-1917წწ). იგი აღიარებულია კოლონიზაციის არნახული მასშტაბის პერიოდად. რეფორმების პერიოდს მიეკუთვნება რეგიონის მოსახლეობის მიგრაციით ზრდა და ქართველი, ოსი, აზერბაიჯანელი, რუსი მოსახლეობის სწრაფი მატება.

მეორე მსოფლიო ომამდე საბჭოთა პერიოდში კი უფრო მაღალი ინტენსივობით გაგრძელდა რუსი და ქართველი მოსახლეობის ორგანიზებული მიგრაცია. რასაკვირველია, ცალკე უნდა გამოიყოს აზერბაიჯანელი და გააზერბაიჯანებული მოსახლეობის მატება, რამაც ბოლო ხანს მუნიციპალიტეტის მთელი მოსახლეობის თითქმის მეოთხედს მიაღწია.

საბჭოთა პერიოდში (1926-1989წწ.) როგორც ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის მთელი მოსახლეობა, ისე ქართველი მოსახლეობის რიცხოვნობა 1,7-ჯერ გაიზარდა. აზერბაიჯანელმა მოსახლეობამ 5-ჯერ იმატა, ოსები და რუსები კი რიცხობრივად ფაქტობრივად იგივე დარჩნენ, მცირედით შემცირდა სომხობა.

**ცხრილი 1. სილნალის მაზრის ალაზანგალმა საპოლიციო უბნის
სოფლები თემების მიხედვით, 1917წ.**

(ცენტრი დასახლება ნოვო-მიხაილოვკა)

კართუბნის თემი	ლელიანის თემი	ნოვო-ვორონცოვკის თემი
ბაისუბანი	აფენი	გრაფოვკა
ბოლოკიანი	არემფერანი	დაშკოვკა
ყარსუბანი	ბალდადი	ივანოვკა
კართუბანი	ბალთა	ილარიონოვკა
მსხალგორა	ზემო ბოლქვი	ნოვო-ვორონცოვკა
პატარა გორა	ზემო ვერხვის მინდორი	ლაგოდეხი
ფონა	კალკვა	
თელა	ქვემო ბოლქვი	
ხეჩილი	ქვეხიანი	
ეშმაკის ყურე	ლაფიანი 1	
	ლაფიანი 2	
	მირსკისეული	
	ნამოვარი	
	ონანაური	
	პატარა ფონა	
	ფიჩხის ბოგირი	
	ხოშატიანი	
	ჭაბუკიანი	

წყარო: Кавказский календар за 1917(Сигнахский уезд).

რაც შეეხება პოსტსაბჭოთა პერიოდს (1989-2014წწ), მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის რიცხოვნობა შემცირდა 1,3-ჯერ, მათ შორის, ქართველი მოსახლეობა - 1,16-ჯერ, სომეხი- 2,76-ჯერ, რუსების და ოსების რიცხვი - 4,5-ჯერ, აზერბაიჯანელები კი იმდენივე დარჩნენ (ცხრილი 2). ზოგადი ტენდენციაა ეთნოსტრუქტურის გარდაქმნა პოლიეთნიკურიდან ბიეთნიკურად.

**ცხრილი 2. ლაგოდების მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის დინამიკა
ეროვნული ჯგუფების მიხედვით (1926-2014წწ)**

	მთელი მოსახლეობა		ქართველი		სომეხი		რუსი		აზერბაიჯანელი		ოსი		უკრაინელი		ბერძენი	
	კაცი	%	კაცი	%	კაცი	%	კაცი	%	კაცი	%	კაცი	%	კაცი	%	კაცი	%
1926	31641	100	20355	64,3	1120	3,5	3365	10,6	1900	6,0	4743	15			11	0,03
1939	46546	100	28904	69,1	1188	2,6	7601	16,3	2573	5,5	5521	11,9	182	0,4	40	0,1
1959	48476	100	30665	63,3	1240	2,6	6111	12,6	3998	8,2	5259	10,8	285	0,6	29	0,1
1970	52840	100	33715	63,8	1223	2,3	5297	10,0	6167	11,7	5466	10,3	234	0,4	53	0,1
1979	52844	100	33596	63,6	1138	2,2	4249	8,0	7902	15,0	5084	9,6	247	0,5	44	0,1
1989	54171	100	34684	64	966	1,8	3330	6,1	9683	17,9	4515	8,3	276	0,5	36	0,1
2002	51066	100	35376	69,3	561	1,1	1204	2,4	11392	22,3	2239	4,4	48	0,1	16	0,0
2014	41678	100	29796	71,4	350	0,8	733	1,8	9601	23,0	994	2,4	38	0,2	14	0,0

წყარო: შესაბამისი წლების მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მასალები. www.geostat.ge

სსრკ-ს შექმნის შემდგომ ლაგოდების რაიონში გრძელდება რუსების ჩამოსახლების პროცესი. 1926-1939 წლებში რუსების რიცხოვნობა გაიზარდა 3,4 ათასიდან 7,6 ათასამდე. ეს 1930-იან წლებში საქართველოში რუსების ჩამოსახლების ინტენსივობის სწრაფი ზრდის შედეგია. უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში ეროვნულ უმცირესობათა რიცხოვნობის კლებაზე გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა სხვადასხვა ეროვნებებს შორის ხანგრძლივი თანაცხოვრების გამო მიმდინარე ინტეგრაციულმა პროცესებმა. იგი გამოიხატა როგორც ბიეთნიკური ქორწინების გავრცელებით, ისე კულტურული სიახლოვის გამო ერთი ეთნოსიდან მეორეში გადასვლით. ლაგოდებში მოხდა არამარტო ძირითად ეროვნებასთან, ქართველებთან ოსებისა და სომხების ზომიერი ასიმილაცია, არამედ ჩრდილო კავკასიიდან ჩამოსახლებულ მთიელთა გააზერბაიჯანელებაც. როგორც ჩანს აქ კონფესიურმა ფაქტორმა თავისი როლი ითამაშა. არანაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა 1930-იან წლებში აზერბაიჯანული სკოლის გახსნასაც და კაბლის თემის დაღესტნური თემების აზერბაიჯანულ ენაზე განათლების მიღებას. ეთნოინტეგრაციული პროცესების მიუხედავად, რეგიონის ეთნოისტრუქტურის ცვლილების მთავარი ფაქტორი მაინც მიგრაციის მაღალი ინტენსიურობა და მეტნაკლებად განსხვავებული ბუნებრივი მატება იყო. საერთოდ კი, რეგიონში ეთნოკულტურული ინტეგრაციული პროცესების მეცნიერული კვლევა უაღრესად საჭირო პრობლემაა. იგი უნდა განახორციელოს სამეცნიერო ჯგუფებმა საერთაშორისო კვლევების გამოცდილებათა გათვალისწინებით.

საქართველოდან მოსახლეობის ემიგრაცია იწყება 1950-იანი წლებიდან. იგი აისახა ლაგოდების რაიონის მოსახლეობაზეც, თუმცა ბუნებრივი ზრდა ამ პერიოდისათვის საკმაოდ მაღალია და ჭარბობს მიგრაციული კლების მაჩვენებელს.

რუსი მოსახლეობის ემიგრაციის ინტენსიურობა თავდაპირველად განპირობებული იყო რუსეთის ფედერაციაში სამუშაო ძალის დეფიციტით და იქ მაღალკვალიფიციური დარგების განვითარების გამო სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის ზრდით, საქართველოში უმაღლესდამთავრებული სპეციალისტების დიდი კონცენტრაციით, ზოგადად, რუსეთის ფედერაციაში ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებით, პოსტსაბჭოთა პერიოდში კი-

საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური პირობების, შესაბამისად ცხოვრების დონის კატასტროფული დაცემით, აგრეთვე, რუსული სამხედრო ნაწილების საქართველოდან გასვლით, სახელმწიფო ენის უცოდინარობით (მოსახლეობის 1989 წლის საყოველთაო აღწერით, საქართველოში მცხოვრები რუსების 84%-მა ქართული ენა არ იცოდა). ისიც უნდა ითქვას, რომ ლაგოდების ამჟამინდელი მოსახლეობა, განსაკუთრებით, აქ მცხოვრები რუსი მოსახლეობა მეტად დაბერებულია და დემოგრაფიული ზრდის პერსპექტივა არა აქვს.

ლაგოდების მუნიციპალიტეტიდან, ისევე, როგორც მთელი საქართველოდან ინტენსიურად გავიდა ოსი მოსახლეობა. მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი წავიდა რუსეთის ფედერაციაში. გასვლა გარკვეულად დააჩქარა რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომმა. როგორც ჩანს, ოსი მოსახლეობის ნაწილი თავის პერსპექტივას რუსეთის ფედერაციაში, კერძოდ ჩრდილოეთ ოსეთში ცხოვრებაში ხედავს. ისიც აღსანიშნავია, რომ ლაგოდების მუნიციპალიტეტში რაიმე ეთნოკონფლიქტი არ გამოვლენილა. 2014 წლის აღწერის მონაცემებით აქ სოფლად შემორჩენილია ათასამდე ოსი. მხოლოდ ორ პატარა სოფელში ქმნიან ისინი ნახევარზე მეტს. ისიც აღსანიშნავია, რომ ოსური იდენტობა, ლაგოდების სოფლებში უფრო შემორჩა, ვიდრე საქართველოს სხვა რეგიონებში [5].

პოსტსაბჭოთა პერიოდში სომეხთა გასვლა საქართველოდან განპირობებულია სსრკ დაშლის შემდგომ აქ ცხოვრების დონის მეტისმეტი დაცემით. ძველი სომეხური დიასპორა მსოფლიოს მონინავე ქვეყნებში მნიშვნელოვან საყრდენს წარმოადგენს. ამის გამო, საქართველოსთან შედარებით - ცხოვრების ბევრად უკეთესი პირობების მიღწევა სომეხი ეროვნების ემიგრანტებისთვის ბევრად ადვილია. 2014 წლის აღწერით ლაგოდებში ცხოვრობს 350 სომეხი.

სამუშალო და პატარა სოფლებისაგან განსხვავებით, ლაგოდების მუნიციპალიტეტში გამოირჩევა აზერბაიჯანელებით დასახლებული ოთხი მსხვილი სოფელი: კაბალი, განჯალა, უზუნთალა და ყარაჯალა. ეს სოფლები მდინარე კაბალის ნაპირებზეა გაშენებული და ქმნის მჭიდროდ დასახლებულ მონოეთნიკურ არეალს. აქაა თავმოყრილი მთლიანად მუნიციპალიტეტში მცხოვრები აზერბაიჯანელი ეროვნების მოსახლეობა. მათი ნა-

წილი დალესტნური წარმოშობისაა და შემდგომში კულტურულად გააზერბაიჯანელელებული აზერბაიჯანულ სკოლებში სწავლის გამო. აქ 1932 წელს აზერბაიჯანის ხელისუფლების დაჟინებული თხოვნით აზერბაიჯანული სკოლა გაუხსნიათ. აღსანიშნავია, რომ აქ ცხოვრობენ როგორც სუნიტები (აქ 4 სუნიტური მეჩეთია), ისე შიიტები. აზერბაიჯანელები შეადგენენ ლაგოდების მოსახლეობის 23%-ს და ბოლო ხანებში რიცხოვნობის კლების მიუხედავად, მთელ მოსახლეობაში ხვედრითი წონის ზრდის ტენდენციით ხასიათდებიან. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერით, კაბლის თემის 9252 მცხოვრებიდან მხოლოდ 9 კაცი არ იყო აზერბაიჯანელი. კაბლის თემში თავმოყრილი ლაგოდების მუნიციპალიტეტის აზერბაიჯანელი ეროვნების მოსახლეობის 96,3%.

მთლიანობაში, ჰერეთის მოსახლეობა პოლიეთნიკურიდან ბიეთნიკურ სტრუქტურად ყალიბდება. მსგავსი ტენდენცია ახასიათებს ქვემო ქართლისა და გარე კახეთის რეგიონსაც, სადაც აზერბაიჯანელთა წილი შესაბამისად 41,8% და 33,2%-ია.

ცხრილი 3. ლაგოდების მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა ცალკეული თემების მიხედვით, 2014 წ. (კაცი)

	სულ მოსახლეობა	ქართველი	აზერბაიჯანელი	ოსი	რუსი	სომეხი	სხვა
ქ. ლაგოდები	5918	5123	60	43	296	275	121
არეშფერანის თემი	928	551	5	363	3	-	6
არეშფერანი	278	194	1	79	2	-	2
ზემო ბოლქვი	272	108	-	162	-	-	2
ქევზიანი	117	85	-	31	1	-	-
ქვემო ბოლქვი	132	66	-	64	-	-	2
ხომატიანი	129	98	4	27	-	-	-
აფენის თემი	4651	4625	1	11	6	3	5
აფენი	1555	1548	-	4	-	-	3
ბაღდათი	316	309	-	6	-	1	-
გვიმრიანი	246	243	-	-	2	1	-
ზემო ნაშოვარი	360	360	-	-	-	-	-
ონანაური	447	445	1	-	-	-	1

ფოდაანი	730	730	-	-	-	-	-
ქვემო ნაშოვარი	456	453	-	1	1	-	1
ჭაბუკიანი	541	537	-	-	3	1	-
ბაისუბნის თემი	2281	2270	3	5	-	1	2
ბაისუბანი	888	884	3	-	-	1	-
ზემო მსხალგორი	513	513	-	-	-	-	-
პატარა გორი	436	429	-	5	-	-	2
ქვემო მსხალგორი	444	444	-	-	-	-	-
გიორგეთის თემი	992	848	2	137	3	-	2
გიორგეთი	607	580	-	25	1	-	1
გუჯარეთი	27	22	2	3	-	-	-
ვერხვის მინდორი	156	100	-	55	-	-	1
ლაფნიანი	118	81	-	35	2	-	-
ფიჩხისბოგირი	84	65	-	19	-	-	-
ვარდისუბნის თემი	2302	2245	11	7	28	1	10
ვარდისუბანი	1036	1020	6	-	8	-	2
მშვიდობიანი	532	505	1	5	17	-	4
საქობო	504	493	4	-	3	-	4
სვიდება	230	227	-	2	-	1	-
კაბლის თემი	9279	9	9252	-	4	-	14
კაბალი	3238	5	3220	-	1	-	12
განჯალა	2243	2	2239	-	1	-	1
უზუნთალა	1786	2	1784	-	-	-	-
ყარაჯალა	2012	-	2009	-	2	-	1
კართუბნის თემი	3059	3019	4	16	4	-	16
კართუბანი	1802	1783	-	10	-	-	9
ბოლოკიანი	783	778	-	2	2	-	1
ნაენდროვალი	95	86	4	3	1	-	1
ნანისქვილარი	379	372	-	1	1	-	5
ლელიანის თემი	2128	1992	-	127	4	2	3
ლელიანი	578	556	-	21	-	-	1
ბალთა	85	60	-	25	-	-	-

ბებურიანი	480	476	-	2	1		1
მეორე ლელიანი	416	41	-	1	3	-	1
მირსკისეული	377	338	-	37	-	2	-
ნამესრალი	68	28	-	40	-	-	-
ქალქვა	124	123		1	-	-	-
მანიმის თემი	686	670	3	-	9	-	4
მანიმი	618	602	3	-	9	-	4
რაჭისუბანი	68	68	-	-	-	-	-
ნინიგორის თემი	2053	1933	-	45	45	10	20
ნინიგორი	502	478	-	-	22	-	2
განათლება	376	308	-	44	7	-	17
გელათი	205	183	-	-	14	7	1
ზემოგურგენი ანი	444	443	-	-	1	-	-
ქვემოგურგენი ანი	357	356	-	--	-	1	--
ხიზა	75	73	-	1	-	1	--
ხიზაბავრა	94	92	-	-	1	1	-
ფონის თემი	493	130	164	197	-	1	1
ქვემო ფონა	133	32	36	65	-	-	-
ღონა	61	4	45	11	-	1	-
ზემო ფონა	92	30	18	44	-	-	-
ზემო ხეჩილი	47	14	20	13	-	-	-
ქვემო ხეჩილი	160	50	45	64	-	-	1
შრომის თემი	1732	1657	-	19	2	3	17
შრომა	1299	1229	-	16	-	37	17
კავშირი	433	428	-	3	2	-	
ცოდნისკარის თემი	2765	2528	-	5	196	3	33
ცოდნისკარი	632	611	-	-	16	3	2
დავითიანი (სვობოდნოე)	291	96	-	-	165	-	30
თელა	779	773	-	5	-	-	1

შერთება	233	223	-	-	-	-	-
ჩადუნინი	729	714	-	-	15	-	-
ნიფლისწყარო	101	101	-	-	-	-	-
ჭიაურის თემი	2411	2191	72	4	115	-	29
ჭიაური (უღლიანოვკა)	1044	1009	-	4	28	-	3
თამარიანი	694	593	-	-	75	-	26
წითელგორი	164	164	-	-	-	-	-
ჰერეთისკარი	509	425	72	-	12	-	-

წყარო: მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები. www.geostat.ge

ამრიგად, ჰერეთის მოსახლეობის ისტორიულ-დემოგრაფიულ ასპექტში კვლევამ გამოავლინა, რომ მოსახლეობა და განსახლების სისტემა, ძირითადად, ფორმირდა რეგიონში მოსახლეობის ჩასახლების ხარჯზე და ახასიათებს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის შემდგომ რუსეთის იმპერიისა და სსრკ განხორციელებული მიგრაციული პოლიტიკის არსებითი ნიშნები. პერიოდების მიხედვით, ჩასახლება მიმდინარეობდა სხვადასხვა ინტენსიურობით და პასუხობდა ამა თუ იმ ეპოქის მთავარ ისტორიულ მომენტებს: ბატონყმობის გაუქმება, სტოლიპინის რეფორმა, დემოკრატიული რესპუბლიკის მიგრაციული პოლიტიკა, სოციალისტური გარდაქმნების ინტენსიფიკაცია, პოსტსაბჭოთა კრიზისი.

სსრკ დაშლის შემდგომ მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა ეთნოსტრუქტურაში. პოლიეთნიკური რეგიონი თანდათან გადაიქცა ბიეთნიკურ რეგიონად. მოსახლეობის რიცხოვნობის სწრაფი შემცირების ფონზე უფრო მაღალი ტემპით მოიკლო რუსეთის იმპერიის წლებში დიდი ინტენსიურობით ჩასახლებული რუსების, უკრაინელების, პოლონელების, ოსების, სომხების რიცხოვნობამ. აქ ძირითადი როლი ითამაშა რეგიონგარეთ ამ ეთნიკური ჯგუფების ემიგრაციამ, შედარებით ნაკლები - ინტეგრაციულმა პროცესებმა.

საქართველოს სხვა რეგიონებისაგან განსხვავებით, ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის განსახლების სისტემა საკმაოდ მონესრიგებული და ეფექტიანია. ამჟამად შეიმჩნევა ორგანიზებულ ჩასახლებათა უპირატესობა. ეკომიგრანტთა ახალ-ახალი

ტალები ბევრ შემთხვევაში, მოსახლეობით შეთხლებულ სოფლებში ხვდება, თუმცა ჩნდება ახალი დასახლებანიც.

ჯერჯერობით, რეგიონის ეკონომიკის დივერსიფიკაცია ნელა მიმდინარეობს. ვინრო სპექტრით დასაქმება და მაღალკვალიფიციური დარგების განვითარების სისუსტე განაპირობებს დასაქმების ვინრო პროფილს. ეს რეგიონიდან მიგრაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გუგუშვილი პ. საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება მე-19-20 სს. ტ.1. 1949. გვ.613-615
2. თოთაძე ა. ოსები საქართველოში: მითი და რეალობა. თბილისი, 2008
3. თოფჩიშვილი რ. ოსები ისტორიულ და თანამედროვე საქართველოში, თბილისი, მნიგნობარი, 2019
4. საქართველოს მოსახლეობის 1897, 1926, 1939, 1959, 1970, 1979, 1989 წლების საყოველთაო აღწერის შედეგები. www.geostat.ge ; <http://www.demoscope.ru/weekly/2021>
5. სორდია გ. ოსები საქართველოში. ЕСМІ-ის სამუშაო მოხსენება #45, სექტემბერი, 2009
6. Кавказский календарь на 1886, 1900, 1907, 1912, 1915, 1917 гг. Тифлиси
7. Ключевский В.О. Русская история. Полный курс лекция вторая. <http://www.biblioteka.ru/ruskiush/2htm>

Mirian Tukhashvili

Professor, I.Javakishvili Tbilisi State University

Population of Hereti: Dynamics and Ethnic Structure

(Abstract)

During the period of the collapse of the USSR, the restoration of Georgia's independence, the deep economic crisis and the catastrophic decline in living standards, intensive emigration processes developed in the country. This had a major impact on the population and ethnic structure of the municipalities that were formed as a result of organized settlement of the population. Lagodekhi Municipality, whose population was multi-ethnic, gradually became a bi-ethnic region, from which the number of Russians, Ossetians, Armenians and their share in the total population declined rapidly in the post-Soviet period due to emigration.

The narrow profile of the region's economy and fewer prospects for effective employment create the preconditions for continued intensive migration outside the region. This will lead to significant changes in the demographic development of Lagodekhi Municipality and will greatly reduce the great strategic importance of the region. It is necessary to pursue the right policy of economic diversification of Lagodekhi Municipality and accelerate the formation of a multi-profile employment structure.

შინაარსი

1. **ირინა მოლოდიკოვა** **3**
მიგრაციული პროცესები პოსტსაბჭოთა სივრცეში:
დაშლიდან COVID-19 პანდემიამდე
2. **ლუდმილა ტიხონოვა, ელენა მასლენკოვა** **26**
ბელარუსის რესპუბლიკის მიგრაციული პოლიტიკა:
ფორმირების კონცეპტუალური საფუძვლები,
გამონვევები და განვითარების ტენდენციები
3. **მარია ტიმოშენკო** **48**
იმიგრაციული პროცესები ბელარუსის რესპუბლიკის
მოსახლეობის 2019 წლის აღწერის მიხედვით
4. **ციური ანთაძე, გიორგი ბუნტური** **59**
საერთაშორისო მიგრაციული პროცესები
საქართველოში კოვიდპანდემიის პირობებში
5. **ავთანდილ სულაბერიძე, ნინო გომელაური,** **77**
ქეთევან ჭანიძე
საქართველოს მოსახლეობის საზღვრისპირა მიგრაციის
სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული
პრობლემები (აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის
მაგალითზე)
6. **გიორგი ბუნტური** **95**
კოვიდ-პანდემია და საერთაშორისო მიგრაციული
პროცესები
7. **მურმან ცარციძე, ნათელა ლაცაბიძე** **111**
შრომითი ემიგრაციის თავისებურებები საქართველოში
მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში
8. **მირიან ტუხაშვილი** **132**
ჰერეთის მოსახლეობა: დინამიკა და ეთნოსტრუქტურა

CONTENT

1.	Irina Molodikova	3
	Migration Processes in the Post-Soviet Space: from dissolution to the COVID-19	
2.	Ludmila Tikhonova, Elena Maslenkova	26
	Migration Policy of the Republic of Belarus: Conceptual Foundations of Formation, Challenges and Development Trends	
3.	Maria Timoshenko	48
	Immigration Peculiarities according to the 2019 Census of the Population of the Republic of Belarus	
4.	Tsiuri Antadze, Giorgi Bunturi	59
	International Migration Processes in Georgia under the Conditions of the Covid-Pandemic	
5.	Avtandil Sulaberidze, Nino Gomelaury, Ketevan Tchanidze	77
	Socio-economic and Demographic Problems of Cross-border Migration in Georgia (Case of the Autonomous Republic of Adjara)	
6.	Giorgi Bunturi	95
	Covid-pandemic and International Migration Processes	
7.	Murman Tsartsidze, Natela Iatsabidze	111
	Peculiarities of Labor Migration in the Current Global Crisis in Georgia	
8.	Mirian Tukhashvili	132
	Population of Hereti: Dynamics and Ethnic Structure	

გამოცემაზე მუშაობდნენ:
ნათია დვალი და ნინო ებრალიძე
On publication worked Natia Dvali and Nino Ebralidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Publishing House

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Tchavtchavadze Avenue,
Tbilisi 0179 Tel +995 (32) 225 04 84, 6284, 6278
<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house>

